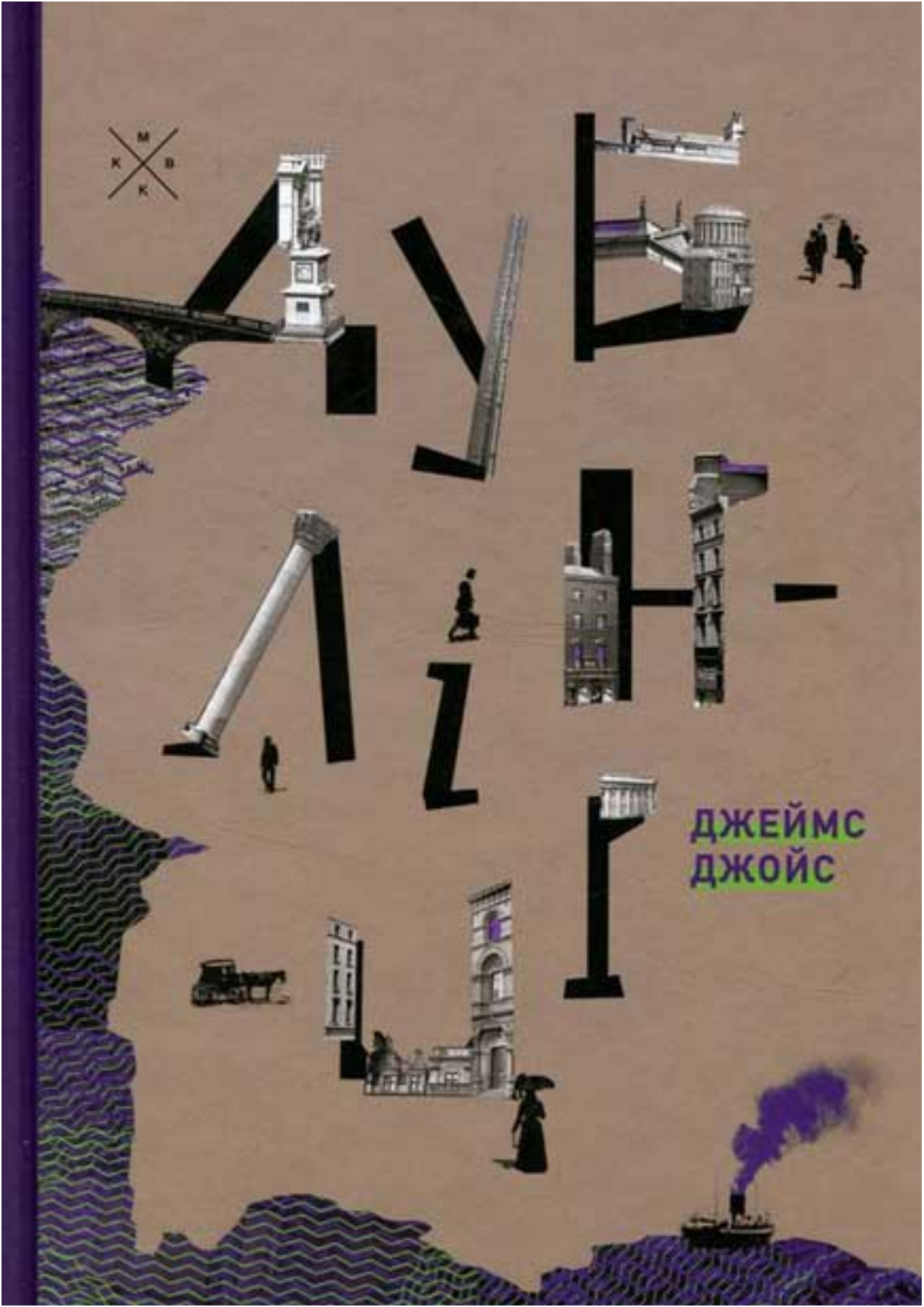

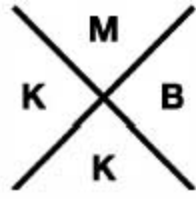
ДЖЕЙМС
ДЖОЙС

ДЖЕЙМС
ДЖОЙС

ПЕРША
УКРАЇНСЬКА
ПЛАТФОРМА
КРАУДПАБЛІШИНГУ

Видаймо наші улюблені книжки разом!

WWW.KOMUBOOK.COM.UA

Джеймс Джойс

Дублінці

Оповідання

James Joyce

DUBLINERS

SHORT STORIES

Джеймс Джойс

ДУБЛІНЦІ

ОПОВІДАННЯ

Переклад з англійської
Бориса Превіра та Максима Ларченка

Літературний редактор
Віталія Станкевич

Видавництво «Комубук»
Київ — 2017

Сестри

Цього разу надії він уже не мав: стався третій удар. Щовечора я проходив повз його будинок (був саме час канікул) та спостерігав за освітленим квадратом вікна, і щовечора помічав, що світиться воно однаково — тьмяно та рівномірно. Якби він помер, думав я, на затемнених шторах було б видно відблиски свічок, адже я знав, що біля голови небіжчика мають стояти дві свічки. Він часто повторював: «Мені вже не довго лишилося»,— та я вважав це пустою балачкою. Тепер я знав — то була правда. Щовечора, вдивляючись у вікно, я шепотів собі слово «параліч». Воно завжди якось дивно для мене звучало, як слово «Гномон»^[1] у Евкліда чи «симонія»^[2] в Катехизмі. Але тепер воно здавалось іменем якоїсь грішної та згубної істоти. Вона переповнювала мене страхом, і водночас я прагнув бути ближче, аби поглянути на її смертоносну роботу.

Коли я спустився до вечері, старий Коттер сидів біля каміна і курив. Поки тітка накладала мені вівсянку, він мовив, ніби продовжуючи давню думку:

— Ні, я б не сказав, що він був саме... та щось дивне... щось у ньому було моторошне. Я тобі так скажу...

Він почав пахкати своєю люлькою, намагаючись розібратися з думками. Набридливий старий йолоп! Коли ми тільки познайомилися, він здавався цікавішим, говорив про «хвости» та «змієвики»; згодом я втомився від нього та його безкінечних історій про гуральню.

— У мене на це є власна теорія,— сказав він.— Гадаю, то був один з тих... особливих випадків... Але важко сказати...

Він знову почав цмулити люльку, так і не виклавши своєї теорії. Помітивши, як я витріщаюся, дядько мовив:

— Ну, що ж, на жаль, твого старого друга не стало.

— Кого? — спитав я.

— Отця Флінна.

— Він помер?

— Містер Коттер щойно нам повідомив. Він проходив повз його будинок.

Я знав, що за мною пильно стежать, тож продовжив їсти, ніби новина мене зовсім не цікавила. Мій дядько пояснив старому Коттерові:

— Вони з малим добряче здружилися. Старий багато чого його навчив, отак-от; і кажуть, він був до хлопця дуже прихильний.

— Господи, помилуй його душу,— побожно мовила моя тітка.

Старий Коттер ще якусь мить дивився на мене. Я відчував на собі маленькі чорні допитливі оченята-намистини, та не збирався потішити його, відірвавши погляд від тарілки.

— Мені б не хотілося,— почав він,— аби мої діти мали багато до справи з таким типом.

— Що ви маєте на увазі, містере Коттер? — поцікавилася моя тітка.

— Я хочу сказати,— відповів старий Коттер,— що то недобре для дітей. Я думаю так: хай молоді бігають і граються з молодими, такими, як і самі, а не... Я ж правильно кажу, Джеку?

— Я теж так думаю,— сказав мій дядько.— Перш ніж лізти в бурю, хай навчиться не гнутися від вітру. Я завжди кажу це тому розенкрейцеру^[3]: вправляйся. Усе своє життя, відколи був хлоп'ям, я приймав щоранку холодний душ, і взимку, і влітку. Ось що тримає мене зараз на ногах. Освіта — це все дуже добре, дуже важливо... Може, містер Коттер хоче спробувати трохи тієї баранини? — додав він, звертаючись до моєї тітки.

— Ні-ні, дякую,— відповів старий Коттер.

Тітка принесла страву з комори й поставила на стіл.

— То чому ви вважаєте, що це шкодить дітям, містере Коттер? — спитала вона.

— Це зле для дітей,— відповів старий Коттер,— бо в них такий вразливий розум. Коли діти бачать щось подібне, знаєте, це впливає...

Я напхав рота вівсянкою, боячись вибухнути гнівом. Набридливий старий червононосий недоумок!

Я заснув пізно. Хоч і злився на старого Коттера за те, що називав мене дитиною, та намагався збагнути сенс його незакінчених речень.

У темряві своєї кімнати я уявляв, що знову бачу важке сіре лице паралітика. Я вкрився ковдрою з головою і спробував думати про Різдво. Та сіре обличчя все ще мене переслідувало. Воно бурмотіло і, як я зрозумів, хотіло у чомусь зізнатися. Я відчув, як моя душа віддаляється у якесь приємне та грішне місце; і там воно чекало на мене. Почало сповідатися мені, бурмочучи, і мені було цікаво, чому воно весь час посміхається і чому губи його такі слиняві? Та потім я згадав: воно ж померло від паралічу, і сам відчув, як немічно всміхаюся, немов відпускаю симонію його гріха.

Наступного ранку, поснідавши, я пішов глянути на будиночок на Грейт-Бритен-стріт ^[4] То була скромна крамничку зареєстрована під багатозначною назвою «Мануфактура». Переважно мануфактура складалася з дитячого взуття та парасоль; у звичайні дні на вікні висіло повідомлення: «Ремонт парасоль». Зараз жодної записки видно не було, віконниці зачинені. До дверного молотка стрічкою було прив'язано траурний букет. Дві бідно вбрані жінки та хлопчик-посильний саме читали прикріплену до букета листівку. Я теж підійшов і прочитав:

1 червня, 1895

Преподобний Джеймс Флінн

(колишній священик церкви Св. Катерини, Міз-стріт),

шістдесят п'ять років.

R. I. P. ^[5]

Листівка мене переконала — він помер, і водночас збентежила. Якби він був живий, я б зайшов у маленьку темну кімнату за крамницею, і він сидів би там у своєму кріслі біля вогнища, кутаючись у пальто. Ймовірно, моя тітка передала б для нього пакунок із тютюном «Високоякісний», цей подарунок пробудив би його з в'язкої дрімоти. Саме я завжди пересипав вміст пакунка в його чорну табакерку, в нього так тремтіли руки, що сам він з цим не впорався би, не розсипавши половини тютюну на підлогу. Навіть коли він піднімав свою велику тремтячу руку до носа, маленькі тютюнові хмарки просочувалися крізь його пальці й осідали на пальті. Може, саме ці постійні тютюнові дощі надавали його древньому священичому вбранню зеленуватого вицвілого відтінку, адже червоний носовичок,

яким він намагався змахнути дрібки тютюну, почорнілий від щотижневих плям, був не надто помічний.

Мені хотілося зайти й поглянути на нього, та постукати я не насмілювався. Я пішов геть, повільно ступаючи сонячним боком вулиці, читаючи на ходу всі театральні афіші у вітринах крамниць. Здавалося дивним, що ні я, ні цей день не були скорботними, навіть трохи драгувало відчуття свободи, наче його смерть від чогось мене звільнила. Я міркував про це, адже дядько минулої ночі сказав, що старий багато чого мене навчив. Сам він студіював в Ірландському коледжі^[6] в Римі і вчив мене правильної вимови латиною. Розповідав історії про катакомби й Наполеона Бонапарта, пояснював значення різних церемоній під час меси, а також різних риз, які носив священник. Іноді він розважався, ставлячи мені складні запитання: що потрібно робити за таких-то обставин, чи такі-то гріхи смертні, прощенні чи просто вади. Завдяки його питанням я втямив, наскільки складними й незбагненними були церковні таїнства, які раніше мав за простенькі обряди. Обов'язки священника щодо причастя, таїнства сповіді здавалися такими важкими: як взагалі хтось знайшов у собі відвагу взятися за них? Я не здивувався, коли почув від нього, що отці церкви написали книги, завтовшки з поштовий довідник, таким щільним шрифтом, як судові замітки в газеті, роз'яснюючи всі ті заплутані питання. Часто я не мав відповіді або ж мав якусь дурнувату й затинався, а він звично посміхався й двічі чи тричі кивав головою. Іноді він перевіряв моє знання відповідей для меси, які змусив вивчити напам'ять; і коли я їх тарабанив, замислено всміхався й кивав, час від часу запихаючи величезні пучки нюхального тютюну по черзі в кожную ніздрю. Коли він посміхався, то відкривав знебарвлені зуби й висував язик на нижню губу — ця звичка змушувала мене ніяковіти на початку нашого знайомства, поки я не пізнав його ліпше.

Прогулюючись під сонцем, я згадав слова старого Коттера і спробував пригадати, чим закінчився той сон. Я пам'ятав довгі фіолетові фіранки та антикварну лампу, що без упину гойдалася. Було відчуття, ніби я десь далеко, в країні з дивними звичаями — може, в Персії... Та кінець сну я пригадати не міг.

Увечері тітка взяла мене з собою до оселі покійного. Сонце вже сіло, та шибки у вікнах будинків, що виходили на захід, відбивали руде золото величного громаддя хмар. Ненні прийняла нас у коридорі,

позаяк докрикуватися до неї було недоречно, тітка просто потисла їй руку. Стара жінка запитально вказала нагору, і коли моя тітка кивнула, почала насилу підійматися вузькими сходами. Ми йшли за нею, вона згиналася так, що голова ледь діставала до рівня поруччя. На першому сходовому майданчику вона зупинилася й дала нам знак іти вперед, до відчинених дверей кімнати мерця. Тітка увійшла, і стара жінка, помітивши, що я ніяк не наважуся, ще кілька разів повторила жестом запрошення.

Я зайшов навшпиньки. Кімнату крізь мереживо на краях фіранок наповнювало сутінкове золоте світло, в якому свічки нагадували бліді тонкі вогники. Небіжчика вже поклали в труну. Услід за Ненні ми втрюх стали на коліна в ногах мерця. Я вдавав, ніби молюся, та не міг зосередитися — відволікало бурмотіння старої. Я звернув увагу, як незграбно в неї застебнута ззаду спідниця і як підосви її сукняних черевиків стопталися в один бік. Мені примарилося, що старий священик, певно, всміхається, лежачи в труні.

Але ні. Коли ми звелися й підійшли до узголів'я, я побачив — не всміхається. Ось він лежить, урочистий, величний, убраний, наче для богослужіння, великі долоні безсило тримають чашу. Його обличчя було люте, сіре й масивне, з чорними западинами ніздрів, оточеними мізерним білим пухом. У кімнаті стояв важкий дух — квіти.

Ми перехрестилися і вийшли. У маленькій кімнаті внизу урочисто сиділа в його кріслі Елайза. Я навпомацки дістався до свого звичного стільця в кутку, а Ненні сходила й принесла із серванта графин з хересом і кілька келихів. Поставила все це на стіл і запросила нас випити трохи вина. Потім, за велінням сестри, вона наповнила хересом келихи й передала нам. Наполягала, аби я ще скуштував вершкові крекери, та я відмовився, бо боявся, що надто шумітиму, поки їстиму їх. Моя відмова наче трохи розчарувала її, вона перейшла до дивану і сіла біля сестри. Ніхто не говорив: усі вдивлялися в порожній камін.

Моя тітка дочекалася, поки Елайза зітхне, і тоді сказала:

— Ну що ж, тепер він у кращому світі.

Елайза знову зітхнула і кивнула головою, погоджуючись. Тітка потерібила пальцями ніжку келиха, потім трохи відпила.

— Він... мирно? — спитала вона.

— О, так, мем, справді мирно,— відповіла Елайза.— Важко було сказати, коли він перестав дихати. Прекрасна смерть, слава Господу.

— А все інше?..

— Отець О'Рурк був з ним у четвер, соборував його і все підготував.

— Він знав... коли?

— Він змирився.

— Виглядав він справді смиренно,— ствердила моя тітка.

— Так само казала жінка, яка приходила його мити. Що він був таким тихим та смиренным, ніби спав. Ніхто б не подумав, що мертвим він матиме такий чудовий вигляд.

— О, так, справді,— погодилася моя тітка.

Вона надпила ще трохи зі свого келиха й мовила:

— Що ж, міс Флінн, у будь-якому разі ви маєте почуватися спокійно, знаючи, що зробили для нього все, що могли. Мушу сказати, ви обидві дуже добре до нього ставилися.

Елайза розгладила сукню на колінах.

— О, бідолашний Джеймс,— сказала вона.— Бог свідок, ми зробили все, що могли, хоч і самі у нужді, та він мав усе потрібне.

Ненні схилила голову на диванну подушку, здавалося, вона ось-ось засне.

— Бідна Ненні,— дивлячись на неї, провадила Елайза,— геть виснажилася. Ми так наробилися: привели жінку, щоби помити тіло, потім підготували його, потім труну, а потім ще домовилися про літургію в церкві. Як би ми впоралися без отця О'Рурка? Це він приніс усі квіти і ці два свічники з церкви, написав повідомлення у «Фріменз Джорнал» і сам підготував усі папери для кладовища, а також поліс нещасного Джеймса.

— Яка добра людина,— сказала моя тітка.

Елайза заплющила очі і злегка закивала головою.

— Так, нема ліпшого за давнього друга,— сказала вона,— та, зрештою, в мертвого немає жодних друзів.

— Це справді так,— погодилася моя тітка.— Я певна, тепер, коли він зустрівся з вічністю, він не забуде вас і все, що ви для нього зробили.

— Ох, бідний Джеймс! — зітхнула Елайза. — З ним не було жодних проблем. Від нього і звуку чути не було, просто як зараз. Я знаю, він пішов, та все ж...

— Починаєш сумувати лиш тоді, коли вже надто пізно,— мовила моя тітка.

— Це правда,— сказала Елайза.— Я більше не приноситиму йому горняти міцного бульйону, і ви, мем, більше не будете передавати тютюн. Ох, бідолашний Джеймс.

Вона змовкла, наче спілкуючись із минулим, а потім проникливо мовила:

— Ви знаєте, я помітила, що в останні дні з ним відбувалося щось дивне. Хоч би коли я принесла йому суп, його трібник лежав на підлозі, а сам він, відкинувшись у кріслі, спочивав із відкритим ротом.

Вона приклала палець до носа, насупилася і повела далі:

— Та він все говорив, що до кінця літа, одного гарного дня, має поїхати й побачити старий будинок в Айріштауні ^[7], де всі ми народилися, і нас із Ненні взяти зі собою. Якби ж ми тільки могли найняти одну з цих новомодних безшумних карет, отець О'Рурк розповідав йому про них, такі, з ревматичними колесами, всього на один день — недорого орендувати в «Джонні Раш» і вирушити втрьох якогось недільного вечора. Він постійно про це думав... сіромаха Джеймс!

— Храни Господь його душу! — сказала моя тітка.

Елайза взяла свою хустинку й витерла очі. Потім сховала її назад до кишені й дивилась якийсь час мовчки на порожній камін.

— Він завжди був таким сумлінним,— сказала вона.— Обов'язки священика — це було йому не до снаги. Можна сказати, що після цього на його житті було поставлено хрест.

— Так,— мовила моя тітка.— Він був розчарованою людиною. Усі це помічали.

Тиша заповонила маленьку кімнату, і під її сховом я підійшов до столу, спробував свій херес, а потім безшумно повернувся до свого стільця у кутку. Елайза, здавалося, впала в глибоку задуму. Ми чемно чекали, поки вона порушить тишу; після довгої паузи, повільно мовила:

— Коли він розбив ту чашу для причастя... з неї все почалося. Звісно ж, усі казали, що то нічого страшного, що чаша була порожня. Та все ж... Кажуть, то хлопчик був винен. Та бідолашний Джеймс так нервував, Боже, будь милостивий ДО НЬОГО.

— То в цьому річ? — спитала моя тітка.— Я чула щось таке...

Елайза кивнула.

— Це похитнуло його розум,— сказала вона.— Після цього він до всього збайдужів, ні з ким не розмовляв, жив самотою. І от, якось уночі його терміново викликали, але ніде не могли знайти. Обшукали всюди, де тільки можна; і все одно ніде ані сліду. Тоді клірик порадив глянути в церкві. Вони взяли ключі, відчинили церкву — клірик, отець О'Рурк і ще один священик, який допомагав у пошуках,— запалили світло, щоб пошукати його... І що б ви собі думали, він був там, сидів у темряві своєї сповідальні, не спав, а тихенько сам собі посміювався.

Раптом вона змовкла, ніби щось почула. Я теж прислухався; та в домі не було чути ані звуку: я знав, що старий священик лежить непорушно в труні, такий, яким ми його бачили, урочистий та величний у своїй смерті, з чашею на грудях.

Елайза продовжила:

— Не спав і сам до себе посміювався... Тоді, ясна річ, те, що вони там побачили, і змусило їх подумати, що з ним щось не так...

Зустріч

Саме Джо Діллон познайомив нас із Диким Заходом. Він мав невеличку бібліотеку зі старих випусків «Британського прапора», «Відваги» та «Дива за півпенні»^[8]. Щовечора після школи ми збиралися у нього на задвірку та влаштовували індіанські баталії. Він і його гладкий молодший брат-ледацюга Лео тримали оборону на горіщі хліва, а ми намагалися взяти його штурмом; або ж усі влаштовували запеклий бій на траві. Та хоч би як добре ми билися, нам ніколи не вдавалося виграти облогу чи битву, усі наші зіткнення закінчувалися переможним танцем Джо Діллона. Його батьки щоранку о восьмій йшли на месо на Гардинер-стрит, і мирний дух місіс Діллон заповнював усю залу будинку. Та він грався з нами, молодшими й кволішими, надто завзято. Скидався на справдешнього індіанця, коли стрибав по саду зі старим чохлам для чайника на голові, вистукуючи кулаком по бляшанці й волаючи:

— Яа! Яка, яка, яка!

Ми повірити не могли, коли оголосили, що його покликання — священство. Проте це була правда.

Дух непокори ширився поміж нами, і під його впливом усі культурні та фізичні відмінності були відкинуті. Ми збиралися у ватаги, дехто сміливо, хтось заради сміху, а хтось зі самого лише страху: серед цих останніх, вимушених індіанців, які боялися, аби їх часом не сприйняли за хирлявих заучок, був і я. Пригоди, оспівані в літературі Дикого Заходу, не були мені близькими, та все ж прочиняли двері для втечі від реальності. Я більше любляв американські детективні історії, де час від часу траплялися нестримні, розхристані й вродливі дівчата. Хоча в цих оповіданнях не було нічого поганого й вони мали претензію на літературу, в школі їх передавали між собою

потайки. Одного дня, коли отець Батлер саме заслуховував чотири сторінки з історії Риму^[9], незграбний Лео Діллон попався з примірником «Дива за півпенні».

— Ця сторінка чи ота? Ось ця. Так, Діллоне, встаньте! «Тільки-но день...» Продовжуйте! Який день? «Тільки-но день зайнявся...» Ви це вчили? А що то у вашій кишені?

Серця в усіх забилися сильніше, коли Лео Діллон віддав листки, кожен зобразив невинність на обличчі. Отець Батлер, насупившись, гортав сторінки.

— Що то за непотріб? — спитав він.— «Вождь апачів!» І це ви читаєте замість учити римську історію? Не дай Боже мені знайти це паскудство ще десь у коледжі. Таке, як на мене, міг написати тільки ниций чолов'яга заради чарки. Я не можу повірити, що хлопці, як ви, освічені, читають подібні речі. Я б іще зрозумів, якби ви були... учнями національної школи^[10]. Що ж, Діллоне, я наполегливо раджу вам узятися до роботи або ж...

Через цю припарку під час шкільних годин я оговтався, і ледва частка слави Дикого Заходу для мене зблідла, а спантеличене пухке обличчя Лео Діллона розбурхало моє сумління. Та коли стримувальний вплив школи зменшувався, я знову починав відчувати голод за дикими враженнями, за втечею від реальності, яку давали лише ті історії безладу. Вдавані вечірні баталії зрештою стали такими ж втомливими, як і шкільна вранішня рутина, адже мені хотілося справжніх пригод. Та справжні пригоди, думав я, не трапляються з тими, хто зостається вдома: їх треба шукати за межами.

Літні канікули були близько, коли я вирішив вирватися з нудьги шкільного життя бодай на день. Ми запланували прогуляти уроки з Лео Діллоном та хлопчиною на ім'я Матоні. Кожен із нас зберіг по шестипенсовику. Домовилися зустрітися о десятій ранку на мості через канал. Старша сестра Матоні мала написати пояснювальну записку, а старший брат Лео Діллона переказати, ніби той хворіє. Ми збиралися пройти дорогою до причалу аж до кораблів, потім переправитися на поромі, а далі пішки дійти до Піджн-гаузу^[11]. Лео Діллон боявся, що можемо зустріти отця Батлера чи ще когось із коледжу, та Матоні дуже розсудливо зауважив, що отцю Батлеру біля Піджн-гаузу робити нічого. Це додало нам упевненості, і я довів першу частину плану до кінця: зібрав у всіх по шість пенсів,

одночасно показавши їм свою монету. Під час останніх приготувань напередодні усі відчували незрозуміле хвилювання. Ми потисли руки, сміючись, а Магоні кинув:

— До завтра, друзяки!

Тієї ночі я спав погано. Зранку першим прийшов до мосту, позаяк жив найближче. Я заховав свої книжки у високій траві в садку, біля вигрібної ями, куди ніхто ніколи не потикався, і помчав уздовж каналу. Був теплий, сонячний ранок першого тижня червня. Я всівся на парапеті мосту, оглядаючи свої легкі парусинові туфлі, котрі ретельно натер звечора білою глиною, й водночас спостерігаючи, як покірні коні тягнуть угору трамвай з діловими людьми. На гілках високих дерев, насаджених уздовж алеї, весело тріпотіли листочки, крізь які на воду падали косі промені світла. Граніт мосту починав прогріватися, і я плескав по ньому руками в такт мелодії у моїй голові. Я був дуже щасливий.

Просидівши там десь із п'ять-десять хвилин, я помітив сірий костюм Магоні. Він піднявся схилом, усміхаючись, і видерся на міст поруч зі мною. Поки ми чекали, він дістав рогатку, що стриміла з його внутрішньої кишені, й показав, як її вдосконалив. Я запитав, навіщо він її приніс, а він відповів, мовляв, прихопив її, аби дати жару пташкам. Магоні умів вставити слівце, він називав отця Батлера старим Бутлем. Ми прочекали ще із чверть години, та Лео Діллона не було й сліду. Зрештою, Магоні зіскочив і кинув:

— Гайда. Я так і знав, що Жирдяй усе заповре.

— А його шестипенсовик?..— спитав я.

— Буде йому штраф,— відповів Магоні.— Нам же краще — боб із таннером, замість одного боба^[12].

Ми пішли вздовж Норт Стренд роуд до заводу «Вітріол»^[13], потім звернули праворуч і рушили по причалу. Щойно ми покинули людні місця, Магоні заходився вдавати індіанця. Він погнався за зграйкою обідраних дівчаток, розмахуючи своєю незарядженою рогаткою, а коли двоє таких самих лахмітників з лицарських міркувань почали жбурляти в нас каменяками, він запропонував зарядити її. Я запротестував, що вони занадто малі, тож ми рушили далі, а обдерте військо гукало нам услід: «Сводлери! Сводлери!»^[14],— маючи нас за протестантів, через те що смаглявий Магоні носив срібний значок

крикетного клубу на своєму картузі^[15] Коли ми дісталися Смуззін Айрон^[16], то влаштували засідку; та затія провалилася, адже для неї потребувалося щонайменше троє. Ми мстиво зловтішалися з Лео Діллона, обговорюючи, як він напудив зі страху, й гадали, скільки ж йому всипле містер Раян о третій годині.

Потім ми вийшли до річки. Згаяли багато часу, тиняючись шумними вулицями, оточеними високими кам'яними стінами, дивилися на роботу кранів та інших машин, а візники навантажених підвод частенько лаяли нас за неповороткість. Опівдні ми дісталися причалу, позаяк усі робітники саме обідали, купили й собі по смородиновій булці й вмостилися ласувати ними на металевих трубах біля річки. Ми тішилися, споглядаючи дублінське торгове життя: баржі, які сигналили здалеку, викидаючи клуби кошлатого диму, коричневу рибальську флотилію з-за Рінгзенда, великий білий вітрильник, який саме розвантажували біля протилежного причалу. Магоні зауважив, що втеча в море на одному з тих великих кораблів стала б справжньою пригодою, і навіть я, дивлячись на високі щогли, бачив, а радше уявляв, як географія, котру скупю, шматками видавали мені у школі, почала оживати в мене на очах. Школа й дім, здавалося, відступали від нас, їхній вплив слабшав.

Ми переправилися через Ліффі на поромі, заплативши збір, разом із двома робітниками і куцим євреєм з торбою. Були серйозні, майже урочисті, але коли наші очі зустрілися під час цієї короткої мандрівки, ми засміялися. Зійшовши на берег, дивилися на розвантаження граційного трищогловика, який помітили ще з іншого причалу. Хтось поряд сказав, що то норвезьке судно. Я підійшов до корми і спробував розшифрувати напис на ній, та, зневірившись, повернувся назад і став вдивлятися в очі чужоземних моряків, чи вони, бува, не зеленого кольору, як мало бути за моїми туманними уявленнями... Очі моряків були сині, сірі й навіть чорні. Єдиним моряком, чиї очі можна було назвати зеленими, був здоровань, який розважав натовп на набережній, бадьоро вигукуючи: «Все гаразд! Все гаразд!» — щоразу, як падали дошки.

Стомившись від цього видовища, ми почвалали вглиб Рінгзенда. День ставав спекотним, у вітринах бакалійних крамниць вицвітало старе печиво. Ми купили трохи коржиків і шоколаду й старанно жували їх, чимчикуючи злиденними вулицями, де жили рибальські

родини. Нам не вдалося знайти нічого молочного, тож ми придбали в перекупника по пляшці малинового лимонаду. Освіжившись ним, Магоні погнався за кішкою провулком донизу, але та втекла в широке поле. Ми обоє добряче стомилися, тому, діставшись поля, відразу рушили на похилий берег, з гребеня якого виднівся Доддер^[17].

Було вже запізно, та й ми були надто виснажені, аби втілити намір — відвідати Піджн-гауз. Ми мали повернутися додому до четвертої, щоб наші пригоди ніхто не викрив. Магоні з жалем дивився на свою рогатку, і я мусив запропонувати повернутися додому поїздом, аби він збадьорився. Сонце сховалося за хмари, полишивши нас із вимученими думками і крихтами провізії.

У полі не було нікого, крім нас. Коли ми пролежали якийсь час мовчки на березі, я побачив чоловіка, який наближався із дальнього краю поля. Я лїниво стежив за ним, пожовуючи одну з тих зелених билинок, на яких ворожать дївчата. Він повільно йшов уздовж берега. Одна його рука лежала на стегні, а в іншій тримав палицю і злегка постукував нею по дерну. Він був вбраний у вбогий зеленувато-чорний костюм і носив те, що ми називали джері^[18] — капелюх з високою тулією. Через попелясто-сірі вуса здавався старезним. Проходячи біля самих наших ніг, він глипнув на нас і продовжив іти далі. Ми провели його поглядом і побачили, що, зробивши десь із п'ятдесят кроків, він розвернувся і пішов назад по своїх слїдах. Наближався до нас дуже повільно, постійно стукаючи по землі палицею, настїльки повільно, що я подумав, ніби він шукає щось у траві.

Зрівнявшись із нами, зупинився і привїтався. Ми відповіли, й він неквапно, обережно присїв біля нас на схилі. Почав розмову про погоду, про те, що нас чекає вкрай спекотне літо, додав, що сезони дуже змінилися, відколи він сам був хлопчиком — багато років тому. Сказав, що найщасливіша пора у житті — це, безсумнівно, шкільні дні, й він ладен усе віддати, аби тільки знову стати молодим. Поки він розводив сантименти, які нам вже трохи обридли, ми мовчали. Потім він заговорив про школу й книжки. Запитав, чи не читали ми, бува, поезії То маса Мура або праці сера Вальтера Скотта і лорда Літтона. Я вдавав, ніби читав кожну згадану книжку, тож зрештою він мовив:

— О, то я бачу, ти такий самий книжковий хробак, як і я. Що ж,— додав він, вказуючи на Магоні, який стежив за нами з широко розплющеними очима,— а він не такий; він більше до забав.

Ще він сказав, ніби має вдома всі праці сера Вальтера Скотта і всі праці лорда Літтона й ніколи не стомлюється перечитувати їх.

— Звісно,— продовжував він,— у лорда Літтона є й такі твори, що не призначені для хлопчиків.

Магоні поцікавився, чому вони не призначені для хлопчиків — запитання знітило й образило мене, я побоювався, що чоловік думатиме, ніби я такий самий дурень, як Магоні. Та чоловік тільки всміхнувся. Я побачив великі щілини між його жовтих зубів. Потім він запитав, у кого з нас було більше любок. Магоні безтурботно кинув, що мав трьох дівок. Чоловік поцікавився, скількох мав я. Я відповів — жодної. Він мені не повірив і висловив упевненість, що в мене точно є бодай одна. Я промовчав.

— Скажіть,— зухвало озвався Магоні до чоловіка,— а у вас самого скільки було?

Чоловік усміхнувся так само, як раніше, й сказав, що коли був нашого віку, то мав безліч любок.

— У кожного хлопчика,— мовив він,— є своя любасочка.

Мене вразило його на диво ліберальне ставлення, як для людини такого віку. В глибині душі я відчував, що його розповіді про хлопчиків та любок були цілком розсудливими. Проте мені не подобалися слова, що лунали з його рота, а ще дивувало, чому він кілька разів зіщулювався, ніби лякався чогось або відчував раптовий холод. Поки він говорив, я зауважив його гарну вимову. Вів далі про дівчаток: яке у них чудове м'яке волосся, які м'які руки і що насправді всі дівчатка не такі хороші, якими здаються, хто б то лиш знав. Не було нічого, за його словами, що б він любив більше, ніж дивитися на милу молоду дівчину, на її гарні білі руки й красиве м'яке волосся. У мене склалося враження, що він повторював завчене напам'ять або деякі слова ставали магнітом, притягували його думки і змушували кружляти тією самою орбітою. Іноді він говорив так, ніби покликався на загальновідомі факти, а деколи стишував голос і промовляв загадково, мовби звіряючи нам таємницю не для чужих вух. Він повторював ті самі фрази знову і знову, варіюючи їх, огортаючи своїм монотонним голосом. Я вдивлявся у підніжжя схилу і слухав його.

За якийсь час монолог припинився. Він поволі підвівся, сказав, що має полишити нас на хвилю, і я, не відриваючи свого погляду, побачив, як він повільно рухається від нас до ближчого краю поля.

Коли він пішов, ми все ще не розмовляли. Після кількох хвилин тиші, я почув крик Магоні:

— Кажу тобі! Дивися, що він робить!

Позаяк я не відповів, ані не звів очей, Магоні гунув знову:

— Кажу тобі... притрушений старий хрін!

— Якщо спитає, як нас звать,— сказав я,— то ти Мерфі, а я Сміт.

Більше ми нічого одне одному не сказали. Я все ще розмірковував — піти геть чи ні, коли той чоловік повернувся і знову сів біля нас. Тільки-но він опустився, як Магоні побачив кішку, що утекла від нього, схопився й погнався за нею через поле. Ми з чоловіком дивилися на переслідування. Кішка знову втекла, й Магоні заходився жбурляти камінці у стіну, на яку вона видерлася. Потім безцільно тинявся туди-сюди віддалік краєм поля.

Після паузи чоловік заговорив до мене. Він сказав, що мій друг дуже грубий хлопчисько, і запитав, чи його часто шмагають у школі. Я збирався обуритися, що ми не хлопчики, як він висловився, для шмагання з національної школи, та змовчав. Він повів про покарання хлопчиків. Його думки знову, ніби намагнічені словами, кружляли довкола нового центра. Він казав: якщо хлопчики так себе поведуть, то мусять бути биті, добряче биті. Коли хлопчик грубий і некерований, то нема нічого кращого й дієвішого за хороший прочухан лозиною. Хляснути по руках чи дати пеналом по вуху — то не вихід; хороша, завзята прочуханка — оце діло. Мене здивувало таке ставлення, і я мимоволі зиркнув на його обличчя. І тут же зустрівся поглядом з парою пляшково-зелених очей, які вдивлялися в мене з-під лоба, що сіпався. Я знову відвів погляд.

Чоловік провадив свій монолог. Здавалося, він вже забув про нещодавній лібералізм. Казав: якби побачив, що хлопчик говорить із дівчинкою чи має котрусь за любаску, він би шмагав і шмагав його; це б навчило того не базікати з дівчатами. А якби у хлопчика була подружка, а він брехав про це, то дав би такого прочухана, якого не отримував ще жоден хлопчик у світі. За його словами, нічого йому так не хотілося, як цього. Він описував мені, як би лупцював такого хлопчика, ніби розкривав якусь докладно обдуману таємницю. Йому хотілося б цього, казав, понад усе на світі; і голос його, поки він вів мене крізь свою таємницю, ставав усе ласкавішим, ніби благав виrozumіння.

Я дочекався, поки він знову спинить свій монолог. Тоді зірвався на ноги. Аби не видати хвилювання, я затримався трохи, вдаючи, ніби зав'язую шнурівки, а потім, кинувши, що мушу вже йти, попрощався. Я спокійно йшов угору схилом, та серце моє несамовито гупало від страху, що він може схопити мене за щиколотки. Дійшовши вершини, я розвернувся і, не дивлячись на нього, голосно гукнув через усе поле:

— Мерфі!

У моєму голосі вчувалася вдавана хоробрість, тож мені було соромно за цей жалюгідний маневр. Я мусив крикнути ім'я ще раз, аж поки Магоні врешті побачив мене і гукнув у відповідь. Як же билося моє серце, поки він біг до мене через поле! Він мчав так, ніби поспішав на допомогу. Я ж-бо каявся, адже в глибині душі завжди трохи його зневажав.

Аварія

Норт-Ричмонд-стрит заводила у глухий кут. Тут було тихо, окрім години, коли в хлопчиків зі Школи християнських братів^[19] закінчувалися заняття. Безлюдний двоповерховий будинок стояв у кінці вулиці, від сусідів його відділяв клапоть землі. Інші будинки на вулиці, пишаючись своєю обжитістю, незворушно вдивлялися одне в одного бурими фасадами.

Колишній власник нашого дому, священник, помер у найдальшій вітальні. Повітря у всіх кімнатах було затхлим, бо їх давно не відчиняли, а комора за кухнею завалена старими непотрібними паперами. Я знайшов серед них кілька книжок в обкладинках, їхні сторінки покрутило від сирості: «Абат» Вальтера Скотта, «Побожний причасник» та «Мемуари Відока». Остання мені сподобалася найбільше через жовті сторінки. Дикий сад поза будинком складався з яблуні в центрі й кількох розкиданих кущів, під одним з яких я знайшов заржавілу велосипедну помпу покійного власника. Священник був дуже благочестивим: заповів усі кошти на благодійність, а меблі та будинок — своїй сестрі.

З настанням коротких зимових днів сутеніло ще до того, як ми закінчували обідати. Коли ми зустрічалися на вулиці, будинки були вже геть похмурими. Небо над нами мінилося фіолетовими барвами, а вуличні ліхтарі підіймали до нього своє кволе світіння. Холодне повітря щипало, і ми гралися, аж поки тіло не охоплював жар. Наші вигуки відлунювали тихою вулицею. Шляхи гри вели нас крізь темні багністі стежки між будинками, де ми мчали під натиском стрімкої атаки диких племен із сусідніх котеджів до потаємних ходів у похмурих мокрих садах, де тхнуло з вигрібних ям, до мороку й сопуху стійл, де візник гладив та розчісував коня чи дзвенів мелодію зброєю,

прикрашеною пряжками. Коли ми поверталися на вулицю, світло кухонних вікон уже заповнювало все навкруги. Якщо раптом за рогом виднівся мій дядько, ми ховалися в тіні й чекали, доки він нарешті дістанеться дому. Або коли Менганова сестра виходила на поріг покликати брата на чай і роззиралася навсібіч, ми витріщалися на неї зі свого затінку. Чекали, щоб побачити, чи вона затримається, чи зайде в дім, і коли вона залишалася, то виходили зі своєї тіні й покірно брели до Менганового дому. Вона чекала, її фігуру окреслювало світло з напівпрочинених дверей. Брат щоразу дражнив її, перш ніж послухатися, а я стояв біля поручнів, не зводячи з неї очей. При кожному її русі сукня гойдалася, а м'яка коса перекидалася з боку на бік.

Щоранку я лежав на підлозі у передпокої й стежив за її дверима. Штора була опущена на дюйм від підвіконня, тож мене не було видно. Коли вона виходила на поріг, у мене гупало серце. Я біг у коридор, хапав свої книжки і поспішав за нею. Я завжди тримав її коричневу фігуру в полі зору, і коли наближалось місце, де наші шляхи розходились,— прискорював крок і обминав її. Це траплялося щоранку. Я ніколи до неї не говорив, може, кілька випадкових слів, та все ж її ім'я звучало як виклик для моєї шаленої крові.

Її образ супроводжував мене навіть у місцях, зовсім далеких від романтики. Суботніми вечорами, коли тітка ходила на базар, я мав допомагати їй з пакунками. Ми проходили освітленими вулицями, штовхаючись у натовпі п'яниць і перекупок, серед лайки селян, пронизливих закликів хлопчиків-продавців, які стояли на сторожі біля бочок зі свинячими щоками, серед гугнявих пісень вуличних виконавців, що заводили балади про Рудого О'Донована^[20] чи біди нашого рідного краю. Для мене ці звуки зливалися в єдине відчуття життя: мені уявлялось, ніби я надійно несучу свою чашу^[21] крізь юрбу ворогів. Її ім'я зривалося з моїх уст у миті дивних молитов і уславлянь, яких я сам не розумів. Не раз мої очі були повні сліз (важко сказати чому), а часом здавалося, ніби потік з мого серця залле всі груди. Я мало думав про майбутнє. Я гадки не мав, чи заговорю з нею коли-небудь, а якщо й так, то як мав сказати про своє нестямне поклоніння. Та моє тіло було, мов арфа, а її слова і жести — мов пальці, що перебирають струни.

Якось увечері я пішов до вітальні, де помер священник. Був темний дощовий вечір, і в будинку не чулося ані звуку. Крізь одну з розбитих шибок я чув, як дощ вдаряється об землю, дрібні невпинні голки води гралися на змоклих грядках. Десь нижче горів ліхтар чи то світло з вікна. Я радів, що можу так мало розгледіти. Усі мої відчуття, здавалося, жадали сховатися і, відчувши, що от-от вислизну з них, я міцно стиснув долоні разом, аж доки вони не затремтіли, і без упину шепотів: «Любове моя! Любове моя!»

Нарешті вона заговорила до мене. Коли промовляла перші слова, я був настільки спантеличений, що не знав, як відповісти. Вона спитала, чи не збираюся я до Аравії^[22]. Я не пам'ятаю, відповів я так чи ні. Ярмарок мав бути просто чудовий, вона сказала, що хотіла б туди.

— А чом би вам не піти? — спитав я.

Говорячи, вона все крутила й крутила срібний браслет навколо зап'ястя. Вона відповіла, що не зможе піти, бо на тому тижні в її монастирській школі саме говітимуть. Її брат та два інші хлопці билися за свої шапки, а я стояв сам біля поручнів. Вона трималась за один із зубців, схиливши голову в мій бік. Світло від ліхтаря навпроти наших дверей вихоплювало білий вигин її шиї, осяювало волосся, що вільно спадало на плечі, та руку на перилах. Воно падало на один бік її сукні і білий край нижньої спідниці, який ледь проглядав, коли вона стояла так невимушено.

— Вам пощастило,— сказала вона.

— Якщо я піду,— відповів я,— то щось захоплю і для вас.

Що за незліченні дурниці заповнювали мої думки вдень і вночі після того вечора! Я б волів знищити виснажливі дні чекання. Мене дратували заняття в школі. Увечері у своїй кімнаті і вдень у класі її образ ставав між мною та сторінкою, яку я силкувався прочитати. Звуки слова «Аравія» озивались із тиші, в якій ніжилася моя душа, й огортали мене східними чарами. Я попросився піти на ярмарок у суботу ввечері. Тітку це здивувало, вона сподівалась, що це ніяк не стосується масонських штук^[23]. У класі я відповів на кілька питань. Я бачив, як обличчя вчителя змінилося з доброзичливого на суворе; він непокоївся, чи я не розлінився. Я не міг зібратися з думками. Мені не вистачало терпцю до серйозних життєвих справ, вони стояли між мною та моїм бажанням і здавалися дитячою грою, нудною, одноманітною дитячою грою.

Суботнього ранку я нагадав дядькові, що ввечері хотів би відвідати ярмарок. Він метушився біля вішака, шукав щітку для капелюха і коротко відповів:

— Так, малий, я знаю.

Оскільки він був у коридорі, я не зміг пройти до вітальні й лягти біля вікна. Із зіпсутим настроєм я неквапливо попрямував до школи. Повітря було безжально сирым, і моє серце передчувало біду.

Коли я прийшов додому обідати, дядько ще не повернувся. Було ще зарано. Якийсь час я просидів, спостерігаючи за годинником, і, коли його цокання почало дратувати, вийшов із кімнати. Я піднявся сходами й дістався верхньої частини будинку. Холодні, порожні, похмурі кімнати принесли мені полегшу, і я ходив з однієї в іншу й співав. Із вікна фасаду мені було видно, як мої товариші граються на вулиці. Долинали їхні крики, глухі й невиразні, я сперся лобом об холодне скло, дивився на темний будинок, у якому вона мешкала. Простояв там, мабуть, з годину, не бачив нічого, крім намальованої власною уявою фігури в коричневому вбранні, м'яко освітленої ліхтарем вигнутої шиї, руки на поручнях та краю сукні.

Коли я спустився, біля каміна сиділа місіс Мерсер. Це була стара балакуча жінка, вдова лихваря, яка збирала використані марки з якоюсь благочестивою метою^[24]. Я мусив терпіти балачку за чайним столиком. Вечерю відклали вже на годину, а мій дядько все не повертався. Місіс Мерсер піднялася та зібралася йти: їй було шкода, що не може чекати довше, та було вже по восьмій, а вона не любила бувати на вулиці так пізно: нічне повітря їй шкодить. Моя тітка сказала:

— Боюся, тобі доведеться відкласти свій похід на ярмарок цього Божого вечора^[25].

О дев'ятій я почув клацання дядькового ключа у вхідних дверях. Я чув, як він говорить сам до себе і як гойдається вішак під вагою його пальта. Ці знаки я вмів легко розтлумачити. Посеред його вечері я попросив дати мені грошей на ярмарок. Він забув.

— Люди вже в ліжках і бачать перший сон,— відказав він.

Я не посміхнувся. Тітка енергійно промовила:

— Та дай ти йому грошей і відпусти. Це ти його так затримав.

Дядько дуже шкодував, що забувся. Сказав, що вірить у старе прислів'я: «Жодних розваг, одна праця і труд робить із хлопців

нестерпних зануд». Спитав, куди я піду, і коли я нагадав, то поцікавився, чи я знаю «Прощання араба з конем»^[26] Коли я виходив з кухні, він саме збирався декламувати перші рядки вірша моєї тітці.

Я міцно стискав флорин^[27] у руці, спускаючись по Бакінгем-стрит у бік станції. Вулиці з юрбою покупців, яскраво освітлені газовими ліхтарями, нагадали мені про мету подорожі. Я сів у вагоні третього класу порожнього потягу. Після нестерпної затримки він повільно рушив зі станції. Повз уперед між зруйнованими будинками над мерехтливою річкою. На станції Вестленд-роу натовп людей втиснувся у двері вагона, та провідники нікого не впустили, сказавши, що це спеціальний потяг до ярмарку. Я залишився сам у порожньому вагоні. За кілька хвилин потяг зупинився біля імпровізованої дерев'яної платформи. Я зійшов, рушив до дороги і побачив на підсвіченому циферблаті годинника, що була вже за десять хвилин десята. Переді мною постала велика будівля з магичною назвою.

Я не міг знайти вхід за шість пенні, і позаяк боявся, що ярмарок зачиниться, то швидко перескочив через турнікет, простягнувши шилінг втомленому чолов'язі. Я опинився у великій залі, на половині висоти якої по периметру пролягала галерея. Майже всі ятки вже зачинилися, а більша частина зали не освітлювалась. Я впізнав тишу — така наповнює церкву після служби. Я боязко ступив у центр ярмарку. Кілька людей зібралися біля яток, які ще працювали. Перед завісою, над якою світився напис *Café Chantant*^[28] із кольорових ламп, двоє чоловіків рахували гроші на таці. Я слухав, як падають монети.

Насилу згадавши мету своєї подорожі, я підійшов до однієї з яток і оглянув порцелянові вази та чайні сервізи з квітковими візерунками. На вході панянка розмовляла з двома молодими джентльменами та сміялася. Я зауважив їхній англійський акцент і розсіяно прислухався до розмови.

— О, я такого ніколи не казала!

— Та ні ж, казала!

— А от і не казала!

— Хіба вона такого не казала?

— Так, я чув, казала.

— О, це... брехня!

Побачивши мене, дівчина підійшла і спитала, чи хочу я щось придбати. Її тон не був заохочувальним, здавалось, вона говорить зі

мною тільки з почуття обов'язку. Я сором'язливо глянув на великі глечики, що стояли, мов східні охоронці обабіч темного входу в ятку, й пробурмотів:

— Ні, дякую.

Панянка переставила одну з ваз і повернулася до двох молодиків. Вони знову почали говорити про те саме. Раз чи двічі дівчина глянула на мене через плече.

Я затримався перед її крамом, хоч і знав, що марную час, та хотілось показати, що мій інтерес до її товарів не такий вже й несправжній. Потім повільно розвернувся і пішов униз, до середини ярмарку. Я кинув два пенні до шестипенсової монети у кишеню. Чув, як із кінця галереї голос повідомив, що зараз вимкнуть світло. Тепер верхня частина зали опинилась у цілковитій темряві.

Вдивляючись у темряву, я бачив себе — сміховинну істоту, охоплену марнославством; і мої очі пекло від муки та гніву.

Евелін

Вона сиділа біля вікна, спостерігаючи, як вечір охоплює вулицю. Головою притулилася до фіранки, ніздрі її вловлювали запах запиленого кретону. Втомилася.

Перехожих було обмаль. Мешканець крайнього будинку пройшов повз неї дорогою додому; вона чула перестук його кроків бетонним тротуаром, а потім їхнє шурхотіння шлаковою доріжкою перед новими червоними будинками. Колись там було поле, на якому вона щовечора гралася з іншими дітлахами. Згодом якийсь чоловік із Белфаста викупив те поле і звів там будинки, не такі, як їхні — маленькі, коричневі хатки,— а яскраві цегляні споруди з блискучими дахами. Діти з їхньої вулиці — Девіни, Вотерси, Данни, маленький калічка К'ю і вона зі своїми братами й сестрами — всі колись гралася на тому полі. Ернест, щоправда, ніколи не бавився: він був надто дорослим. Її батько частенько ганяв їх звідти терновою палкою, та маленький К'ю зазвичай стояв на чатах і криком давав знати про батькове наближення. Хай там як, але, схоже, вони були тоді щасливими. З батьком ще не було так зле, та й мати жила. Було це ген-ген коли, вони з братами й сестрами вже повиростали, їхня мати померла. Тізі Данн теж померла, а Вотерси повернулися до Англії. Все змінюється. Тепер і вона збирається поїхати, як і інші, полишити свою домівку.

Дім! Вона роззирнулася по кімнаті, оглядаючи такі знайомі їй предмети, які щотижня протирала впродовж стількох років, дивуючись, звідкіля тільки береться весь цей пил. Можливо, вона більше ніколи не побачить звичних речей, з якими раніше не могла й уявити собі розлуки. І все ж, протягом усіх цих років вона так і не довідалася імені священика, чия пожовкла світлина висіла на стіні над зламаною фісгармонією, поруч із кольоровою гравюрою обіцянок,

даних Святій Маргариті Марії Алякок. Він був шкільним приятелем її батька. Щоразу, показуючи це фото комусь із гостей, батько недбало додавав:

— Він тепер у Мельбурні.

Вона згодилася поїхати, залишити дім. Чи було це розумно? Намагалася зважити це питання з усіх боків. Вдома, попри все, мала притулок і їжу, а довкола були ті, кого знала все своє життя. Звісно, їй доводилося важко працювати і вдома, і на роботі. Що скажуть про неї у «Крамницях»^[29], коли дізнаються, що вона втекла з якимось молодиком? Скажуть, певно, що вона дурепа; а її посаду обійме хтось інший, за оголошенням. Міс Гейвен зрадіє. Вона завжди присікувалася до неї, особливо коли хтось міг це чути.

— Міс Гілл, ви не бачите, що ці пані чекають?

— Ну ж бо, жвавніше, будь ласка, міс Гілл.

За «Крамницями» вона не литиме багато сліз.

Але в новій домівці, у далекій невідомій країні все буде інакше. Тоді вона буде заміжньою — вона, Евелін. Люди її там поважатимуть. До неї ставитимуться не так, як колись до матері. Навіть тепер, хоча їй було за дев'ятнадцять, вона іноді почувалася в небезпеці через батькову несамовитість. Знала, що саме тому її серце тріпоче. Поки вони зростали, він ніколи не лупцював її так, як Гаррі й Ернеста, адже вона була дівчинкою, та згодом почав погрожувати і розповідати, що б він з нею зробив, якби не пам'ять про її покійну матір. І нікому було її захистити. Ернест помер, а Гаррі, який декорував церкви, майже завжди пропадав у роз'їздах країною. Крім того, постійні сварки через гроші кожного суботнього вечора почали невимовно її виснажувати. Вона завжди віддавала увесь свій заробіток, сім шилінгів, та й Гаррі надсилав, скільки міг, проте дістати назад бодай копійку від батька було непросто. Він казав, що вона все розтринькує, що в неї нема голови на плечах, що він не збирається давати їй свої важко зароблені гроші, аби вона розкидала їх вулицями, і ще багато чого, адже зазвичай суботнього вечора мав особливо кепський настрій. Врешті він давав їй гроші, питаючи, чи не збирається вона, бува, купити чогось до недільної вечері. Тоді їй доводилося вибігати на вулицю і щодуху мчати на закупи, а там, міцно затиснувши свій чорний шкіряний гаманець, прокладати собі дорогу ліктями, проштовхуючись крізь натовп, і згодом пізно повертатися додому, згинаючись під вагою

провізії. Тяжкою працею був догляд за будинком, а ще за двома меншими дітьми, яких залишили на неї,— стежити, аби справно ходили до школи й регулярно харчувалися. Це була тяжка робота — тяжке життя,— але зараз, коли вона майже покинула дім, воно більше не здавалося їй таким уже достоту поганим.

Із Френком вона збиралася зажити новим життям. Френк був дуже добрим, мужнім, великодушним. Вона мала відплисти з ним нічним пароплавом, стати його дружиною і жити в Буенос-Айресі, де на неї вже чекав його дім. Вона добре пам'ятала, коли вперше його побачила: він квартирував у будинку на головній вулиці, куди вона часто заходила. Здавалося, ніби минуло лише кілька тижнів. Він стояв біля воріт — кашкет зсунутий на потилицю, на бронзове обличчя спадає волосся. Потім вони познайомилися. Він щовечора зустрічав її біля «Крамниць» і проводив додому. Якось узяв її подивитися «Богемську дівчину»^[30], і вона була в захваті, сидючи поруч із ним на таких незвичних місцях у театрі. Він шалено любив музику й трохи співав. Люди знали, що вони зустрічаються, тож коли він співав про дівчину, закохану в моряка, вона завжди відчувала приємне збентеження. Він жартома називав її Крихіткою. Спершу її хвилювала сама ідея мати залицяльника, потім почала симпатизувати йому. Він розповідав про далекі країни. Починав юнгою за фунт на місяць на кораблі, який курсував до Канади, і належав компанії «Аллан Лайн». Він говорив про судна, на яких служив, і свою роботу. Йому доводилося ходити через Магелланову протоку, він розповідав їй історії про жахливих патагонців^[31]. Казав, що облаштувався в Буенос-Айресі, а на батьківщину заїхав лише відпочити. Звісно ж, її батько дізнався про роман і заборонив навіть словом обмовитися до нього.

— Знаю я цих морських парубійків,— сказав він.

Якось батько посварився з Френком, тож їй довелося бачитися з коханим потайки.

Вечір на вулиці густішав. Білизна обох листів на її колінах втратила чіткість. Один призначався Гаррі, інший — її батькові. Ернест був її улюбленцем, але Гаррі вона теж любила. Останнім часом її батько постарів, це було помітно; він сумуватиме за нею. Іноді бував дуже милим. Нещодавно, коли вона злягла на цілий день, він прочитав їй історію про привида, а потім підсмажив тост. А колись, як мати була живою, вони всі подалися на пікнік до Гоутських пагорбів^[32]. Вона

запам'ятала, як батько одягнув материн бонет^[33], щоб насмішити дітей.

Її час спливав, а вона все сиділа біля вікна, притулившись до фіранки й вдихаючи запах запиленого кретону. З глибини вулиці долинали звуки катеринки. Вона впізнала мелодію. Дивно, що почула її саме цього вечора, це нагадало їй обіцянку, дану матері,— обіцянку піклуватися родиною якомога довше. Вона згадала останню ніч материної хвороби: знову була в тісній темній кімнаті з іншого боку коридору, а знадвору чула меланхолійну італійську мелодію. Катеринщиківі звеліли піти і дали шестипенсовик. Пам'ятала, як батько важко увійшов до кімнати хворої, сказавши:

— Кляті італійці! Все пруться сюди!

Поки вона міркувала, жаліслива історія материного життя, сповненого щоденних жертв, фіналом якого стало божевілля, змусила її залякнутися. Вона здригнулася, ніби знову почула материн голос, який повторював з тупою наполегливістю:

— *Derevaun Seraun! Derevaun Seraun!*^[34]

Вона зірвалася на ноги в раптовому пориві жаху. Тікати! Вона мусить утекти! Френк її врятує. Він дасть їй життя, може, ще й любов. Вона хоче жити. Чому має бути нещасною? Вона має право на щастя. Френк візьме її в обійми, пригорне своїми руками. Врятує її.

Вона стояла поміж метушливої юрби на пристані у Норт-Вол. Він тримав її за руку, знала, що він говорить до неї, знову і знову повторює щось про подорож. На станції було повно солдатів з коричневими торбами. Через широкі двері ангару вона побачила на мить чорну масу корабля, що з освітленими ілюмінаторами стояв біля причалу. Вона нічого не відповіла. Відчула, як зблідли й похололи щоки, і молилася Богу вказати їй шлях з лабіринту розпачу, її справжній обов'язок. Корабель випустив в імлу довгий скорботний гудок. Якщо вона піде, то вже завтра разом із Френком прямуватиме пароплавом до Буенос-Айреса. Вони забронювали місця заздалегідь. Чи могла вона відступити після всього, що він для неї зробив? Її розпач викликав у всьому тілі нудоту, а вона все ворушила губами в мовчазній палкій молитві.

Дзвінок брязнув їй у серце. Відчула, як він схопив її за руку:

— Ходімо!

Всі моря світу завирували в її серці. Він затягував у них, він міг втопити її. Вона обома руками вчепилася в залізні перила.

— Ходімо!

Ні! Ні! Ні! Це неможливо. Її руки несамовито вхопилися за залізо. Посеред морів з неї вирвався крик відчаю.

— Евелін! Евві!

Він поквапився за огорожу й кликав іти за ним. Йому гримнули відійти, та він все стояв і кликав її. Вона обернула до нього своє бліде обличчя, покірна, як безпорадна тварина. Її очі вже не впізнавали його, для нього в них не було ані любові, ані прощання.

Після перегонів

Після перегонів

Машины мчали у бік Лондона, гнали рівно, наче кулі, по Наас-роуд. На вершині пагорба в Інчікорі^[35] зібралися купки людей подивитися, як автомобілі повертаються назад, і цим каналом бідності й бездіяльності континент ніс своє багатство та індустрію. Раз по раз ці купки здіймали галас — привітання від вдячних пригноблених. Симпатії, проте, були на боці синіх авто — авто їхніх друзів, французів.

До того ж, французи були, по суті, переможцями. Їхня команда фінішувала: вони посіли друге та третє місця, а водій переможної німецької машини, як виявилось, був бельгійцем. Тому кожне сине авто, підіймаючись на пагорб, отримувало подвійну порцію аплодисментів, і на кожне вітання ті, хто був у машині, вдячно посміхалися й кивали. В одній із тих на совість зроблених автівок сиділа компанія молодих людей, чий дух, здавалось, був на висоті, і не лише від тріумфу галлів — четверо юнаків мали справді веселий настрій. Це були — Шарль Сеґуен, власник авто; Андре Рів'єр, молодий електрик з Канади; здоровань-угорець Віллона й молодик-франт на прізвище Дойл. Сеґуен був у доброму гуморі, бо несподівано отримав кілька замовлень наперед (він збирався відкрити в Парижі контору з продажу двигунів), а гарний настрій Рів'єра пояснювався тим, що його мали призначити керівником цієї контори; двоє юнаків (які були кузенами) мали чудовий настрій ще й через успіх французьких авто. Віллона був у доброму гуморі, бо дуже смачно поснідав, та й, взагалі, він був оптимістом від природи. Четвертий у компанії був надто збуджений, аби щиро радіти.

Це був хлопець років двадцяти шести, з м'якими світло-коричневими вусами й невинними сірими очима. Його батько починав

як переконаний націоналіст, та рано змінив свої погляди. Він заробив статок, працюючи м'ясником у Кінгс-тауні, а відкривши крамниці в Дубліні та на його околицях, заробив ще більше. Також йому пощастило укласти кілька поліцейських контрактів^[36] тож врешті він так розбагатів, що дублінські газети охрестили його торговим магнатом. Він відіслав свого сина до Англії вчитися у великому католицькому коледжі^[37], а потім до Дублінського університету^[38] вивчати право. Джиммі не надто серйозно ставився до навчання і якось навіть збився зі шляху. В нього були гроші та популярність; він розділив свій час між двома інтересами — музикою та автомобільними перегонами. Потім на один семестр його відіслали до Кембриджу^[39] трохи повчитись життю. Його батько, невдоволений, але гордий в душі з надмірних витрат сина, сплатив усі його борги та привіз додому. Саме в Кембриджі він зустрів Сегуена. На той час вони були лише знайомими, та Джиммі дуже тішився компанією того, хто стільки всього на світі перебачив, а також, як казали, володів одним із найбільших готелів у Франції. З такою людиною (і з цим його батько погоджувався) варто було тримати зв'язок, незважаючи на те, що співрозмовник з нього був не найкращий. Віллона також був цікавий — блискучий піаніст — та, на жаль, дуже бідний.

Автівка жваво везла свій вантаж — веселу молодь. Двоє кузенів сиділи на передніх сидіннях, Джиммі з угорським приятелем — ззаду. Віллона почувався пречудово, у цьому не було сумніву, глибоким басом він без упину наспівував мелодію, мило за милою; французи, сміючись, кидали через плече жарти, і Джиммі часто доводилось нахилитися вперед, аби вловити короткі фрази. Задоволення від цього всього було мало, він ледь не щоразу мусив спритно додумувати значення сказаного і кричати проти сильного вітру щось дотепне у відповідь. Крім того, мугикання Віллони могло кого хочеш збити з пантелику, як і шум автомобіля.

Швидкий рух крізь простір п'янить, як і слава, як і гроші. Це були три причини, через які Джиммі відчував хвилювання. Того дня в компанії хлопців із континенту його бачило багато друзів. Під час контрольного пробігу Сегуен відрекомендував його одному з французьких гонщиків, і у відповідь на знічене бурмотіння компліменту смагляве обличчя водія засяяло рядом білосніжних зубів. Після такої честі було приємно повернутись у світ непосвячених

глядачів, поміж легенькі поштовхи ліктями й багатозначні погляди. А щодо грошей — у його розпорядженні справді була кругленька сума. Сегуен, напевно, не назвав би таку суму великою, але Джиммі, який, попри свої тимчасові помилки, успадкував батькові інстинкти, добре знав, наскільки важко було зібрати ці гроші. Таке знання раніше допомагало не давати його боргам виходити за межі розумного, і якщо він так добре усвідомлював ціну грошей, коли йшлося лише про примхи молодого інтелігента, що й казати зараз, коли ставкою була більша частина його статку. Для нього це було вкрай серйозно.

Звісно ж, це була вдала інвестиція, і Сегуенові вдалося створити враження, ніби це дружня послуга — дати змогу внести дрібку ірландських грошей у капітал фірми. Джиммі поважав батькову проникливість у ділових питаннях, і цього разу саме його батько першим запропонував інвестицію; в автомобільному бізнесі можна було заробити гроші, купу грошей. До того ж Сегуена супроводжував ореол багатства. Джиммі взявся переводити вартість розкішного авто, в якому сидів, у щоденний зарібок. Як же плавно воно їхало. Як вишукано промчали вони сільськими дорогами! Подорож поклала магічного пальця на справжній пульс життя, і механізм людської нервової системи з готовністю поривався відповідати рівному ходу швидкого синього звіра.

Вони проїхали вниз по Дейм-стрит. На вулиці був незвично жвавий рух, лунали гудки автомобілістів та дзвінки нетерплячих водіїв трамваїв. Біля банку Сегуен зупинився, Джиммі з друзями вийшли з машини. Групка людей зібралася на узбіччі, аби засвідчити свою повагу двигуну, що фуркотів. Того вечора компанія збиралася пообідати разом в Сегуеновому готелі, а тим часом Джиммі зі своїм другом, який у нього гостював, мали йти додому перевдягнутися. Машина повільно попрямувала до Грефтон-стрит, а двоє молодиків пробивали собі шлях крізь натовп роззяв. Вони йшли на північ, відчуваючи дивне розчарування від пішої прогулянки, поки місто розвішувало бліді кулі світла над ними в серпанку літнього вечора.

У Джиммі вдома цей обід був справжньою подією. Певна гордість і завзяття змішувались у його батьків із хвилюванням, адже назви великих іноземних міст мають властивість спонукати діяти нерозважливо. Джиммі мав чудовий вигляд у своєму вбранні; поки він стояв у залі, поправляючи наостанок краватку, батько відчував майже

комерційне задоволення, що закріпив у сина якості, які часто не купиш за гроші. Отже, його батько на диво приязно ставився до Віллони, виказуючи своєю поведінкою справжню повагу до іноземних досягнень; та угорець навряд чи помітив ці тонкощі гостинності, позаяк гостро почав жадати обіду.

Обід був неймовірний, вишуканий. Джиммі вирішив, що в Сегуена дуже витончений смак. Компанію поповнив молодий англієць на ім'я Рут, якого Джиммі бачив із Сегуеном у Кембриджі. Молодь вечеряла в затишній кімнаті, освіченій електричними лампами у формі свічок^[40] Вони без упину розмовляли. У розпаленій уяві Джиммі елегантно поєдналася жвава молодість французів з міцним кістляком англійських манер. «Елегантний образ,— подумав він, — і дуже вдалий». Він захоплювався спритністю, з якою господар вів бесіду. У п'ятох молодих чоловіків були різні смаки, тож у них порозв'язувалися язики. Віллона з величезною повагою почав відкривати дещо здивованому англієцеві красу англійського мадригалу, шкодуючи про втрату старих інструментів. Рів'єр, не без причини, взявся пояснювати Джиммі тріумф французьких механіків. Гучний голос угорця вже висміював техніку художників романтизму, коли Сегуен перевів розмову в бік політики. Ця тема була близькою для кожного. Джиммі, добряче випивши, відчув захований глибоко всередині батьків запал: йому таки вдалося розбурхати млявого Раута. Напруга в кімнаті зросла вдвічі, і з кожною миттю завдання Сегуена ставало важчим: з'явилась навіть небезпека особистих образ. Кмітливий господар за першої ж нагоди підняв свій келих за Людство і, коли всі випили за це, показово відчинив вікно.

Тієї ночі місто одягнуло маску столиці^[41]. П'ятеро молодиків неквапливо прогулювалися алеями «Стівенс Грін»^[42] у тьмяній хмарі ароматного диму. Розмовляли гучно й весело, а їхні плащі гойдалися на плечах. Люди розступались у них на шляху. На розі Грефтон-стріт невисокий огрядний чолов'яга допомагав сісти двом вродливим жінкам у машину, де за кермом був інший товстун. Автомобіль від'їхав, і огрядний коротун помітив компанію хлопців.

— Андре!

— Це Фарлі!

Далі стрімко потекла розмова. Фарлі виявився американцем. Ніхто не розумів, про що взагалі йдеться. Від Віллони і Рів'єра шуму було

найбільше, та у захваті були абсолютно всі. Вони впіймали авто й запхались усередину, без упину сміючись. Машина рушила повз натовп, забарвлений тепер у м'які кольори, під веселий передзвін. Вони сіли на потяг на Вестленд-роу і вже за кілька секунд, як здалося Джиммі, виходили на станції Кінгстаун. Контролер салютував Джиммі; це був старий дід:

— Гарного вечора, сер!

Був тихий літній вечір; гавань темним дзеркалом лягла біля їхніх ніг. Вони йшли їй назустріч, тримаючи один одного попід руки, співаючи хором «Кадет Руссель», тупаючи ногами кожного разу під *Ho! Ho! Hohe, vraiment!*^[43].

На пристані сіли у шлюпку й рушили до яхти американця. Там на них чекали вечера, музика, карти. Віллона з певністю мовив:

— Пречудово!

У каюті яхти стояло фортепіано. Віллона заграв вальс для Фарлі та Рів'єра, Фарлі вдавав кавалера, а Рів'єр — леді. Далі — кадрили експромтом, чоловіки придумували оригінальні рухи. Як весело! Джиммі охоче приєднався, зрештою, це й було справжнє життя. Потім Фарлі задихався й вигукнув: «Досить!» Подали легку вечерю, й молоді люди для годиться сіли за стіл. Проте вони пили: це було богомно. Пили за Ірландію, Англію, Францію, Угорщину та Сполучені Штати Америки. Джиммі виступив з промовою, зтяжною промовою, а Віллона, як тільки з'являлася пауза, вигукував: «Правду каже! Правду!» Сідав Джиммі під гучні оплески. Промова видалась на славу. Фарлі ляскав його по спині й голосно сміявся. Які веселі хлопці! Яка хороша компанія!

Карти! Карти! Зі столу прибрали. Віллона спокійно повернувся до свого фортепіано й заграв їм імпровізацію. Решта продовжувала гру за грою, повністю занурюючись у пригоду. Пили за здоров'я Чирвової Королеви, пили за здоров'я Бубнової Королеви. Джиммі шкодував, що немає слухачів: їхній дотепності не було меж. Гра кипіла, в хід пішли гроші. Джиммі не знав, кому саме щастить, та розумів, що він програє. Сам був винен, бо постійно плував карти, і хлопці мусили вираховувати боргову розписку за нього. Справжні чортяки, та він не хотів грати: година була вже пізня. Хтось виголосив тост за яхту «Красуня з Ньюпорта»^[44], а хтось запропонував останню велику партію на прощання.

Фортепіано змовкло; Віллона, напевне, піднявся на палубу. Гра була просто неймовірна. Вони зупинились перед самим кінцем — випити на щастя. Джиммі розумів, що боротьба ведеться між Раутом та Сегуеном. Як захопливо! Джиммі теж захопився; звісно ж, він програє. Скільки він поставив? Чоловіки підхопилися, на черзі була остання роздача, хлопці жваво розмовляли й жестикулювали. Раут переміг. Каюта затряслася від оплесків, карти склали в колоду. Потім почалися підрахунки, хто скільки виграв. Фарлі та Джиммі програли найбільше.

Він знав, що зранку жалкуватиме, та в той момент радів відпочинку, радів темному заціпенінню, яке приховає його нерозсудливість. Він сперся ліктями на стіл, обійняв руками голову і слухав, як гупає у скронях. Двері каюти відчинились, і в промені сірого світла він побачив угорця:

— Світанок, джентльмени!

Два галантні кавалери

Два галантні кавалери

Теплий сірий серпневий вечір опустився на місто, й м'який, ніжний вітерець, спогад про літо, ширився вулицями. На вулицях, перекритих задля недільного відпочинку, юрмився строкатий люд. Ліхтарі, мов осяйні перли, світили з вершин своїх стовпів на живу тканину внизу, яка постійно змінювала форму й забарвлення, наповнювала сіре вечірне повітря безперервним, нескінченним галасом.

Двоє молодих чоловіків крокували схилом площі Рутленд. Один із них саме закінчував свій довгий монолог. Інший, якому доводилося йти по самому бордюру й іноді сходити на дорогу через недбалість компаньйона, мав вдоволенний, зацікавлений вираз обличчя. Він був приземкуватим і червонощоким. Його капітанський кашкет зсунувся з чола далеко назад, а оповідь, до якої він дослухався, змушувала кутики його ніздрів, рота й очей постійно рухатися. Гиготіння зі свистом виривалося з його тіла, зведеного сміхом. Очі щоразу зиркали на обличчя партнера й мерехтіли лукавим задоволенням. Раз по раз він поправляв легкий плащ, який закинув на плече, як тореадор. Його бриджі, білі гумові черевики й недбало звішений плащ — усе випромінювало молодість. Однак фігура дещо повніла в талії, волосся було рідким і сивуватим, а обличчя, коли хвилі радості зникали, мало спустошений вигляд.

Переконавшись, що оповідь скінчилася, він беззвучно просміявся цілих півхвилини. Згодом повів:

— Оце так!.. Просто вищий пілотаж!

З його голосу ніби вивітрилася бадьорість, і щоб посилити свої слова, він жартома додав:

— Це блискучий, першорядний і, якщо можна так сказати, добірний пілотаж!

Промовивши це, він замовк і посерйознішав. Його язик стомився, він цілий день балакав у пивній на Дорсет-стріт. Більшість вважала Ленегана причепю, та, незважаючи на таку репутацію, йому вдавалося завдяки спритності й красномовству не налаштувати друзів проти себе. Мав сміливу манеру вливатися у їхню компанію в барі: він жваво терся на задвірках і зрештою опинявся в загальному колі. Це був завзятий волоцюга з великим запасом історій, лімериків^[45] та загадок. Не чутливий до будь-яких грубощів. Ніхто точно не знав, чим він заробляв собі на життя, але його ім'я часом пов'язували з кінними перегонами.

— І де ж ти її підчепив, Корлі? — запитав він.

Корлі швидко ковзнув язиком по верхній губі.

— Якось увечері, старий,— відказав він,— я вертався з Дейм-стріт і надібав ласий шматочок біля Вотерхаузського годинника; привітався. Ну, ми пішли гуляти вздовж каналу, і вона сказала, що працює служницею в одному будинку на Беггот-стріт^[46]. Того вечора я обняв її й трохи облапав. А наступної неділі, старий, у нас було побачення. Ми поїхали в Доннібрук^[47], і я завів її в поле. Вона сказала, що раніше ходила з молочником... Було добре, старий. Цигарки вона мені приносить щовечора і платить за трамвай туди й назад. А якось вона принесла мені дві збіса добрі сигари — те що треба, знаєш, ті, які стариган курить... Я навіть було злякався, аби не вплутатися у ці штучки з дітьми через неї. Та вона вміє дати собі раду.

— Може, вона сподівається, що ти з нею одружишся,— мовив Ленеган.

— Я сказав їй, що не маю роботи,— відповів Корлі.— Що раніше був у Піма^[48]. Вона не знає мого прізвища. Не такий я, щоб його розкривати. Вона думає, я не з простих.

Ленеган знову беззвучно розсміявся.

— З усіх історій, що я колись чув,— мовив він,— ця, безперечно, найвищий пілотаж.

Цей комплімент вплинув на ходу Корлі. Похитування його огрядного тіла змусило приятеля кілька разів легко скочити з хідника на дорогу й назад. Корлі був сином інспектора поліції, від батька він успадкував статуру й ходу. Він ішов випроставшись, з руками по швах, хитаючи головою з боку на бік. Його голова була велика, куляста й

лискуча, вона завжди пітніла за будь-якої погоди, а його великий круглий капелюх, насаджений набакир, виглядав, ніби цибулина, що проросла з іншої. Він завше дивився поперед себе, мов на параді, а коли треба було поглянути на когось на вулиці, то повертався усім тілом від стегон. Зараз він тинявся містом. Тільки-но підверталася робота, відразу знаходився друг, щоби його відвадити. Часто бачили, як він прогулювався з поліцейськими у цивільному, ведучи серйозні розмови. Він знав усі справи зсередини й дуже любив виносити остаточні судження. Він говорив, не слухаючи співрозмовників. Його розповіді буди здебільшого про себе: що він сказав тому-то й тому-то, а що той-то чи той-то відповів, і як він потім усе владнав. Переповідаючи ці діалоги, він вимовляв першу літеру свого імені на флорентійський лад^[49].

Ленеган запропонував приятелеві цигарку. Поки двоє молодиків простували крізь натовп, Корлі час від часу повертався, аби усміхнутися зустрічним дівчатам, натомість Ленеганів погляд був прикутий до великого блілого місяця, оточеного подвійним ореолом. Він пильно дивився на сіру павутину сутінок, що пропливала по ньому. Нарешті мовив:

— А... а скажи-но, Корлі, ти ж упораєшся з цим, га?

Корлі виразно примружив одне око замість відповіді.

— А чи варта цього вся гра? — запитав Ленеган із сумнівом.— З жінками ніколи не знаєш напевно.

— Та з нею порядок,— сказав Корлі.— Я знаю, як обійти її, старий. Вона втріскалася в мене.

— Ти з тих, кого я називаю донжуанами,— мовив Ленеган.— І той ще донжуан!

Відтінок насмішки пом'якшив його улесливу манеру. Аби зовсім не втратити лиця, він мав звичку лестити з натяком на кепкування. Та розум Корлі не був таким проникливим.

— Нема нічого легшого, аніж підчепити служницю,— підтвердив він.— Затям собі це як пораду.

— Від того, хто всіх їх перепробував,— докинув Ленеган.

— Знаєш, колись я гуляв з дівчатами,— звірився Корлі,— з дівчатами Південного кільця^[50]. Я виходив з ними в місто, старий, і ми їздили кудись трамваєм, за який я платив, або ж водив їх послухати оркестр чи подивитися виставу в театрі, а бувало, купував їм шоколад і

цукерки чи ще там щось. Я колись на них багато витрачав,— додав він переконливим тоном, ніби розумів, що йому не вірять.

Та Ленеган цілком міг повірити: він поважно кивав.

— Знаю я такі ігри,— сказав він,— це для дурнів.

— І хай йому чорт, я завжди виходив із них сухим,— додав Корлі.

— Те ж саме й тут,— ствердив Ленеган.

— За винятком одної,— мовив Корлі.

Він зволожив верхню губу, провівши по ній язиком. Спогад прояснив його очі. Він теж поглянув на блідий диск місяця, вже майже схований, і, здавалося, замислився.

— Вона була... доволі непоганою,— сказав він із жалем.

Замовк, потім додав:

— Зараз вона на панелі. Я бачив, як одного вечора їхала по Ерл-стрит з двома типами.

— Думаю, то через тебе,— сказав Ленеган.

— У неї були й інші до мене,— по-філософськи мовив Корлі.

Цього разу Ленеган був не схильний вірити. Він похитав головою і посміхнувся.

— Ти ж знаєш, що не надуриш мене, Корлі,— заявив він.

— Йй-богу! — відповів Корлі.— Вона сама мені казала!

Ленеган зробив трагічний жест.

— Невиправний зрадник! — промовив він.

Проходячи повз огорожу Триніті коледжу, Ленеган зіскочив на дорогу й зиркнув на годинник.

— Двадцять по ^[51],— сказав він.

— Часу вдосталь,— відповів Корлі.— Все з нею буде добре. Завжди дозволяю їй трохи почекати.

Ленеган стиха гигикнув.

— Трясця! Корлі, ти знаєш, як їх треба брати,— кинув він.

— Я знаю всі їхні штучки,— зізнався Корлі.

— Але скажи,— знову озвався Ленеган,— ти певен, що все пройде добре? Знаєш, це доволі делікатна справа. Га?.. Що?

Його яскраві маленькі очі шукали запевнення на обличчі приятеля. Корлі хитнув головою, ніби відганяючи набридливу комаху, і зсунув брови.

— Я все владнаю,— мовив він.— Довірся мені, гаразд?

Ленеган більше нічого не казав. Він не хотів дратувати товариша, аби той послав його до біса, і сказав, що не потребує його порад. Треба було виявити більше такту. Та згодом брови Корлі знову випрямилися. Його думки вже текли в іншому руслі.

— Вона ласий шматочок,— схвально мовив,— саме так.

Вони пройшлися по Нассау-стрит і звернули на Кілдер-стрит. Недалеко від входу в клуб стояв на дорозі арфіст, граючи для маленького кола слухачів. Він недбало смикав струни, час від часу стомлено поглядаючи то на обличчя новоприбулих, то на небо. Його арфа^[52], байдужа до того, що її чохол зсунувся, теж здавалася втомленою і від очей незнайомих, і від рук свого господаря. Одна рука грала басову мелодію «Тихо, О Мойле»^[53], а інша перебирала високі ноти після кожної музичної фрази. Мелодія звучала глибоко й повно.

Двоє молодих чоловіків мовчки пройшли вулицею під скорботну музику. Дійшовши до «Стівенс Грін», вони перетнули дорогу. Тут шум трамваїв, світло і натовп розбудили їх від тиші.

— Он вона! — вигукнув Корлі.

Молода жінка стояла на розі Г'юм-стрит. На ній була блакитна сукня і маленький моряцький капелюшок. Вона стояла на кам'яному бордюрі, хитаючи в руці парасольку від сонця. Ленеган пожвавився.

— Давай-но глянемо на неї, Корлі,— сказав він.

Корлі глипнув на свого друга, і неприємна усмішка з'явилася на його обличчі.

— Хочеш мене замінити? — запитав він.

— Чорт забирай! — сміливо озвався Ленеган.— Я не хочу, щоб ти нас знайомив. Просто хочу глянути на неї. Я ж її не з'їм.

— А... Глянути на неї? — пом'якшав Корлі.— Ну... от що я тобі скажу. Я підійду до неї й заговорю, а ти пройдеш поряд.

— Добре! — зрадів Ленеган.

Корлі вже встиг перекинути одну ногу через ланцюг, коли Ленеган гукнув:

— А далі що? Де зустрінемося?

— О пів на одинадцять,— відповів Корлі, перекидаючи другу ногу. Де?

— Ріг Мерріон-стрит. Ми будемо там проходити.

— Добре тобі впоратися,— кинув Ленеган на прощання.

Корлі не відповів. Він пішов через дорогу, похитуючи головою з боку на бік. У його поставі, неквапливому кроці й гучному відлунні черевиків було щось завойовницьке. Він підійшов до молодої жінки і без привітання відразу ж завів із нею розмову. Вона швидше захитала своєю парасолькою й зробила кілька півобертів на каблуках. Раз чи двічі, коли він нахилився і щось казав їй, вона сміялася й опускала голову.

Ленеган спостерігав за ними кілька хвилин. Потім, тримаючись на відстані, хутко пройшов уздовж ланцюгів і перейшов дорогу навскоси. Наближаючись до рогу Г'юм-стрит, він відчув у повітрі стійкий аромат, і його очі швидко обстежили зовнішність молодої жінки. Вона була вбрана у свою недільну одіж. Блакитну саржеву спідницю перехоплював пасок із чорної шкіри. Велика срібна пряжка ніби стискала середину її талії, прищемивши легку тканину білої блузи. На ній була коротка чорна куртка з перламутровими гудзиками і скуйовджене чорне боа. Краї тюлевого мережаного комірця ретельно розпрямлені, а до грудей пришпилений пучок червоних квітів, стеблинками догори. Ленеганові очі схвально оглянули її низькоросле, м'язисте тіло. Щире здоров'я пашіло на її обличчі, на червоних товстих щоках і в зухвалих очах. Риси її обличчя були грубуватими. Вона мала широкі ніздрі, безформний рот, що розкривався у масній посмішці, з нього стирчали два передні зуби. Ленеган припідняв капелюх на ходу, а приблизно через десять секунд Корні відповів на вітання. Він зробив це, невиразно піднявши руку і задумливо змінивши положення свого капелюха.

Ленеган дійшов аж до готелю «Шелбурн», де зупинився і став чекати. За якийсь час побачив, як вони прямують у його бік, коли звернули праворуч, то пішов слідом вниз до площі Мерріон, легко ступаючи своїми білими туфлями. Повільно йдучи позаду, підлаштовуючись під їхній крок, він дивився, як голова Корлі раз у раз поверталася до обличчя жінки, ніби велика куля на осі. Він тримав пару в полі зору, аж поки вона не зникла з виду на сходинах доннібруцького трамвая; тоді розвернувся й пішов назад тією ж дорогою.

Тепер, коли він залишився на самоті, його обличчя виглядало старшим. Веселість ніби покинула його, а проходячи повз огорожу Дюкс Лон, він провів по ній рукою. Заданий арфістом мотив заволодів

його рухами. М'яко підбиті підошви вигравали мелодію, а пальці ліниво перебирали цілісіньку шкалу варіацій на огорожі після кожної музичної фрази.

Він апатично обійшов навколо «Стівенс Грін» і попрямував до Графтон-стрит. Його очі вихоплювали з натовпу, крізь який він ішов, багато різних деталей, та робили це похмуро. Він вбачав тривіальність у тому, що мало б зачаровувати, й не відповідав на погляди, які заохочували його до рішучості. Він знав, що йому доведеться багато розмовляти, вигадувати й смішити, а його мозок і горлянка геть висохли. Трохи бентежило, як згаяти години до зустрічі з Корлі. Не надумавши нічого ліпшого, він продовжив прогулянку. На розі площі Рутленд повернув ліворуч і відчув полегшення у тихій темній вулиці; її похмурий вигляд підходив до його настрою. Зрештою спинився біля вітрини ззовні вбогої крамниці, на якій білими літерами було виведено «Закуси і напої». На склі вітрини були два написи: «Імбирне пиво» та «Імбирний ель». Нарізану шинку виставили на великій синій тарелі, а поруч у мисці — шмат світлого сливового пудингу. Деякий час він пильно розглядав цю їжу, а потім, боязко роззирнувшись, швидко увійшов досередини.

Він був голодний бо, крім кількох коржиків, які просив принести двох невдоволених кельнерів, нічого зранку не їв. Сів за незастелений дерев'яний стіл навпроти двох робітниць і механіка. До нього підійшла нечупарна дівчина.

— Скільки коштує тарілка гороху? — запитав.

— Півтора пенні, сер,— відповіла дівчина.

— Тоді принесіть тарілку гороху,— сказав він,— і пляшку імбирного пива.

Він говорив грубо, аби приховати свою світськість, бо коли увійшов, розмова стихла. Його обличчя пашіло. Щоб виглядати природно, зсунув кашкет назад і виклав лікті на стіл. Механік і робітниці оглянули його згори донизу, після чого продовжили свою розмову притишеними голосами. Дівчина принесла йому тарілку дешевого гарячого гороху, приправленого перцем та оцтом, виделку й імбирне пиво. Він пожадливо їв, і страва здалася йому такою смачною, що він подумки відзначив собі цей заклад. Доївши горох, сидів, потягуючи імбирне пиво й думаючи про пригоду Корлі. Уява малювала йому пару коханців, які йдуть уздовж темної дороги; він чув голос

Корлі, який енергійно залицявся, й бачив, як уста дівчини вигинаються в посмішці. Ця картина змусила його гостро відчувати вбогість власного гаманця і духу. Йому набридло тинятися, битися як риба об лід, вивертатися й інтригувати. В листопаді йому буде тридцять один. Невже він ніколи не отримає гарної роботи? Невже ніколи не матиме власного дому? Він подумав, як приємно було б сісти біля теплого каміна за хорошим обідом. Він вже достатньо находився вулицями з друзями й дівчатами. Він знав, чого були варті ті друзі і дівки теж. Цей досвід озлобив його серце, налаштував проти всього світу. Та не вся ще надія полишила його. Поївши, почувався ліпше, ніж до того, в ньому стало менше втоми від життя, менше занепаду духу. Він навіть міг би осісти в якомусь затишному куточку й зажити щасливим життям, якби ж іще вдалося зустріти якусь простеньку дівчину з грішми.

Він заплатив два пенси й півпенні нечупарці й вибрався назовні, аби продовжити свої блукання. Вийшов на Кепел-стрит і подався до мерії. Потім звернув на Дейм-стрит. На розі Джорджс-стрит він зустрів двох приятелів і зупинився потеревенити. Був радий відпочити від того ходіння. Друзі запитали, чи він, бува, не бачив Корлі, й поцікавилися останніми новинами. Він відказав, що провів увесь день із Корлі. Товариші говорили дуже мало. Вони байдуже розглядали фігури у натовпі й деколи відпускали дошкульні зауваження. Один сказав, ніби бачив Мака годину тому на Вестморленд-стрит. На це Ленетан відповів, що був із Маком попереднього вечора в Ігана. Молодий чоловік, який бачив Мака на Вестморленд-стрит, поцікавився, чи правда той виграв гру в більярд. Ленетан цього не знав, сказав, що Гологан виставив їм напої в Ігана.

Він попрощався з друзями о чверть на десяту й пішов далі по Джорджс-стрит. Біля ринків звернув ліворуч і рушив по Графтон-стрит. Натовп хлопців та дівчат порідів, йдучи вулицею, він тільки й чув, як компанії та пари бажали одне одному добраніч. Дійшов аж до годинника на Хірургічному коледжі, той якраз вибивав десяту. Припустив уздовж північного боку Грін, боячись, що Корлі може прийти раніше. Діставшись до рогу Мерріон-стрит, він зайняв позицію в тіні, дістав одну зі збережених цигарок і закурив. Сперся на ліхтарний стовп і вп'явся поглядом у ту частину, звідки очікував повернення Корлі з дівчиною.

Його голова знову активно запрацювала. Цікаво було, чи Корлі все вдалося. Чи попросив її перед тим, чи залишив усе насамкінець. Він переживав труднощі й муки ситуації приятеля, ніби власні. Та спогад про те, як Корлі повільно повернув голову, дещо його заспокоїв: він був певен, що Корлі все владнає. Раптово його пронизав здогад — а що, як Корлі повів її додому іншою дорогою і втік від нього? Його очі обшукали вулицю: їх ані сліду. Вже, напевно, минуло з півгодини, відколи він глянув на годинник Хірургічного коледжу. Чи може Корлі так вчинити? Він запалив останню цигарку й нервово затягнувся. Напружував погляд, коли на розі площі спинялися трамваї. Певно, вони пішли додому іншим шляхом. Його цигарка зламалася, й він із прокляттям пожбував її на дорогу.

Раптом він побачив, як вони наближаються. Вдоволено стрепенувся і, тримаючись свого стовпа, спробував про щось здогадатися по їхній ході. Вони йшли поспіхом, жінка робила швидкі, короткі кроки, а Корлі простував у своєму розміреному темпі. Здавалося, не розмовляли. Це натякало на невдачу і вколало його, наче кінчик гострого інструмента. Він так і знав, що Корлі все провалить; він був упевнений, що нічого не вийде.

Вони звернули на Беггот-стрит, і він одразу рушив за ними протилежним боком. Коли спинилися, він також став. Вони ще трохи поговорили, й жінка спустилася сходами до підвальних дверей. Корлі все ще стояв на краю хідника, дещо на відстані від сходів ганку. Минуло кілька хвилин. Потім вхідні двері повільно й обережно прочинилися. На сходи вибігла жінка й кашлянула. Корлі повернувся й підійшов до неї. Його широка фігура на кілька секунд затулила її, а потім вона знову побігла сходами. Двері зачинилися, й Корлі швидко покрокував до Стівенс Грін.

Ленеган поспішив у тому ж напрямку. Впало кілька крапель дощу. Він сприйняв це за попередження і, поглянувши на будинок, у який увійшла молода жінка, аби переконатися, що за ним не стежать, завзято перебіг дорогу. Через хвилювання й швидкий біг захекався. Крикнув:

— Агов, Корлі!

Корлі повернув голову, щоб побачити, хто його кличе, й продовжив іти, як і до цього. Ленеган біг за ним, притримуючи плащ однією рукою.

— Агов, Корлі! — знову гукнув він.

Коли зрівнявся з другом, проникливо зазирнув йому в обличчя. Та нічого не розгледів.

— Ну? — спитав він.— Усе вдалося?

Вони дійшли до рогу Елі Плейс. Усе ще не відповідаючи, Корлі звернув ліворуч і пішов бічною вулицею. Його обличчя застигло в суворому спокої. Ленеган не відставав від свого друга, важко дихаючи. Він був спантеличений, у його голосі вчулася нотка погрози.

— Не можеш сказати? — спитав він.— Ти хоча б спробував?

Корлі спинився біля першого ж ліхтаря й похмуро глянув перед собою. Потім повагом простягнув руку до світла і, посміхаючись, повільно розтулив її перед очима свого приятеля. На долоні сяяла маленька золота монета.

Пансіон

Місіс Муні була дочкою м'ясника. Це була жінка, здатна постояти за себе — жінка рішуча. Вона вийшла заміж за батькового помічника й відкрила м'ясну крамницю неподалік Спрінг Гарденс. Та одразу ж після смерті свекра містер Муні зійшов на пси. Він пив, брав з каси гроші, бездумно влазив у борги. Намагались вмовити його кинути пити було марно: вже за кілька днів він не витримував і знову брався за пляшку. Через те, що він бив дружину просто на очах у покупців, а також закупував неякісне м'ясо, бізнес було зруйновано. Однієї ночі він прийшов до дружини з тесаком і вона мусила ночувати в сусідів.

З того дня вони жили окремо. Вона сходила до священика й отримала право розлучитися, залишивши за собою опіку над дітьми. Відмовила йому в грошах, в їжі та в житлі, тож він змушений був завербуватися до шерифа вибивати борги. Пошарпаний, сутулий, дрібний п'яничка з блідим обличчям, світлими вусами та світлими бровами, які хтось наче олівцем понамальовував над його маленькими, хворобливо червоними очима, він весь божий день сидів у кабінеті судового пристава, чекаючи, поки дадуть роботу. Місіс Муні, велика імпозантна жінка, взяла все, що лишилось від її грошей з крамниці, і відкрила на Хардвік-стрит пансіон. Серед непостійних мешканців найчастіше траплялися туристи з Ліверпуля та з острова Мен, а також час від часу артисти мюзик-холів. Постійно ж у пансіоні проживали місцеві конторські працівники. Вона керувала спритно й рішуче, добре розуміючи, коли давати кредит, коли ліпше бути строгою, а на що можна й закрити очі. Всі молоді хлопці-мешканці пансіону називали її Мадам.

Молодь платила місіс Муні за їжу та кімнату п'ятнадцять шилінгів (без урахування пива чи міцного портеру за обідом). Усі вони мали

спільні смаки та заняття, і тому були добрими приятелями. Вони обговорювали одне з одним шанси фаворитів та аутсайдерів кінних перегонів. Джек Муні, син Мадам, який працював клерком у комісонера на Фліт-стрит, мав не найкращу репутацію, любив лаятися по-солдатськи, часто приходив додому вже під ранок. Коли він зустрічався з друзями, то завжди знаходив для них гарний жарт і завжди знав, на кого ставити — бачив, і де гарна конячка, і де гарна артисточка. Крім того, він добре махав кулаками і співав жартівливих пісень. У неділю ввечері в головній вітальні місіс Муні часто бували вечірки. Свої таланти показували артисти мюзик-холу, а Шерідан грав вальси та польки, нашвидкуруч підбирав акомпанемент. Поллі Муні, донька Мадам, також любила поспівати. Вона виводила:

*Я... дівка неслухняна.
Ти, любчику, не мнись:
До мене пригорнись.*

Поллі було дев'ятнадцять — струнка дівчина зі світлим м'яким волоссям та маленькими повними губами. Її очі, сірі із зеленим відтінком, мали звичку зиркати вгору, коли вона до когось зверталася, це надавало їй вигляду маленької порочної мадонни. Місіс Муні спершу відправила дочку працювати друкаркою в конторі торговця зерном, та оскільки пошарпаний помічник шерифа кожного дня заходив туди з проханням обмовитися хоч словом з власною донькою, забрала її додому поратися по господарству. Поллі була дівчиною жвавою, тож їй доручили піклуватися про молодих чоловіків. До того ж хлопцям завжди подобається, коли десь неподалік є молода дівчина. Поллі, ясна річ, фліртувала з ними, та місіс Муні, прониклива жінка, все прекрасно розуміла — хлопці лиш гаяли час: жоден з них не мав серйозних намірів. Так тривало досить довго, і місіс Муні почала задумуватись, чи не відіслати Поллі назад друкувати, та саме зауважила, що між Поллі та одним із молодиків щось відбувається. Вона спостерігала за парою та тримала свої здогади при собі.

Поллі знала, що за нею стежать, та все ж завзяту мовчанку її матері зрозуміти було не важко. Між матір'ю та дочкою не було жодної відкритої змови, жодної відкритої співучасті, однак люди в пансіоні

заговорили про роман, а місіс Муні й досі не втручалася. Поллі почала якось дивно поводитись, а молодий чоловік — хвилюватися. Нарешті, дочекавшись слухної миті, місіс Муні втрутилась. Вона вправлялася з проблемами моралі, як ніж м'ясника з м'ясом, — і цього разу прийняла рішення.

Яскравий недільний ранок на початку літа обіцяв спеку, але зі свіжим вітерцем. Усі вікна в пансіоні були відчинені, і мереживні фіранки легенько видувалися на вулицю з піднятих рам. Із дзвіниці церкви Святого Георга безперервно лунав дзвін, і прихожани, поодиночки чи групами, проходили через малу круглу площу перед церквою; про їхні наміри свідчили стримана поведінка та книжки у вбраних в рукавички руках. У пансіоні закінчили снідати, і стіл в їдальні був вкритий тарілками з жовтими плямами від яєць зі шматочками жиру і шкірочками бекону. Місіс Муні сиділа в солом'яному кріслі та спостерігала, як служниця Мері прибирає після сніданку. Вона наказала зібрати скоринки та надломлені шматки хліба, щоб спекти з них у вівторок хлібний пудинг. Коли зі столу прибрали, хліб позбирали, цукор та масло сховали під замок, вона почала відновлювати в пам'яті розмову з Поллі, що сталася минулої ночі. Все було саме так, як місіс Муні й очікувала: вона була відвертою у своїх питаннях, а Поллі відвертою у своїх відповідях. Обидві почувалися ніяково, ясна річ. Місіс Муні було ніяково, бо не хотіла видатись надто невимушеною чи причетною, а Поллі було ніяково не лише через натяки, які завжди викликали у неї зніяковіння, а й тому, що не хотіла, аби подумали, ніби у своїй мудрій невинності вона вгадала намір, який мати приховувала за своєю толерантністю.

Місіс Муні інстинктивно поглянула на маленький позолочений годинник на каміні, як тільки до неї дійшло крізь власну замріяність, що дзвони в церкві Святого Георга перестали дзвонити. Було сімнадцять хвилин на дванадцяті: в неї ще вдосталь часу, аби обговорити справу з містером Дораном і встигнути на месо о дванадцятій на Мальборо-стрит. Вона була впевнена, що доб'ється свого. Для початку, на її боці була вся вага суспільної думки: ображена мати. Вона дозволила йому жити під своїм дахом, вважала порядним чоловіком, а він зловживав її гостинністю. Йому було тридцять чотири чи тридцять п'ять років, тож виправдати такий вчинок юністю не вийде; як і наївністю, бо цей чоловік вже багацько бачив у світі. Він

просто скористався молодістю Поллі та відсутністю в неї досвіду — це було очевидно. Питання стояло ось у чому: як він заплатить за скоєне?

У таких випадках треба платити. Для чоловіка все це дуже зручно: він може жити собі далі, ніби нічого й не трапилось, удосталь насолодившись, а дівчина має нести весь тягар. Деяким матерям, щоб залагодити таку справу, достатньо заплатити певну суму грошей; вона не раз чула про таке. Але сама так не вчинить. Для неї рівноцінною втраченій честі доньки буде лише одна плата — шлюб.

Вона ще раз перелічила усі свої виграшні карти, перш ніж відіслати Мері до кімнати Дорана, переказати, що вона бажає з ним поговорити. Була впевнена, що доб'ється свого. Він був серйозним молодим чоловіком, не таким непутящим чи верескливим, як решта. Якби це був містер Шерідан чи містер Мід, чи Бентам Ліоне, завдання було б куди важчим. Вона гадала, що він не захоче розголосу. Всі мешканці пансіону знали щось про цей роман; деякі додали трохи власних деталей. До того ж він вже тринадцять років працював у великій компанії з продажу католицького вина, і якби справа вийшла на загальне відома, це б, напевно, означало для нього втрату роботи. А погодиться — все буде гаразд. Вона знала, що на роботі він точно отримує немало, і сподівалася, що має заощадження.

Вже майже половина! Вона стояла і роздивлялась себе у трюмо. Рішучий вираз великого рум'яного лиця її задовольняв, вона подумала про декількох знайомих матерів, які не могли збути з рук своїх доньок.

Цього недільного ранку містер Доран, звичайно ж, дуже хвилювався. Він двічі спробував поголитися, та рука його зовсім не слухалась, тож гоління довелося відкласти. Триденна рудувата щетина облямовувала його щелепу, і кожні дві чи три хвилини пітіли окуляри, йому доводилося знімати їх і протирати хустинкою. Спогади про сповідь минулого вечора завдавали йому гострого болю; священник вивідав усе до найменших дрібниць цієї справи і врешті настільки перебільшив його гріх, що він був ледь не вдячний за мінімальний шанс спокутати вину. Було завдано шкоду. Що йому тепер залишалось, окрім як одружитися або втекти? Він не міг нахабно все заперечувати. Про це б точно заговорили, і його роботодавець напевно про все б дізнався. Дублін — таке маленьке місто: всі про всіх усе знають. Його серце підскочило до горла, коли у своїй розбурханій уяві він почув

скрипучий голос старого містера Леонарда: «Пришліть, будь ласка, містера Дорана».

Усі ці роки сумлінної праці в нікуди! Вся його старанність та працьовитість обернулися нанівець! У свої молоді роки він, звісно ж, добряче нагулявся; він вихвалявся своїм вільнодумством і заперечував існування Бога перед товаришами в пабах. Та з цим усім було покінчено... майже. Він досі щотижня купував свіжий випуск газети «Рейнольдз».^[54] але не забував про свої релігійні обов'язки і дев'ять десятих року провадив звичайне життя. У нього вистачало грошей, аби осісти й створити сім'ю; але річ полягала не в цьому. Його сім'я гордувала б нею. По-перше, цей її ганебний батько, та й материн пансіон починав здобувати лиху славу. Він розумів, що попався. Міг уявити, як його друзі говорять про цей роман та сміються. Вона була трохи простуватою, іноді казала «тю», іноді «га». Та до чого тут граматики, коли він справді її кохає? Він не міг вирішити, любити її чи зневажати за те, що вона вчинила. Звісно, він теж до цього причетний. Його інстинкт підказував залишатися вільним, не одружуватись. Як-то кажуть, одружуєшся раз і назавжди.

Поки він безпорадно сидів на краю ліжка в сорочці й штанах, вона стиха постукала в двері й увійшла. Усе йому розповіла — що зізналася своїй матері і що цього ранку в матері буде з ним розмова. Вона плакала й закидала йому руки на шию зі словами:

— О, Бобе! Бобе! Що ж мені робити? Що ж мені тепер робити?

Вона сказала, що покінчить із собою.

Він немічно її утішав, просив не плакати, казав, що все буде гаразд, не треба боятися. Крізь свою сорочку відчував, як колишуться її груди.

У тому, що сталося, була не лише його провина. Він добре пам'ятав чіпкою пам'яттю холостяка перші випадкові доторки її сукні, її подиху, її пальців. Потім, якимось пізньої ночі, коли він роздягався, вона постукала в двері, боязко. Вона хотіла запалити від його свічки свою, що згасла від пориву вітру. В той день вона приймала ванну. На ній був фланелевий вільний пеньюар. Її біла ступня сяяла з відкритих хутрянних капців, і гаряча кров пульсувала під ароматною шкірою. Поки вона запалювала свою свічку та давала їй розгорітись, від рук і зап'ясть її теж слабо линув аромат.

Ночами, коли він повертався дуже пізно, саме вона підігрівала йому вечерю. Він ледве розумів, що їсть, відчуваючи її за своєю

спиною, саму, вночі, в будинку, що міцно спить. А її дбайливість! Коли ніч видавалася холодною, мокрою чи вітряною, на нього обов'язково чекала скляночка пуншу. Можливо, їм було би добре разом...

Вони навшпиньки прямували нагору, кожен зі свічкою, і на третьому сходовому майданчику з таким небажанням обмінювались вимушеними «на добраніч». Цілувалися. Він добре пам'ятав її очі, дотик її руки та власний шал...

Але шал минає. Він повторив її слова, звертаючись до себе:

— Що ж мені робити?

Інстинкт холостяка попереджав, що треба відступитись. Та це був гріх; навіть його почуття гідності говорило йому, що за такий гріх мусить платити.

Поки він сидів із нею на краю ліжка, до дверей підійшла Мері й повідомила, що господиня хоче бачити його у вітальні. Він встав, одягнув свій піджак та жакет, безпорадний, як ніколи. Одягнувшись, підійшов до неї заспокоїти. Все буде гаразд, не треба боятися. Вона залишилася на ліжку плакати і стиха зойкати: «О, Господи!»

Дорогою вниз його окуляри так запітніли, що довелося зняти їх і протерти. Він жадав піднятися на дах і полетіти до іншої країни, де б ніколи вже не почув про свою проблему, та якась сила крок за кроком штовхала його донизу. Невблаганні обличчя роботодавця й Мадам пильно стежили за його поразкою. На останньому сходовому майданчику він минув Джека Муні, який підіймався з комори, притискаючи до грудей дві пляшки Бассу^[55]. Вони холодно привіталися; очі коханця секунду чи дві затрималися на товстому обличчі бульдога з парою товстих коротких рук. Діставшись останньої сходинки, він поглянув нагору й побачив, що Джек розглядає його з дверей передпокою.

Раптом йому згадався вечір, коли один з артистів мюзик-холу, маленький білявий лондонець, зробив непевний натяк на Поллі. Вечірку було майже зіпсуто через Джекову злість. Усі намагалися його заспокоїти. Артист з мюзик-холу, блідіший, ніж звичайно, все посміхався й казав, що він нічого такого не мав на увазі, але Джек кричав, що хай хтось лиш спробує погратися в ці ігри з його сестрою, він запхає йому клятні зуби в горлянку, ось так.

* * *

Поллі якийсь час посиділа на краю ліжка, поплакала. Потім витерла очі й підійшла до дзеркала. Вона занурила кінчик рушника в глечик та освіжила очі прохолодною водою. Подивилась на себе у профіль і поправила шпильку над вухом. Відтак повернулась до ліжка і сіла в ногах. Довго розглядала подушки, і вони пробудили в ній таємні, приємні спогади. Притулилась шиєю до залізних поручнів і поринула в мрії. На її обличчі не видно було ані тіні сум'яття.

Вона чекала терпляче, навіть трохи радісно, без тривоги, її спогади помалу поступались місцем надіям та сподіванням на майбутнє. Надії та сподівання були такими заплутаними, що вона вже й не бачила білих подушок, на яких застиг її погляд, і не пам'ятала, чи взагалі чекала на щось.

Нарешті вона почула голос матері. Схопилася на ноги й підбігла до перил на сходах.

— Поллі! Поллі!

— Так, мамо?

— Спускайся, люба моя, містер Доран хоче з тобою побалакати.

Тоді вона згадала, на що чекала.

Хмаринка

Вісім років тому він провів друга з пристані Норт-Вол та побажав йому успіхів. І Галлагер таки вибився в люди. Про це свідчив його вигляд бувалого мандрівника, добротного скроєний твідовий костюм та впевнена вимова. Небагато приятелів володіли такими талантами, ще менше не зіпсувалися від такого успіху. В Галлагера серце було на місці, він заслужив на перемогу. Мати такого друга — це вже щось та й значить.

Думки Малюка Чендлера від самого обіду снували навколо зустрічі з Галлагером, Галлагерового запрошення, великого міста Лондона, де жив Галлагер. Його називали Малюком, і хоч він був лише трохи нижчим від чоловіка середнього зросту, та всім видавався маленьким. Його руки були білі й невеличкі, статура тендітна, голос тихий, а манери витончені. Він ретельно доглядав своє світле шовкове волосся й вуса, злегка парфумив носовичок. Півмісяці його нігтів були ідеальні, а коли посміхався, виднілися по-дитячому білі зуби.

Сидячи за письмовим столом у Кінг-іннз^[56], він розмірковував, які зміни принесли ці вісім років. Друг, раніше пошарпаний і нужденний, став значною фігурою у світі лондонської журналістики. Він часто відвертався від своєї втомливої писанини, аби виглянути у вікно кабінету. Заграва пізнього осіннього заходу сонця встеляла газони й доріжки. Вона кидала зливу золотого порошу на неохайних няньок та німецьких дідуганів, що куняли на лавках. Майнула по всіх рухомих фігурах — дітях, які з вереском бігали гравієвими доріжками, людях, які прогулювалися садами. Він споглядав цю сцену й думав про життя; і (як завше траплялося, коли так замислювався) йому стало тужно. Його охопила легка меланхолія. Відчував, як безглуздо боротися з долею, цим тягарем мудрості, залишеним віками у спадок.

Він згадав про книги поезій на полицях удома. Придбав їх ще у парубоцькі дні і протягом багатьох вечорів, коли сидів у маленькій кімнатці біля коридору, йому кортіло взяти одну з полиці й зачитати щось дружині. Та сором'язливість завжди його стримувала; тож книги так і лишалися на своїх полицях. Він деколи повторював собі якісь рядки, і це втішало його.

Коли робочий день добіг кінця, він одразу ж підвівся з-за столу й попрощався зі співробітниками. Його ошатна скромна постать виринула з середньовічної арки Кінг-іннз, і хутко рушила униз по Генрієтта-стрит. Золотавий захід сонця тьмянів, а вітер ставав пронизливішим. Орда замурзаних дітлахів заповонила вулицю. Вони стояли або неслися дорогою, дерлися східцями до прочинених дверей чи обсідали пороги, ніби ті миші. Малюк Чендлер не зважав на них. Він спритно прокладав собі шлях крізь це кишіння життя в тіні довгих похмурих маєтків, у яких раніше розкошувала дублінська знать^[57]. Жодні спогади минулого не торкали його, адже розум сповнювала радість теперішнього.

Він ніколи не був у Корлесса, та знав вагу того імені. Йому було відомо, що люди ходили туди після театру, аби поїсти устриць і випити лікеру; а ще він чув, ніби офіціанти там розмовляли французькою і німецькою. Хутко прошмигуючи там вечорами, він бачив екіпажі, що під'їжджали до входу, й розкішно вбраних жінок, які в супроводі кавалерів підіймалися і швидко заходили досередини. У шурхотливих сукнях вони куталися в накидки. Їхні обличчя були напудрені, а коли сукні торкалися землі, вони підсмикували їх, ніби сполохані Аталанти^[58]. Він завжди проходив, не озираячись. Ходити швидко навіть удень було його звичкою, і коли йому траплялося бути у місті пізнього вечора, він боязко та схвильовано пробігав увесь шлях додому. Щоправда, іноді сам був причиною власного страху. Обирав найтемніші й найвужчі вулиці; коли сміливо простував ними, тиша, що стелилася довкола кроків, тривожила його, мовчазні фігури перехожих бентежили, а звук короткого смішку змушував його тріпотіти, як той лист.

Він звернув праворуч до Кепел-стрит. Ігнатіус Галлагер у світі лондонської журналістики! Хто б міг подумати вісім років тому? Та все ж, переглянувши минуле, Малюк Чендлер пригадав багато знаків майбутньої величі свого друга. Люди казали, що Ігнатіус дикий. Звісно,

свого часу він водився з ватагою безпутних гультіпак, щедро випиваючи й позичаючи гроші у всіх, кого бачив. Урешті-решт він таки вплутався в якусь темну справу, якусь грошову оборудку; принаймні це було однією з версій його втечі. Але ж ніхто не заперечував його таланту. Завжди було дещо... Щось в Ігнатіусові Галлагерові вражало, хоч би як до нього ставилися. Навіть із порваними ліктями, без копійки за душею він завжди мав бадьорий вираз обличчя. Малюк Чендлер згадав (і цей спогад злегка зарум'янив його щоки) одну з Ігнатіусових приказок, коли той бував у скруті:

«А зараз свисток на перерву, хлопці,— казав він безтурботно,— Де моя шапка для думання?»

Таким був Ігнатіус Галлагер; і, хай йому грець, ним не можна було не захоплюватись.

Малюк Чендлер прискорив крок. Уперше в житті він відчував свою перевагу над людьми, яких минав. Уперше в житті його душа збунтувалася проти нудної неелегантності Кепел-стрит. Жодного сумніву: якщо хочеш домогтися чогось — потрібно забиратися звідси. У Дубліні нема чого робити. Перетинаючи міст Греттен, він глянув уздовж річки в бік нижніх причалів і пошкодував бідні, хирляві халупи. Вони нагадували йому зграю волоцюг, які скупчилися уздовж берегів, у старих пальтах, вкритих пилюкою й кіптявою, очманілі від вигляду заходу сонця, що чекають від першого вечірнього холоду наказу звестися, обтруситись і забиратися геть. Йому стало цікаво, чи спроможеться написати вірш, аби висловити ці відчуття. Можливо, Галлагеру вдасться просунути його в якусь лондонську газету. Чи зможе він створити щось оригінальне? Він не був певен щодо ідеї, яку хотів передати, та думка, що його зачепив той поетичний момент, сповнила його дитячою надією. Він хоробро ступив уперед.

Кожен крок наближав його до Лондона і віддаляв від власного поміркованого й прозаїчного життя. На горизонті йому засяяло світло. Не такий він уже й старий — всього тридцять два. Його хист, так би мовити, саме на вершині зрілості. Стільки настроїв і вражень бажав висловити в поезії. Відчував їх у собі. Він спробував оцінити свою душу, щоб переконатися, чи справді це душа поета. Меланхолія домінувала у його характері, як гадав він, та це була меланхолія, врівноважена спалахами віри, зреченням та простою радістю. Якби ж виразити це у збірці поезій, може, люди б почули. Він ніколи не стане

популярним: він це розумів. Не зможе збурити маси, зате звернеться до маленького кола споріднених умів. А може, англійські критики визнають у меланхолійному тоні його віршів Кельтську школу, до того ж він додасть алюзій. Він почав вигадувати речення і фрази відгуків, які отримає його книга. *«Містер Чендлер має дар до легкого і витонченого вірша»... «задумлива печаль пронизує цю поезію»... «Кельтська нотка».* Шкода, його прізвище не настільки ірландське. Може, вставити прізвище матері перед своїм: Томас Малоун Чендлер або ж просто Т. Малоун Чендлер. Треба буде поговорити про це з Галлагером.

Він так пристрасно захопився мріями, що пропустив потрібну вулицю і довелося повертатися. Коли проходив повз Корлесса, знову поринув у первинне сум'яття і зупинився нерішуче перед входом. Зрештою, відчинив двері й увійшов.

Світло і шум бару затримали його біля дверей на якусь мить. Він роззирнувся, та його збентежило сяйво червоних і зелених бокалів. Здалося, зал повен люду, і всі з цікавістю його розглядають. Він швидко глипнув ліворуч і праворуч (дещо насупившись, аби мати серйозніший вигляд), та коли його погляд трохи прояснів, він побачив, що ніхто на нього не зважає; а там, жодних сумнівів, сидів Ігнатіус Галлагер, відкинувшись на стійку й широко розставивши ноги.

— Здоров, Томмі, старий герою, ось ти де! Як життя? Що будеш? Я п'ю віскі: краще, ніж те, що там, за водою^[59]. Содової? Літієвої? Нічого? Як і мені. Псує смак... Так, гарсоне, принеси нам дві по половині солодового віскі, зроби ласку... Тож, як воно склалося в тебе, відколи ми востаннє бачилися? Господи, як же ми старіємо! А бачиш на мені ознаки старіння — еге ж, так? Трохи сивуватий і лисуватий — правда?

Ігнатіус Галлагер зняв свого капелюха і показав велику коротко підстрижену голову. Його обличчя було масивним, блідим і чисто виголеним. Синюваті очі сланцевого кольору згладжували нездорову блідість і сяяли над яскраво-помаранчевою краваткою. Поміж цими контрастними рисами його губи здавалися аж надто видовженими, безформними і безбарвними. Він нахилив голову і скрушно пригладив двома пальцями рідке волосся на маківці. Малюк Чендлер похитав головою на знак незгоди. Ігнатіус Галлагер знову насадив капелюха.

— Це виснажує,— повів він.— Життя журналіста. Завжди поспіх і метушня, шукаєш історію, часом не знаходиш, завжди мусиш мати щось нове про запас. Тож до дідька гранки й друкарів, сказав я, бодай на кілька днів. Я збіса радий, щоб ти знав, повернутися до старого краю. Побачити приятелів, трохи відпочити. Почуваюся набагато ліпше, відколи знову потрапив у любий задрипаний Дублін... А тут і ти, Томмі. Води? Скажи, коли досить.

Малюк Чендлер дозволив добряче розвести своє віскі.

— Ти ще не знаєш, що для тебе добре, хлопче,— сказав Ігнатіус Галлагер.— Я п'ю чисте.

— Я зазвичай п'ю дуже мало,— скромно відповів Малюк Чендлер.— Коли-не-коли якусь чарчину, як зустріну когось зі старої компанії, та й по всьому.

— Що ж,— бадьоро мовив Ігнатіус Галлагер,— за нас, за старі часи і давніх знайомих.

Вони цокнулися і випили.

— Я тут сьогодні зустрів одного з нашої старої банди,— сказав Ігнатіус Галлагер.— О'Гара кепсько виглядає. Що він робить?

— Нічого,— відповів Малюк Чендлер.— Зійшов на пси.

— Зате у Гогана гарне місце, чи не так?

— Так, він у Земельній комісії.

— Якось зустрів його в Лондоні, й у нього ніби все було добре... Бідолашний О'Гара! Випивка, я гадаю?

— Та й інші речі,— коротко відрізав Малюк Чендлер.

Ігнатіус Галлагер засміявся.

— Томмі,— мовив він,— бачу, ти анітрохи не змінився. Такий самий серйозний, як і тоді, коли читав мені нотації кожного недільного ранку, а в мене була хвора голова і наліт на язичку. Ти хотів повештатися світом. Їздив кудись, бодай ненадовго?

— Я був на острові Мен,— відповів Малюк Чендлер.

Ігнатіус Галлагер засміявся.

— Острів Мен! — промовив він.— Їдь до Лондона чи Парижа: я би радив Париж. Це тебе розважило б.

— А ти бачив Париж?

— Певно, що так! Я там добряче погуляв.

— І він справді такий гарний, як кажуть? — запитав Малюк Чендлер.

Він трохи сьорбнув свого напою, а Ігнатіус Галлагер сміливо прикінчив свій.

— Гарний? — протяг Ігнатіус Галлагер, смакуючи напій.— Знаєш, не те, щоб гарний. Звісно, гарний... Але саме життя Парижа. Ех, жодне місто не зрівняється з Парижем за веселощами, жвавістю й завзяттям...

Малюк Чендлер допив своє віскі й, впоравшись із певними труднощами, піймав погляд бармена. Заповив іще.

— Я був у «Мулен Руж»,— продовжив Ігнатіус Галлагер, коли бармен забрав їхні склянки,— а ще був у всіх богемних кафе. Гарячі місця! Не для такого набожного хлопця, як ти, Томмі.

Малюк Чендлер нічого не казав, аж поки бармен не повернувся з напоями: він злегка торкнувся склянки свого друга, відповідаючи на попередній тост. Почувався дещо розчаровано. Галлагерова вимова й манера триматися не подобалися йому. У його другові було щось вульгарне, чого він раніше не помічав. Та це, мабуть, вплив лондонського життя поміж метушні й конкуренції журналістів. Давній шарм досі проступав крізь цю розв'язну поведінку. Та й, зрештою, Галлагер пожив, побачив світ. Малюк Чендлер заздрісно глянув на друга.

— У Парижі всюди геї,— сказав Ігнатіус Галлагер.— Вони вірять у насолоду від життя — гадаєш, не мають рації? Якщо хочеш добряче розважитись — прямуй до Парижа. А ще вони там мають до ірландців сильні почуття. Коли почули, що я з Ірландії, то мало мене не з'їли, друже.

Малюк Чендлер зробив чотири-п'ять ковтків зі своєї склянки.

— А скажи,— мовив він,— чи правда, буцімто Париж такий... розпусний, як кажуть?

Ігнатіус Галлагер зробив правою рукою широкий жест.

— У будь-якому місці є розпуста,— відповів він.— Звісно ж, у Парижі можна знайти гаряченькі місцини. Сходи лишень на студентські танці, до прикладу. Там бадьоро, коли кокотки дають собі волю. Сподіваюся, ти знаєш, хто це такі?

— Чув про них,— відповів Малюк Чендлер.

Ігнатіус Галлагер хильнув свого віскі й похитав головою.

— Ай,— мовив він,— можеш казати все, що хочеш. Та нема іншої такої жінки, як парижанка — за стилем, манерою.

— Тоді це розпусне місто,— проказав Малюк Чендлер із соромливою наполегливістю.— Маю на увазі, порівняно з Лондоном чи Дубліном.

— Лондон! — відповів Ігнатіус Галлагер.— Один чорт. Спитай у Гогана, хлопче. Я показав йому трохи Лондона, поки він там був. Він би відкрив тобі очі... Слухай, Томмі, не перетворюй віскі на пунш: пий махом.

— Ні, справді...

— Ай, та ну, ще одне не зробить жодної шкоди. Що будеш? Гадаю, те ж саме?

— Ну... добре.

— *François*^[60], повтори, будь ласка... палиш, Томмі?

Ігнатіус Галлагер видобув свій портсигар. Двоє друзів розкурили сигари і мовчки пахкали ними, поки їм не подали напої.

— Скажу тобі, що я думаю,— мовив Ігнатіус Галлагер, виринувши з-за хмар диму, в яких знайшов був притулок,— дивний цей світ. Розмови про розпусту! Я чув про випадки — що я мелю? — я знаю їх... випадки розпусти...

Ігнатіус Галлагер замислено затягнувся сигарою, а потім спокійним тоном історика продовжив змальовувати другові картини розбещеності, поширеної за кордоном. Він підсумував пороки багатьох столиць і навіть, здавалося, вже збирався віддати пальму першості Берліну. За деякі речі він не міг поручитися (йому розповідав друг), але, зрештою, мав і особистий досвід. Він не жалував ні рангів, ні каст. Відкрив багато таємниць релігійних установ континенту й описав деякі наймодніші практики вищого світу, закінчивши докладною розповіддю про англійську герцогиню — історією, у правдивості якої не сумнівався. Малюк Чендлер був вражений.

— Та що ж,— сказав Ігнатіус Галлагер,— ми зараз у старому прогулянковому Дубліні, де про такі речі нічого не відомо.

— Яким же нудним він має тобі видатися,— зауважив Малюк Чендлер,— після усіх тих місць, які ти бачив!

— Ну,— сказав Ігнатіус Галлагер,— знаєш, приїхати сюди — це відпочинок. І зрештою, це ж моя мала батьківщина, як то кажуть, еге ж? Ніяк не можна позбутися сентиментів до неї. Це людська натура... Та розкажи щось про себе. Гоган казав, ніби ти... спізнав радощі подружнього життя. Два роки тому, так?

Малюк Чендлер зашарівся й усміхнувся.

— Так, — відповів він. — У травні минув рік, як я одружився.

— Сподіваюся, ще не запізно переказати мої найщиріші побажання, — сказав Ігнатіус Галлагер. — Я не знав твоєї адреси, інакше зробив би це вчасно.

Він простягнув руку, і Малюк Чендлер потиснув її.

— Що ж, Томмі, — продовжив він, — бажаю тобі та твоїй половинці усіх радощів життя, старий друже, а ще купу грошей, і щоб ти не смів умирати, аж поки я тебе сам не застрелю. Це побажання від щирого друга, давнього друга. Ти ж знаєш?

— Знаю, — відказав Малюк Чендлер.

— Дітлахи? — спитав Ігнатіус Галлагер.

Малюк Чендлер знову зашарівся.

— У нас одна дитина, — відповів він.

— Син чи донька?

— Хлопчик.

Ігнатіус Галлагер звучно лягнув друга по спині.

— Bravo, — сказав він, — я в тобі не сумнівався, Томмі.

Малюк Чендлер усміхнувся, ніяково глипнув на свою склянку і закусив нижню губу трьома по-дитячому білими передніми зубами.

— Сподіваюся, ти проведеш із нами вечір, — сказав він, — перед тим, як повернешся назад. Дружина буде рада з тобою познайомитись. Послухаємо трохи музики і...

— Безмежно дякую тобі, старий, — відповів Ігнатіус Галлагер, — шкода, що не зустрілися раніше. Та мені треба їхати завтра ввечері.

— То, може, сьогодні?..

— Мені страшенно шкода, старий. Бачиш, я тут ще з одним приятелем, розумним молодим хлопакою, і ми домовилися сходити на гру в карти. Тільки через те...

— А, в такому разі...

— Але хто знає? — завбачливо мовив Ігнатіус Галлагер. — Раз я вже проламав кригу, то, може, заскочу сюди й наступного року. Щоби розтягнути задоволення.

— Дуже добре, — сказав Малюк Чендлер, — як приїдеш наступного разу, ми точно маємо провести вечір разом. Домовились, правда ж?

— Так, домовились, — відповів Ігнатіус Галлагер. — Як приїду наступного року, *parole d'honneur*^[61].

— А щоб закріпити угоду,— запропонував Малюк Чендлер,— вип'ємо ще по одній.

Ігнатиус Галлагер дістав великого золотого годинника й глянув на нього.

— Це остання? — запитав він.— Бо, знаєш, у мене ще зустріч.

— О, звісно, так,— відповів Малюк Чендлер.

— Тоді добре,— промовив Ігнатиус Галлагер,— давай ще по одній *deos an doruis*^[62]. — гарна балачка для посиденьок за віскі, як на мене.

Малюк Чендлер замовив напої. Рум'янець, який виступив раніше на його щоках, тепер розцвів на всьому обличчі. Будь-яка дрібниця і так завжди змушувала його шарітися, а зараз він розігрівся і захопився. Три маленькі віскі вдарили в голову, а Галлагерова міцна сигара скаламутила розум, а він же був завше делікатним і стриманим. Оця пригода із зустріччю з Галлагером після восьми років, перебування з ним у Корлесса посеред світла й шуму, Галлагерові розповіді й коротке залучення до мандрівного й блискучого життя вибили його чутливу натуру з рівноваги. Він гостро відчув контраст між своїм і Галлагеровим життям, і це задавалося йому несправедливим. Галлагер був біднішим за походженням та освітою. Він був певен, що спроможний на більше, ніж його друг був чи буде спроможним, на щось вище за оту крикливу журналістику, аби ж тільки шанс. Що йому заважає? Його прикра сором'язливість! Він захотів відстояти себе, утвердити свою мужність. Бачив, що стояло за Галлагеровою відмовою на його запрошення. Галлагер усього лиш зглянувся на нього, так само, як він зглянувся на Ірландію, навідавши її. Бармен приніс напої. Малюк Чендлер підштовхнув склянку товаришеві й сміливо взяв свою.

— Хто знає? — сказав він, коли підняли склянки.— Може, коли ти прийдеш наступного року, я матиму радість бажати многая літа містеру і місіс Галлагерам.

Ігнатиус Галлагер, випиваючи, виразно підморгнув понад краєчком своєї чарчини. Випивши, він рішуче прицмокнув губами, поставив склянку і мовив:

— За мене не хвилюйся, мій хлопче. Я хочу спершу нагулятися, побачити життя і світ, перш ніж дам себе захомутати — якщо колись дам.

— Колись даси,— відповів Малюк Чендлер спокійно.

Ігнатіус Галлагер розвернувся до свого друга так, що помаранчева краватка й сланцево-блакитні очі опинилися прямо перед тим.

— Ти так думаєш? — запитав він.

— Даси себе захомутати,— рішуче повторив Малюк Чендлер,— як і всі, якщо зустрінеш саме ту дівчину.

Він вимовив це дещо зміненим тоном і вже подумав, що виказав себе; та, хоча рум'янцю на щоках побільшало, він не ухилився від погляду друга. Ігнатіус Галлагер дивився на нього якийсь час, а потім сказав:

— Якщо це колись і трапиться, можеш поставити свою останню копійку, що там не буде жодних сліз і шмарклів. Я збираюся одружитися на грошах. Або ж у неї буде товстенький рахунок у банку, або ж вона мені не підходить.

Малюк Чендлер похитав головою.

— Та що, чоловіче,— гарячково продовжив Ігнатіус Галлагер,— ти знаєш? Мені варто лиш сказати слово і завтра я вже матиму жінку і гроші. Не віриш? А я цього певен. Є сотні — та що я таке верзу? — тисячі багатих німкенів та єврейок, напхом напхані грошима, які тільки зрадіють... Зажди-но ще трохи, хлопче. Тоді й побачиш, чи я витягнув ту карту, чи ні. Коли я вже за щось беруся, то підходжу до цього, як до комерції, мушу сказати. Просто зажди.

Він махом підніс чарку до рота, прикінчив напій і голосно засміявся. Потім задумано глянув перед собою і сказав спокійнішим тоном:

— Але я не спішуся. Вони можуть і почекати. Не можу уявити себе прив'язаним до однієї жінки, знаєш.

Він вдав, що смакує напій і скривився.

— Гадаю, трошки видихлося,— сказав він.

Малюк Чендлер сидів у кімнаті біля коридору з дитиною на руках. Задля економії вони не утримували служниці, натомість молодша сестра Енні — Моніка — приходила допомогти щоранку і щовечора десь на годинку. Та Моніка вже давно пішла додому. Була за чверть дев'ятого. Малюк Чендлер повернувся запізно для чаю, до того ж забув принести Енні каву з «Б'юлей»^[63]. Зрозуміло, що вона була не в гуморі й давала короткі відповіді на його питання. Вона сказала, що обійдеться без чаю, та коли крамниця на розі мала от-от зачинятися,

вирішила піти туди сама і взяти чверть фунту чаю й два фунти цукру. Вона спритно поклала малого йому на руки і промовила:

— Тримай. Тільки не розбуди його.

Маленька лампа з білим порцеляновим абажуром стояла на столі й освітлювала фото в рамі з крученого рога. Це була світлина Енні. Малюк Чендлер поглянув на неї, затримався на тонких, пружних губах. На ній була світло-синя літня блуза, яку він однієї суботи приніс їй як подарунок. Вона обійшлася йому в десять шилінгів й одинадцять пенсів; та скільки ж мук і нервів насправді коштувала! Як же він страждав того дня, чекаючи біля дверей магазину, поки вийдуть усі відвідувачі, стоячи біля прилавка й намагаючись триматися невимушено, поки дівчина складала перед ним жіночі блузи, оплативши й забувши забрати решту, коли його погукала касирка і, нарешті, вийшовши з магазину і намагаючись приховати своє збентеження, оглядаючи пакунок, аби переконатися, що той ретельно загорнутий. Коли він приніс ту блузу додому, Енні поцілувала його і мовила, що та дуже гарна і стильна; але почувши вартість, пожбурила її на стіл, сказавши, що правити за неї десять шилінгів і одинадцять пенсів — це просто шахрайство. Спершу вона хотіла віднести її назад, але, примірявши, заспокоїлась, особливо їй припала до вподоби форма рукавів, тож вона поцілувала його і сказала, як мило, що він думає про неї.

Гм!..

Він холодно поглянув в очі на світлині, і ті відповіли холодністю. Звісно ж, вони були гарні, й обличчя було гарним. Та він угледів щось вульгарне. Чому воно було таке несвідоме й манірне? Спокій очей драгував його. Вони відштовхували й кидали виклик: у них не було ні пристрасті, ні захоплення. Він згадав, що казав Галлагер про багатих єврейок. Ці темні східні очі, подумав він, скільки у них пристрасті, чуттєвого бажання!.. Чому він одружився з очима на фото?

Він спіймав себе на питанні й нервово роззирнувся кімнатою. Угледів щось міщанське й у цих гарненьких меблях, які придбав для свого будинку на виплату. Енні сама їх обирала, тож вони нагадували йому про неї. Занадто охайні та милі. Тупа образа на власне життя прокинулася в ньому. Хіба він не міг утекти з цього малого будинку? Хіба вже пізно спробувати жити яскраво, так як Галлагер? Чи може він

поїхати до Лондона? Меблі усе ще не повністю оплачені. Якби ж йому вдалося написати й видати книгу, це відчинило б для нього двері.

На столі перед ним лежав том поезії Байрона. Він обережно розгорнув його лівою рукою, щоб не розбудити малого, і почав читати перший вірш:

*Вітри ущухли, в сутінках вечірніх
Вже й бог Зефір гаями не блукає.
Я повернувся квітами встелити
Могилу Маргарет, яку я так кохаю.*

Він спинився. Відчув ритм вірша у кімнаті навколо себе. Який же меланхолійний! Чи міг би й він написати щось схоже, виразити меланхолію своєї душі в поезії? Було так багато речей, які б він хотів описати, як-от його відчуття кілька годин тому, на мості Греттен. Якби ж він знову міг повернути той настрій...

Малий прокинувся і заплакав. Він відірвався від сторінки і спробував заспокоїти його, та це не вдалося. Він гойдав його вперед-назад на руках, та плач усе посилювався. Почав гойдати швидше, пробігаючи очима другий рядок:

*В узькій могилі спочиває прах,
Той прах, що променів колись... [64].*

Даремно. Він не може читати. Він не може робити нічого. Крик малого розтинав йому барабанні перетинки. Все дарма, дарма! Він заручник життя. Його руки затремтіли від люті й, раптово нахилившись до обличчя малого, він крикнув:

— Припини!

Дитина спинилася на хвильку від спазму переляку, а потім заходилася верещати. Він зірвався з крісла і поспіхом крокував кімнатою з дитиною на руках. Малий почав жалісливо схлипувати, затинаючись на чотири-п'ять секунд, а далі вибухаючи новим плачем. Тонкі стіни відлунювали звук. Він спробував його втішити, та той лиш зарюмсавав іще судомніше. Він поглянув на скривлене, перекошене обличчя дитини і розхвилювався. Нарахував сім схлипувань без жодної

перерви між ними і, перелякавшись, притулив малого до грудей. А що як він помре?..

Двері розчинилися, і молода жінка вбігла, захекавшись.

— Що сталося? Що сталось? — крикнула вона.

Хлопчик, зачувши голос матері, зайшовся риданням.

— Все добре, Енні... нічого страшного... він почав плакати...

Вона кинула пакунки на підлогу й вихопила дитину в нього з рук.

— Що ти з ним зробив? — закричала вона, люто дивлячись у його обличчя.

Малюк Чендлер якусь мить витримував погляд її очей, і його серце стиснулося, як тільки він угледів у них ненависть. Він почав затинатися:

— Нічого страшного... Він... він почав плакати... я не міг... я нічого не робив... Що?

Не звертаючи на нього жодної уваги, вона заходила по кімнаті, міцно обійнявши дитину й примовляючи:

— Мій маленький чоловік! Маленький чоловічок! Ти злякався, серденько?.. Ось так, любий! Ось так!.. Ягнятчко! Мамине найліпше в світі ягнятко!.. Ось так!

Малюк Чендлер відчув, як щоки залило соромом, він відступив від світла лампи. Слухав, як схлипування малого усе слабшали і слабшали; сльози каяття накопилися йому на очі.

Копії

Дзвінок несамовито дзеленчав, і, коли міс Паркер підійшла до слухової труби^[65], розлючений голос із пронизливим північноірландським акцентом прокричав:

— Пришліть сюди Фаррінгтона!

Міс Паркер повернулася до своєї машинки й мовила до чоловіка, який писав за столом:

— Містер Еллейн чекає вас нагорі.

Чоловік пробурмотів собі під ніс: «Побий його грім!» — і відставив стільця, аби встати. Коли звівся на ноги, то виявився високим та огрядним. У нього було обвисле обличчя кольору темного вина, зі світлими бровами та вусами, трохи вибалушені очі з брудними білками. Він підняв ляду і, минаючи клієнтів, важкою ходою вийшов з кабінету.

Важко піднявся сходами на другий поверх, де на дверях було прикріплено мідну табличку з написом «Містер Еллейн». Тут він зупинився, хекаючи від напруження й досади, і постукав. Пронизливий голос заволав:

— Заходьте!

Чоловік увійшов до кабінету містера Еллейна. У той же час містер Еллейн, маленький чоловічок в окулярах у золотій оправі на гладко виголеному обличчі, вистромив голову зі стосу документів. Сама голова була такою рожевою та безволосою, що нагадувала велике яйце, вмоцнене на паперах. Містер Еллейн не гаяв часу:

— Фаррінгтон? Що це все означає? Чому я постійно маю на вас скаржитися? Дозвольте спитати, чому ви не зробили копії того договору між Бодлі та Кірваном? Я ж казав, що вона має бути готова до четвертої.

— Але містер Шеллі сказав, сер...

— *Містер Шеллі сказав, сер...* Будь ласка робіть те, що кажу вам я, а не те, що *каже містер Шеллі, сер*. Вічно ви знаходите якісь виправдання, аби тільки не виконувати роботу. Я вам так скажу — якщо копії договору не буде до вечора, я доповім про вас містерові Кросбі... Ви мене почули?

— Так, сер.

— Ви почули мене?... А, і ще дещо! Говорити з вами, це як балакати до стіни. Затямте собі раз і назавжди, на обід у вас є півгодини, а не півтори. Скільки страв ви замовляєте, хотілося б знати... Я зрозуміло висловився?

— Так, сер.

Містер Еллейн знову схилив голову над своїм стосом паперів. Чоловік не зводив очей з блискучого черепа, який керував справами «Кросбі та Еллейн», оцінюючи його крихкість. На кілька хвилин його горлянку зсудомило люттю, та потім минулося, залишилося тільки гостре відчуття спраги. Чоловік упізнав це відчуття і зрозумів, що увечері має добряче випити. Минула середина місяця, і якби він встиг закінчити копію вчасно, містер Еллейн міг би видати йому офіційний дозвіл на аванс. Він стояв на місці, не зводячи очей з голови над стосом паперів. Раптом містер Еллейн почав перекидати всі папери, щось шукаючи. Потім, так ніби і не знав про присутність чоловіка до цього моменту, ще раз вистромив голову зі словами:

— Га? Ви там будете весь день стовбичити? Чесне слово, Фаррінгтон, ви не надто напружуєтесь.

— Я чекав, аби дізнатись...

— Чудово, вам не треба чекати, аби дізнатись. Спускайтесь та беріться до роботи.

Чоловік вайлуватого рушив до дверей і, вийшовши з кабінету, почув, як містер Еллейн кричить услід: «Якщо договір не буде скопійовано до вечора, про все дізнається містер Кросбі!»

Він повернувся за свій стіл у нижньому кабінеті і порахував сторінки, які ще залишилося скопіювати. Узяв свою ручку, вмочив у чорнило, але продовжував витріщатися на останні написані слова: «*У жодному разі не може вищезгаданий Бернард Бодлі бути...*» Починало вечоріти, і за кілька хвилин мали запалити ліхтарі — тоді він і зможе писати. Він відчув, що має промочити горло. Встав з-за столу і,

піднявши ляду, як і попереднього разу, вийшов з кабінету. Коли він проходив повз керівника відділу, той запитливо глянув.

— Усе гаразд, містере Шеллі,— сказав чоловік, показуючи, що далеко він не збирається.

Керівник відділу зиркнув на вішак для капелюхів, та, побачивши, що всі вони на місці, утримався від зауваження. Вийшовши на сходи, чоловік одразу ж дістав із кишені картату кепку, одягнув на голову та швидко побіг розхитаними сходами вниз. Від головного входу він крадькома пішов попід будинками до рогу вулиці й одразу ж пірнув у двері. Тепер він був у безпеці, в темній відгородженій кімнатці крамниці О'Нілла і, заповнюючи маленьке віконце, що виходило у бар, своїм почервонілим обличчям кольору темного вина чи темного м'яса, гукнув:

— Гей, Пете, налий-но склянку портеру, зроби ласку.

Власник пабу приніс склянку портеру. Чоловік одним духом осушив її і замовив насіння кмину. Він поклав пенні на стійку і, залишивши власника шукати монету навпомацки у п'їтмі, пішов із кімнатки так само крадькома, як і заходив до неї.

Темрява й густий туман здобрили лютневі сутінки, і на Юстейс-стрит уже запалили ліхтарі. Чоловік простував попри будинки, поки не дійшов до дверей контори, роздумуючи над тим, чи встигне закінчити копію вчасно. На сходах його ніс вловив вологий, різкий запах парфумів: вочевидь, поки він був в О'Нілла, приходила міс Делакур. Він запхав кепку назад до кишені та увійшов до контори, напускаючи на себе розгубленого вигляду.

— Вас викликав містер Еллейн,— промовив суворо керівник відділу.— Де ви були?

Чоловік поглянув на двох клієнтів, що стояли біля конторки, ніби натякаючи, що не може відповісти через їхню присутність. Оскільки обидва клієнти були чоловіками, керівник відділу криво посміхнувся.

— Знаю я ці ігри — сказав він.— П'ять разів на день — то надуже... Що ж, краще поквартесь і зробіть для містера Еллейна копію нашої кореспонденції у справі Делакур.

Такий тон у присутності клієнтів, біганина сходами та портер, який він квапливо випив, спантеличили чоловіка, і, сідаючи за стіл, аби зробити те, що від нього вимагали, він усвідомив, наскільки безнадійним було завдання завершити копію договору до п'ятої

тридцять. Насувався темний вогкий вечір, і він палко жадав провести його в пабах, п'ючи з друзями посеред блиску газових ліхтарів та дзенькоту склянок. Він дістав кореспонденцію Делакур і вийшов з кабінету. Сподівався, що містер Еллейн не помітить нестачі двох останніх листів.

Різкий шлейф парфумів тягнувся вгору, просто до кабінету містера Еллейна. Міс Делакур була жінкою середнього віку єврейської зовнішності. Кажали, що містер Еллейн приязно ставився до неї або ж до її грошей. Вона часто приходила до контори, і коли вже приходила, то залишалася надовго. Тепер вона сиділа біля його столу у хмарині парфумів, погладжуючи ручку своєї парасольки і киваючи великим чорним пером капелюха. Містер Еллейн повернув свій стілець у її бік і франтувато поклав праву ногу на ліве коліно. Чоловік залишив кореспонденцію на столі і шанобливо вклонився, та ані містер Еллейн, ані міс Делакур не звернули на уклін жодної уваги. Містер Еллейн поклав палець на кореспонденцію, потім тицьнув на нього, ніби кажучи: «Добре, можете йти».

Чоловік повернувся до нижнього кабінету та знову сів за свій стіл. Він пильно вдивлявся в незакінчене речення: «У жодному разі не може вищезгаданий Бернард Бодлі бути...» — і подумав, як дивно, що останні три слова починаються з однакової літери. Керівник відділу почав квапити міс Паркер, кажучи, що вона ніяк не зможе надрукувати листи для пошти вчасно. Чоловік кілька хвилин слухав стукіт машинки, після чого взявся закінчувати свою копію. Та в голові у нього не було ясності, його думки втікали до блиску та гамору пабу. Цей вечір був ніби створений для гарячого пуншу. Він продовжував пихтіти над своєю копією, та коли годинник пробив п'яту, йому все ще лишалось чотирнадцять сторінок. Дідько! Він не встигав. Йому кортіло вилятися вголос, сильно тріснути що-небудь своїм кулаком. Він так розлютився, що написав *Бернард Бернард* замість *Бернард Бодлі*, через що довелось починати сторінку спочатку.

Здавалося, він здатен рознести всю контору самотужки. Його тіло нило від бажання щось зробити, вискочити надвір та насолодитись жорстокістю. Його розлютили всі приниження, які він терпів за життя... Може, особисто попросити касира про аванс? Ні, з касиром не вийде, дідько, не вийде: не дасть авансу... Він знав, де має зустріти

хлопців: Леонарда, О'Геллорана та Носатого Флінна. Барометр його емоційного стану вказував на період бунтарства.

Він так занурився у фантазії, що ім'я його двічі назвали, перш ніж він відповів. Містер Еллейн та міс Делакур стояли по той бік ляди, і всі працівники розвернулися в очікуванні чогось цікавого. Чоловік встав з-за столу. Містер Еллейн почав образливу тираду, вказуючи на нестачу двох листів. Чоловік відповів, що нічого про них не знає, що він зробив достовірну копію. Тирада продовжувалась: вона була настільки різкою та злісною, що чоловік ледь стримував свій кулак, аби не підняти його над головою карлика, що стояв перед ним:

— Я нічого не знаю про ще якісь два листи,— тупо відповів він.

— Ви-нічого-не-знаєте. Звісно ж, ви нічого не знаєте,— промовив містер Еллейн.— Скажіть мені,— додав він, поглянувши спершу на жінку позаду себе в очікуванні схвалення,— по-вашому, я ідіот? Ви вважаєте мене справжнім ідіотом?

Чоловік перевів погляд з обличчя жінки на яйцеподібну голову й назад; і не встиг зрозуміти, що відбувається, як його язик сам знайшов влучний момент:

— Сер, не думаю,— сказав він,— що про це треба питати саме мене.

Працівники контори затамували подих. Усі були вражені (автор дотепу не менше, ніж його сусіди), і міс Делакур, огрядна доброзичлива пані, широко заусміхалася. Містер Еллейн зашарівся до кольору дикої рожі, і його рот гнома засіпався. Він затрусив своїм кулаком перед обличчям чоловіка так, що здавалося, ніби вібрує набалдашник якоїсь електричної машини:

— Зухвалий негідник! Зухвалий негідник! Я швидко з вами розправлюся! Ось почекайте! Ви вибачитесь переді мною за свою зухвалість або одразу ж вилетите з контори! Ви вилетите звідси, повірте, або ж вибачитесь!

Він стояв у проході навпроти контори, виглядаючи, чи вийде касир сам. Усі працівники вже пішли, і нарешті з'явився касир разом із керівником відділу. Не варто було навіть намагатися говорити з ним, коли поруч керівник відділу. Чоловік відчував, що його ситуація вкрай складна. Він змушений був принизливо вибачитися перед містером Еллейном за свою зухвалість, та розумів, що контора стане для нього справжнісіньким осиним гніздом. Пам'ятав, як містер Еллейн витруїв

малого Піка з контори, аби звільнити кабінет для свого небожа. Він відчував лють, спрагу та бажання помсти, роздратований собою та всіма навколо. Містер Еллейн не дасть йому спуску, його життя перетвориться на пекло. Цього разу він добряче сам себе надурив. Невже так важко було втримати язика за зубами? У них не склалося із самого початку, в нього та містера Еллейна, ще з того дня, коли містер Еллейн розчув, як він перекривляє його північноірландський акцент, розважаючи Хігінса і міс Паркер: з цього все й почалось. Можна було спробувати позичити гроші у Хігінса, та в нього, звісно ж, нічого нема і для самого себе. У чоловіка, який мусить тримати на плаву дві сім'ї, звісно ж, нема...

Він знову відчув, як його огрядне тіло прагне комфорту в пабі. Від мряки ставало прохолодно, і він роздумував, чи не звернутись до Пета в О'Нілла. Він міг попрохати у нього хіба що шилінг — а від шилінга користі мало. Та все ж десь він мав узяти гроші: витратив останній пенні на портер, і скоро вже взагалі ні на що буде сподіватись. Раптом, обмацуючи пальцями ланцюжок від свого годинника, він подумав про ломбард Террі Келлі на Фліт-стріт. Точно! Чому ж він раніше не здогадався?

Він мчав вузькою алеєю Темпл Бар, бурмочучи собі під носа, що всі можуть йти під три чорти, адже у нього попереду чудовий вечір. Працівник ломбарду Террі Келлі сказав: «Крона!»^[66] — але комітент наполягав на шести шилінгах; і зрештою, йому було виплачено рівно шість шилінгів. Він радісно покинув ломбард, затиснувши поскладані циліндром монети між великим та іншими пальцями. На Вестморленд-стріт тротуари були переповнені молодими чоловіками й жінками, які поверталися з роботи, а голодрані вуличні хлопчаки бігали туди-сюди, викрикуючи назви вечірніх газет. Чоловік пройшов крізь натовп, з погордою озираючи цей спектакль й самовпевнено поглядаючи на конторських працівниць. В голові шуміли звуки трамвая: дзвінки та гуркіт вагонеток, а ніс його вже зачув пари пуншу. На ходу він обдумував слова, якими буде розповідати хлопцям про інцидент:

— Тож я просто глянув на нього — так, знаєте, холоднокрівно, потім глянув на неї. Потім знову на нього — я взяв паузу, розумієте? «Не думаю, що про це треба питати саме мене», — сказав я.

Носач Флінн сидів у звичному для себе кутку в Дейві Бьорна і, зачувши цю історію, поставив Фаррінгтону півпінти, зауваживши, що

кмітливішої відповіді він не чув за все своє життя. Фаррінгтон поставив півпінти у відповідь. Незабаром прийшли О'Геллоран та Педді Леонард, і для них історію повторили ще раз. О'Геллоран пригостив усіх гарячим віскі і розповів, як дотепно виказав керівникові контори, коли працював у Каллана на Фаунз-стрит; та оскільки його відповідь була в дусі вільнодумних персонажів пасторалі, він змушений був визнати, що тут бракувало Фаррінгтонової дотепності. Після цього Фаррінгтон запропонував хлопцям осушити склянки і взяти ще.

Саме коли вони замовляли трунок, хто б ще міг зайти, як не Гігінз! Звісно, він мав приєднатись до гурту. Його попросили розказати власну версію подій, що він і вчинив вельми жваво, адже вигляд п'яти чарок гарячого віскі неабияк підбадьорював. Всі ледь не покотилися від сміху, коли він показав, як містер Еллейн трусив кулаком перед Фаррінгтоновим обличчям. Потім він зімітував Фаррінгтона зі словами: *«І тут наш друг, геть спокійно так...»*, — а Фаррінгтон тим часом дивився на компанію своїми важкими мутними очима, всміхаючись та час від часу виловлюючи нижньою губою заблукалі краплини віскі зі своїх вусів.

Випили ще, і настала пауза. В О'Геллорана були гроші, а в інших двох, вочевидь, ні; тож весь кагал, дещо засмутившись, полишив паб. На розі Дюк-стрит Гігінз та Носач Флінн звернули ліворуч, а решта троє повернули назад, до центру міста. Холодними вулицями дріботів дощ, і, коли вони дістались до Управління порту, Фаррінгтон запропонував піти у скотч-гауз. У барі було повно народу й галасно від балачок та склянок. Трійця проштовхалась повз торговців сірниками біля дверей і сформувала маленький гурт скраю барної стійки. Почався обмін історіями. Леонард представив їх молодому хлопцеві на ймення Візерс, який виступав у «Тіволі» акробатом і грав у буфонадах. Фаррінгтон поставив усім випивку. Візерс попросив маленьку склянку ірландського з аполінарисом^[67]. Фаррінгтон, який добре знав, що до чого, спитав у хлопців, чи не бажають і вони аполінарису; та хлопці попросили Тіма просто налити їм гарячого віскі. Почали говорити про театр. Замовив О'Геллоран, а потім ще раз Фаррінгтон; Візерс протестував, казав, що такий вияв гостинності — це надто вже по-ірландськи^[68]. Він обіцяв провести їх за куліси і познайомити з

гарненькими дівчатами. О'Геллоран сказав, що вони з Леонардом підуть, а Фаррінгтон ні, бо він одружений;

і важкі мутні очі Фаррінгтона скося поглядали на компанію, натякаючи, що він в курсі — з нього кепкують. Візерс замовив усім лише по маленькій чарці настоянки за власний кошт і пообіцяв зустріти їх пізніше в Маллігана на Пулберг-стрит.

Коли скотч-гауз зачинили, вони рушили до Маллігана. Зайшли в кімнатку позаду, О'Геллоран замовив усім по склянці гарячого^[69]. Всі починали трохи п'яніти. Фаррінгтон саме замовляв ще по одній, коли з'явився Візерс. На полегшення Фаррінгтона, цього разу він сам замовив склянку біттеру^[70]. Гроші закінчувались, та поки що на гулянку вистачало. Незабаром дві жінки у великих капелюхах та молодий чоловік у картатому костюмі увійшли та сіли за столиком поруч. Візерс привітався з ними і повідомив компанії, що вони з театру «Тіволі». Щомиті Фаррінгтон зиркав на одну з дівчат. Щось дивовижне було в її зовнішності. Величезний шарф із блискучого синього мусліну обвивав її капелюх і був зав'язаний великим бантом на підборідді; вона носила яскраво-жовті рукавички до ліктів. Фаррінгтон захоплено розглядав її пухкеньку руку, якою вона рухала дуже часто і вкрай граційно; і коли, трохи згодом, вона відповіла на його погляд, був вражений її великими карими очима. Його зачаровувала ця манера дивитися скося. Вона глянула на нього раз чи два, а коли компанія виходила, м'яко торкнула його стілець і з лондонським акцентом мовила: «О, пардон!» Він дивився, як вона виходить із кімнати, сподіваючись, що вона погляне у відповідь, та розчарувався. Він проклинав свою нестачу грошей і проклинав всі ті рази, коли купував випивку для всіх, особливо ті склянки віскі з аполінарісом, якими пригощав Візерса. Якщо він щось і ненавидів, то це нахлібників. Він так розлютився, що втратив нитку бесіди друзів.

Коли до нього озвався Педді Леонард, виявилось, що говорили вони про силу й спритність. Візерс показував компанії свої біцепси і так вже вихвалявся, що решта двоє попросили Фаррінгтона підтримати національну гідність. Отже, Фаррінгтон закотив рукав і показав компанії свій біцепс. Дві руки оглянули та порівняли, і зрештою, було вирішено помірятися силами. Стіл очистили, і два чоловіки поставили на нього свої лікті, схопившись за руки. Коли Педді Леонард гукнув:

«Поїхали!», — кожен мав спробувати притиснути руку іншого до столу. Фаррінгтон виглядав вкрай зосередженим та рішучим.

Змагання розпочалося. Десь через тридцять секунд Візерс повільно поклав руку свого опонента на стіл. Темне обличчя Фаррінгтона кольору вина вкрилося ще темнішим рум'янцем від злості та приниження через поразку від такого юнака.

— Не можна навалюватись вагою тіла. Грай чесно, — сказав він.

— А хто нечесно грає? — запитав той.

— Давай ще раз. Два з трьох.

Змагання почалося знову. На лобі Фаррінгтона виступили жили, а лице Візерса з блілого зробилось піоновим. Їхні долоні та руки дрижали від напруги. Після тривалої боротьби Візерс знову повільно вклав руку опонента на стіл. Почувся шум аплодисментів від глядачів. Власник закладу, який стояв поруч зі столом, кивнув своєю рудою головою в бік переможця і фамільярно сказав:

— Ех, оце так вправний!

— Та що ти в біса в цьому тямиш? — спитав жорстко Фаррінгтон, заводячи чоловіка. — Що ти тут мелеш?

— Цить, годі! — заспокоював О'Геллоран, помічаючи лютий вираз обличчя Фаррінгтона. — Ще по одній, хлопці. На коня та й підемо.

Чоловік з вельми похмурим обличчям стояв на розі мосту О'Коннелла й чекав, коли маленький сендімаунтський ^[71] трамвай відвезе його додому. У ньому жевріла лють і бажання помсти. Почувався приниженням та сердитим, навіть не п'яним; і в кишені у нього залишилося всього два пенси. Він проклинав усе на світі. Нажив собі проблем у конторі, заклав свій годинник, витратив усі гроші і навіть не напився. Він знову почав відчувати спрагу, тягнуло назад, в гарячий та затхлий паб. Він втратив свою репутацію силача, двічі зазнавши поразки від зеленого хлопчача. Серце його розбухло від гніву; коли він згадав про жінку у великому капелюсі, яка торкнулась його і сказала: «Пардон!» — то ледь не вдушився зі злості.

Трамвай відвіз його вниз до Шелбурн-роуд, і він скерував своє огрядне тіло в тінь казармової стіни. Йому страшенно не хотілося повертатися додому. Зайшовши через бічні двері, він виявив, що кухня порожня, а вогонь на плиті майже згас. Крикнув нагору:

— Адо! Адо!

Його дружина була маленькою жінкою з гострими рисами обличчя, яка знущалася зі свого чоловіка, коли він був тверезий, і терпіла його знущання, коли він був п'яний. У них було п'ятеро дітей. Маленький хлопчик спустився сходами.

— Хто тут? — спитав чоловік, вдивляючись у темряву.

— Я, тату.

— Хто ти? Чарлі?

— Ні, тату. Том.

— Де ваша мати?

— Пішла до церкви.

— Точно... Вона подумалася лишити мені вечерю?

— Так, тату. Я...

— Запали лампу. Що в цій темряві видно? Решта дітей вже в ліжках?

Чоловік незграбно сів на один зі стільців, поки хлопчик запалював світильник. Він почав передражнювати свого сина, промовляючи: «В церкві. В церкві, прошу пана!» Коли лампа розгорілася, гупнув кулаком по столу і крикнув:

— Що в мене на вечерю?

— Я... приготую, тату,— сказав хлопчик.

Чоловік гнівно підскочив і вказав пальцем на плиту.

— На цій плиті! Та вона вже догоріла! Бог свідок, я тобі покажу, як забувати про піч!

Він зробив крок до дверей і схопив тростину, яка стояла за ними.

— Я тобі покажу, як забувати про піч! — сказав він, заковуючи рукав, щоб достатньо вивільнити руку.

Хлопчик крикнув: «О, тату!» — і побіг, скиглячи, за інший бік столу, та чоловік ринув за ним і упіймав за кофтину. Хлопчик дико озирався, та збагнувши, що тікати нікуди, впав на коліна.

— Тепер тільки спробуй ще раз забути про піч! — гаркнув чоловік, енергійно луплячи його палицею.— Ось тобі, щеня мале!

Хлопець зойкнув від болю, коли палиця врзалась йому в стегно. Він склав долоні разом у повітрі, і його голос перелякано задрижав.

— О, тату,— кричав він.— Не бийте мене, тату! І я... Я за вас помолюся Богородиці Діві... Я помолюся Богородиці Діві за вас, якщо не битимете мене... Я помолюся Богородиці Діві...

Глина

Завідувачка дозволила піти відразу після закінчення чаювання для жінок, і Марія з нетерпінням чекала вільного вечора. На кухні панував ідеальний порядок: кухарка сказала, що у великих мідних чанах можна навіть розгледіти своє відображення. Вогонь горів гарно та яскраво, а на одному з пристінних столів лежали чотири величезні бармбреки^[72]. Здавалося, ніби ці бармбреки були не нарізані, та, наблизившись, можна було розгледіти, що вони розділені на довгасті, товсті й рівні скибки, готові для подавання до чаю. Марія сама їх покраяла.

Марія справді була надзвичайно малесенькою, проте мала задовгий ніс і видовжене підборіддя. Вона говорила дещо гнусаво, завше заспокійливо «так, люба» чи «ні, люба». По неї завжди посиляли, коли жінки сварилися за балії, і їй щоразу вдавалося їх помирити. Одного дня завідувачка сказала: — Маріє, ви справжній миротворець!

А заступниця завідувачки і двоє дам із правління почули ту похвалу. Та й Руда Муні завжди твердила, що не зробила б нічого для тієї недолугої, відповідальної за праски, якби не Марія. Усі Марію так любили.

Чай для жінок буде о шостій годині, тож їй вдасться втекти ще до сьомої. Від Боллзбриджу^[73] до Колони^[74] — двадцять хвилин; від Колони до Драмкондри^[75] — двадцять хвилин; і двадцять хвилин на заупи. Приїде туди ще до восьмої. Вона дістала ридикюль зі срібними застібками і вкотре прочитала напис «Подарунок із Белфаста». Дуже любила той гаманець бо Джо привіз його за п'ять років до того, як вони з Альфі подалися до Белфаста на День Святого Духа. У гаманці були дві півкрони і кілька мідяків. Сплатить за трамвай і ще матиме п'ять шилінгів чистими. Який же гарний вечір вони проведуть, усі діти

співатимуть! Вона тільки сподівалася, що Джо не прийде напідпитку. Так змінюється, коли хоч трохи вип'є.

Він часто хотів, аби вона почала жити з ними; та їй і так було добре (хоча дружина Джо була до неї завжди люб'язною), звикла до життя у пральні. Джо був хорошим хлопчиною. Вона колись няньчила його, як і Альфі; тож Джо звично казав; Мама мамою, та Марія — моя справжня матір.

Після розпаду дому хлопці знайшли їй місце у пральні «Дублін під лампою»^[76] і їй там сподобалося. Раніше вона була поганої думки про протестантів, та зараз вони здавалися їй дуже милими людьми, надто тихими і серйозними, але, зрештою, дуже гарними людьми, з якими можна ужитися. А ще вона розводила рослини в теплиці і любила піклуватися про них. У неї були милі папороті й восковики; коли хтось заходив навідати її, вона завжди давала один-два пагінці зі своєї оранжереї. Щоправда, була одна річ, яка їй не подобалась,— друковані релігійні трактати на стінах; утім, завідувачка була вельми милою, з нею чудово можна було ладнати, така порядна.

Коли кухарка сказала їй, що все готово, вона зайшла до кімнати для жінок і стала калатати у великий дзвін. За кілька хвилин почали сходитися жінки, по двоє-троє, витираючи руки, з яких димілася пара, об нижні спідниці, натягуючи рукави своїх блуз на червоні розпарені руки. Вони розсілися перед великими горнятами, які кухарка з німою наповнили гарячим чаєм, уже змішаним із молоком і цукром у великих олов'яних чанах. Марія керувала роздачею бармбрека і простежила, аби кожна отримала свої чотири скибки. За трапезою лунало багато сміху й жартів. Ліззі Флемінг сказала, що Марії точно випаде перстень^[77], і хоча Флемінг повторювала це вже стільки разів у Переддень усіх святих, Марії доводилося сміятись і твердити, що їй не потрібні ані перстень, ані чоловік; коли вона сміялася, в її сіро-зелених очах мерехтіло розчарування й сором'язливість, а кінчик її носа майже сходився з кінчиком підборіддя. Потім Руда Муні піднесла своє горня з чаєм і запропонувала тост за Маріїне здоров'я, поки решта стукотіли горнятами по столу, і додала, що, на жаль, не може випити за це бодай ковточок портеру. І Марія знову сміялася, поки кінчик її носа майже зустрівся з кінчиком підборіддя й допоки її дрібне маленьке тіло не затряслося від сміху вона ж бо добре знала, що Муні бажає їй добра, хоча, звісно, і має погляди вульгарної жінки.

Та хіба ж не раділа Марія, коли жінки скінчили чай і кухарка з недолугою почали прибирати чайний посуд! Вона зайшла до своєї маленької спальні і, пам'ятаючи, що завтра буде ранкова меса, перевела стрілку будильника із сьомої на шосту. Потім зняла робочу спідницю і домашні черевики, виклала на ліжку свою найкращу спідницю й поставила крихітні святкові черевички біля ніжки ліжка. Вона змінила також блузу і, стоячи перед дзеркалом, згадувала, як одягалася до недільної меси, коли була ще дівчинкою, та з дивним зачудуванням поглянула на своє мініатюрне тіло, яке так часто прикрашала. Незважаючи на роки, воно видалося їй гарненьким та доглянутим.

Коли вийшла назовні, вулиці блищали від дощу, і вона тішилася зі свого старого коричневого дощовика. Трамвай був повний, і їй довелося сісти на стільчик у кінці вагона, оглядаючи всіх людей, ледве торкаючись підлоги кінчиками пальців. Вона обдумала все, що збиралася робити, і міркувала, як же добре бути незалежною і мати в кишені власні гроші. Сподівалася, що вони проведуть гарний вечір. Була того певна, та не могла не думати про те, як же шкода, що Джо й Альфі не розмовляють. Зараз вони постійно лаються, хоча хлопчиками були найкращими друзями, але таке життя.

Вона вийшла з трамвая біля Колони і прошмигнула крізь натовп. Зайшла в кондитерську Даунса, але там було так багато людей, що минуло чимало часу, перш ніж її обслужили. Вона придбала дюжину всіляких тістечок по пенні кожне і зрештою вийшла з крамниці, навантажена великою торбою. Потім подумала, що б іще купити: їй хотілося взяти щось справді гарне. Вони, напевне, мали цілу купу яблук і горіхів. Було важко вгадати, що б таке придбати, і єдиним, що спало їй на думку, був пиріг. Вирішила взяти кекс із родзинками, та на кексах від Даунса було недостатньо мигдалевої присипки, тож вона подалася до крамниці на Генрі-стрит. Тут пробула довго, обираючи, що їй підійде, так що стильна молода леді за прилавком почала дратувалася через неї і спитала, чи не весільний торт вона часом хоче придбати. Це змусило Марію зашарітися й усміхнутися до молодій леді, але та була дуже серйозною, відрізала великий шмат кексу з родзинками, загорнула його й мовила:

— Два шилінги і чотири пенси, будь ласка.

Вона вже подумала, що доведеться стояти у трамваї до Драмкондри, бо, здавалося, жоден з молодих чоловіків не помічає її, та літній джентльмен поступився місцем. Це був міцний пан у коричневому капелюсі; він мав квадратне червоне обличчя й сивуваті вуса. Марії здалося, що він виглядає, ніби полковник, і вона подумала, наскільки ввічливішим він був, аніж оті молодики, що просто втупилися поперед себе. Джентльмен завів із нею розмову про Переддень усіх святих і дощову погоду. Він припустив, що в торбі було повно гарних речей для малечі, й зауважив, що так і має бути, дітлахам треба насолоджуватися життям, поки вони молоді. Марія погоджувалася з ним і підтримувала його стриманими кивками й мугиканням. Він був дуже люб'язним, і коли вона виходила на мосту через канал, то подякувала йому і вклонилася, а він також вклонився їй, трохи підняв капелюха і приємно усміхнувся, й поки вона підіймалася терасою, схиливши свою маленьку голівку під дощем, то думала, як легко впізнати справжнього джентльмена, навіть якщо той трохи й хильнув.

Усі сказали: «*А ось і Марія!*» — коли вона зайшла до будинку Джо. Він уже повернувся з роботи, а всі діти були вбрані в недільну одіж. Серед них — двоє старших сусідських дівчаток; ігри були в розпалі. Марія віддала торбу з тістечками найстаршому хлопчикові, Альфі, щоб він їх розділив, а місіс Доннеллі зауважила, що це дуже мило з її боку принести таку велику торбу тістечок, і змусила усіх дітей сказати «Спасибі, Маріє».

Та Марія додала, що принесла дещо особливе і для татуся з матусею, те, що їм точно сподобається, і заходила шукати кекс із родзинками. Понишпорила у торбині від Даунса, у кишенях свого дощовика, а потім і на вішаку, та ніде не спромоглася знайти його. Тоді запитала у всіх дітей, чи ніхто з них не з'їв його — звісно ж, випадково — усі дітлахи відповідали «ні» й мали такий вигляд, ніби їм і не хочеться їсти той пиріг, раз їх звинувачують у крадіжці. Кожен мав своє пояснення цієї таємниці, й місіс Доннеллі сказала, що, цілком імовірно, Марія забула його у трамваї. Марія, згадуючи, як збентежив її джентльмен із сивуватими вусами, залилася соромом, досадою й розчаруванням. З думкою про провал її маленького сюрпризу і просто викинуті на вітер два шилінги й чотири пенси, вона мало не розплакалася на місці.

Та Джо заявив, що то не має значення, і посадив її біля вогню. Він був дуже люб'язний із нею. Розповів їй про всі справи у своїй конторі, повторивши дотепну відповідь, яку він дав керівникові. Марія не второпала, чому Джо так сміявся з тієї відповіді, але зауважила, що керівник, певно, дуже владна людина і з ним непросто мати справи. Джо відповів, що той був не таким вже й поганим, якщо знати, як до нього підступитися, і доволі добрим хлопцем, якщо не гладити його проти шерсті. Місіс Доннеллі зіграла дітям на піаніно, а вони заспівали і станцювали. Згодом дві сусідські дівчинки роздали всім горіхи. Ні в кого не знайшлося горіхоколу, Джо почав сердитися через це й запитав, як тепер Марія має лускати горіхи. Та Марія відповіла, що не любить горіхів і їм не варто перейматися через неї. Потім Джо запитав, чи не хотіла б вона пляшечки міцного портеру, а місіс Доннеллі сказала, що в будинку є ще й портвейн, якщо вона забажає. Марія відповіла, що воліла б, аби вони не просили її нічого випити, та Джо наполіг.

Тож Марія дозволила йому правити своєю; вони сіли біля вогню, розмовляючи про старі часи, і Марії кортіло вставити якесь добре слівце за Альфі. Проте Джо вигукнув, що хай Бог уб'є його на місці, якщо він ще раз бодай словом прохопиться до свого брата, й Марія запевнила: їй шкода, що підняла цю тему. Місіс Доннеллі дорікнула чоловікові, що то велика ганьба казати так про свою ж плоть і кров, та Джо заявив, що Альфі йому не брат, і почала назривати сварка. Однак Джо сказав, що не дратуватиметься, зважаючи на цей вечір, і попросив дружину відкрити ще міцного портеру. Двійко сусідських дівчаток завели геловінських ігор^[78], і згодом все знову сповнилося радістю. Марії було хороше бачити дітей такими веселими і Джо з дружиною в піднесеному настрої. Сусідські дівчатка поставили на стіл тарілки й підвели решту дітей із зав'язаними очима. Одному випав молитовник, а іншим трьом — вода; а коли одній із сусідських дівчаток потрапив перстень, місіс Доннеллі помахала пальцем на зашарілу дівчинку, ніби примовляючи: «О, мені все про це відомо!» Потім вони наполягли зав'язати очі й Марії, підвести її до столу й побачити, що їй випаде; а поки вони надягали на неї пов'язку, Марія все сміялася й сміялася, допоки кінчик її носа майже не зійшовся з кінчиком підборіддя.

Вони підвели її до столу посеред сміху й жартів, і вона виставила руку в повітря так, як їй сказали. Провела рукою туди-сюди й опустила

її в одну з тарілок. Вона відчула на пальцях м'яку, вогку субстанцію і здивувалася, що ніхто не зняв із неї пов'язки. На кілька секунд запала тиша; а згодом — шурхотіння й перешіптування. Хтось сказав щось про садок, і зрештою місіс Доннеллі щось дуже сердито мовила одній із сусідських дівчаток й веліла викинути це негайно: це не іграшки. Марія зрозуміла, що цього разу щось пішло не так, і спробувала знову — їй випав молитовник.

Після того місіс Доннеллі зіграла дітям ріл^[79] міс Макклауд, а Джо змусив Марію випити бокал вина. Скоро вони вже знову веселилися гуртом, а місіс Доннеллі сказала, що Марія увійде в монастир ще до кінця року, бо ж тепер має молитовник. Марія ще ніколи не бачила, щоби Джо був таким люб'язним із нею, як того вечора, сповненого приємних теревенів і спогадів. Вона сказала, що всі вони були дуже добрими до неї.

Зрештою діти потюмили й стали сонними, а Джо попросив Марію заспівати якусь пісеньку на прощання, одну зі старих. Місіс Доннеллі підтримала:

— Будь ласка, Маріє, заспівайте!

Тож Марії довелося стати біля піаніно. Місіс Доннеллі наказала дітям сидіти тихо і слухати Маріїну пісню. Потім зіграла вступ і сказала:

— Нумо, Маріє!

І Марія, густо шаріючись, завела пісню тонким, тремтливим голосом. Вона співала «У сні в мармурових палатах жила», а дійшовши до другого куплету, ще раз проспівала те саме:

У сні в мармурових палатах жила

В оточенні слуг і васалів.

Надія і гордість для всіх я була,

Усі там мене поважали.

Скарбів в мене було — що годі злічить,

І рід мій з усіх найславніший.

Та в сні тім була найприємніша мить —

Кохав ти мене, як раніше.

Проте ніхто й не намагався вказати їй на помилку, а коли вона скінчила пісню, Джо був дуже розчулений. Він сказав, що найліпшими часами для нього завжди будуть старі часи, а найліпшою музикою — музика старого Балфа, що б там хто говорив; його очі сповнилися слізьми, і він уже не міг знайти того, що шукав, і зрештою попрохав дружину сказати йому, де коркотяг.

Нещадний випадок

Нещасний випадок

Містер Джеймс Даффі жив у Чейпелізоді^[80], бо волів жити якомога далі від міста, громадянином якого він був, а також тому, що всі інші передмістя Дубліна вважав жалюгідними, сучасними та претензійними. Він жив у похмурому будинку, і з його вікна було видно занедбану гуральню, а трохи далі — мілководну річку, на якій зведено Дублін. У його кімнаті з високими стінами не було ні килима, ні картин. Він сам придбав кожен предмет умеблювання: чорне залізне ліжко, залізну мийку, чотири плетені стільці, вішак для одягу, відро для вугілля, камінну решітку та коцюби, а також квадратний стіл, на якому лежала подвійна підставка. Книжкові полиці з білої деревини були вмонтовані в нішу. Ліжко застелене білим покривалом, в ногах чорно-червоний плед. Над мийкою висіло маленьке дзеркальце, і вдень лампа з білим абажуром стояла на каміні як єдина прикраса. Книжки на білих дерев'яних полицях були впорядковані знизу вгору за розміром. Повне зібрання Вордсворта стояло з одного боку на найнижчій полиці, а копія Мейнута Катехізису, загорнута в сукняну обкладинку для записника, з іншого боку на найвищій. На столі завжди було письмове приладдя. Всередині столу зберігався рукописний переклад Гауптманівського «Міхаеля Крамера», в якому сценічні ремарки були виведені багряним чорнилом, а також маленький стос паперів, скріплених мідною заціпкою. На тих паперах час від часу записувалися речення, і в момент іронічного настрою на перший листок було прикріплено заголовок рекламного оголошення «Байл Бінз»^[81]. Коли відсували кришку, виривався невиразний аромат — нових кедрових олівців, чи пляшечки з клеєм, чи переспілого яблука, яке могли там залишити й забути.

Містер Даффі гидував усім, що віщувало фізичний чи психічний розлад. Середньовічний лікар сказав би, що він народився під знаком Сатурна. Його обличчя з відбитком всієї історії прожитих ним років мало коричневий відтінок дублінських вулиць. На доволі великій продовгуватій голові росло сухе чорне волосся, а темно-руді вуса майже прикривали непривітний рот. Вилиці теж надавали обличчю суворого вигляду; та не було суворості в його очах, вони дивились на світ з-під рудих брів, створюючи враження людини, яка завжди готова побачити в інших здатність до спокути, але часто розчаровується. Він жив ніби трохи на відстані від свого тіла і ставився до власних дій з подвійною підозрою. У нього була дивна автобіографічна звичка: час від часу він подумки створював речення про себе, яке містило б підмет в третій особі та присудок у минулому часі. Він ніколи не подавав жебракам і ходив рішучим кроком, опираючись на горіховий ціпок.

Він довгі роки працював касиром у приватному банку на Беггот-стрит. Щоранку приїздив з Чейпелізода трамваєм. Опівдні ходив до Дена Берка на ланч — пляшка лагеру і маленька таця арроруттових крекерів^[82]. О четвертій він уже був вільний. Обідав у їдальні на Джорджс-стрит, де почувався в безпеці від товариства золотої молоді Дубліна і міг розраховувати на порядність. Вечори проводив або ж за піаніно своєї домовласниці, або ж блукаючи околицями міста. Через любов до музики Моцарта він іноді ходив до опери чи на концерт — це була єдина розвага у його житті.

У нього не було ні друзів, ні приятелів, ні церкви, ні віри. Своє духовне життя він провадив без будь-якої дотичності до інших, відвідував родичів на Різдво і супроводжував їх до кладовища, коли вони помирали. Ці два обов'язки він гідно виконував як данину традиції, та не поступався далі умовностей, які регулювали суспільне життя. Думав, що за певних обставин він пограбував би свій банк, та оскільки обставини ніколи не склалися, його життя котилося рівно — історія без пригод.

Одного вечора він сидів поруч із двома жінками в Ротонді^[83]. Майже порожній і тихий концертний зал навіював прикре відчуття невідворотного провалу. Жінка, яка сиділа біля нього, раз чи два оглянула безлюдне приміщення, після чого сказала:

— Як шкода, що сьогодні так мало відвідувачів! Дуже важко співати перед порожніми лавками.

Це зауваження він сприйняв як запрошення до розмови. Його здивувало, наскільки невимушено вона трималася. Поки вони говорили, він спробував закарбувати її в своїй пам'яті. Коли він дізнався, що дівчина поруч з нею — її донька, то зробив висновок, що жінка молодша за нього на рік чи десь так. Її обличчя, колись, певно, вродливе, мало розумний вигляд. Овальне лице з виразними рисами. Темно-сині спокійні очі. Спочатку у їхньому погляді читалась нота зухвалості, та раптом її зіниці розширилися, відкриваючи на мить неймовірно чутливу натуру. Зіниці швидко звузилися, і привідкрите єство знову сховалося за розсудливістю, а її каракулевий жакет, обтискаючи повні груди, ще більше підкреслював ту ноту зухвалості.

Він зустрів її ще раз, кілька тижнів потому, на концерті в «Ерлсфорт Террес», і ловив моменти, коли її дочка відволікалась, аби познайомитися ближче. Вона раз чи два згадала про свого чоловіка, та її тон не був застережним. Звали її місіс Сініко. Прапрадід її чоловіка походив з Ліворно. Її чоловік служив капітаном торгового судна, що курсувало між Дубліном та Нідерландами, і в них була одна дитина.

Випадково зустрівши її втретє, він насмілювався призначити зустріч. Вона прийшла. Це було перше побачення з багатьох; вони завжди зустрічалися ввечері та обирали для своїх спільних прогулянок найтихіші квартали. Містер Даффі мав відразу до закулісних ігор, а збагнувши, що вони зустрічатимуться крадькома, змусив запросити себе до її дому. Капітан Сініко заохочував його візити, вирішивши, що справа стосується руки його доньки. Він давно виключив дружину з галереї власних задоволень, тож і не підозрював, що хтось інший може нею цікавитись. Оскільки чоловік рідко бував удома, а дочка їздила давати уроки музики, у містера Даффі вистачало часу, аби насолоджуватися компанією леді. З ними таке відбувалося вперше, та вони не вбачали у цьому чогось недоречного. Потроху він зв'язував свої думки з її думками. Давав їй читати книжки, розказував про свої ідеї, ділився своїм внутрішнім життям. Вона була готова слухати все.

Іноді у відповідь на його теорії вона розповідала про події з власного життя. Майже з материнською турботою спонукала його відкритися сповна, стала його сповідником. Він звірився, що колись ходив на зібрання Ірландської соціалістичної партії, де почувався незатишно посеред десятків серйозних роботяг на ледь освіченому масляною лампою горищі. Коли партія розкололася на три частини,

кожна з власним лідером та власним горищем, він припинив свої походи. Дискусії робітників, казав він, були надто боязкими, а їхній інтерес до питання заробітної платні — надмірним. Для нього вони були грубими реалістами, не здатними на точність думки — продукт надлишку вільного часу, якого в них ніколи не було. Ще кілька століть, казав він їй, у Дубліні соціальної революції не трапиться.

Вона спитала, чому він не записує своїх думок? «Для чого, — спитав він дещо зневажливо. — Щоб змагатися з демагогами, які не можуть послідовно мислити протягом шістдесяти секунд? Щоб віддати себе на поталу критики обмеженого середнього класу, який доручив основи моралі поліцейським, а образотворче мистецтво — імпресарію?»

Він часто відвідував її маленький котедж за Дубліном; часто вони проводили вечори наодинці. Помалу, обмінюючись думками, вони починали говорити про більш земні теми. Її товариство діяло, мов теплий ґрунт на екзотичну рослину. Багато разів вона давала темряві оповити їх, подовгу не запалюючи лампи. Темна затишна кімната, їхня ізоляція, музика, яка все ще вібривала у вухах, об'єднували. Цей союз захоплював його, стирив жорсткі краї його характеру, наділяв його внутрішній світ живими емоціями. Іноді він ловив себе на тому, що слухає звук власного голосу. Йому здавалося, що в її очах він, мабуть, підноситься до ангельських висот, і, все більше прив'язуючи палку натуру своєї компаньйонки до себе, він чув дивний безликий голос, в якому впізнавав свій власний, який твердив про невиліковну самотність душ. «Не можна себе віддавати, — промовляв він, — ми належимо собі». Кінець цим бесідам настав того вечора, коли вона виказала всі можливі ознаки надзвичайного хвилювання — місіс Сініко пристрасно вхопила його руку та притисла до своєї щоки.

Містер Даффі був неабияк здивований. Його розчарувало таке тлумачення власних слів. Він не відвідував її протягом тижня, потім написав листа з проханням зустрітися. Позаяк не хотілося вести останню бесіду у їхній зруйнованій сповідальні, вони зустрілися в маленькій кондитерській поруч із Парковими ворітьми^[84]. Попри холодну осінню погоду, майже три години блукали туди-сюди стежками парку. Згодилися розірвати стосунки. «Будь-яке зобов'язання, — сказав він, — це зобов'язання на муки». Вийшовши з парку, без слів наблизилися до зупинки трамваю; тут вона раптом так

шалено затремтіла, що, остерігаючись її чергового зриву, він швидко попрощався і покинув її. За кілька днів отримав пакунок зі своїми книжками та нотами.

Минуло чотири роки. Містер Даффі знову зажив своїм розміреним життям. Його кімната все ще свідчила про впорядкованість його розуму. Нові ноти знайшли притулок на пюпітрі в кімнаті на першому поверсі, а на полицях стояли два томи Ніцше: «Так говорив Заратустра» та «Весела наука». Він майже не писав на паперах, що стосом лежали в його столі. В одному з речень, написаних через два місяці після останньої бесіди з місіс Сініко, стверджувалось: «Любов між чоловіком та чоловіком неможлива, бо в таких стосунках нема місця сексуальному зв'язку, а дружба між чоловіком та жінкою неможлива, бо в таких стосунках сексуальний зв'язок — неминучий». Він уникав концертів, аби не бачитися з нею. Помер його батько; молодший партнер у банку відійшов від справ. І все ж, кожного ранку він діставався міста трамваєм, і кожного ранку повертався пішки з міста додому, помірковано пообідавши на Джорджс-стрит і прочитавши на десерт вечірню газету.

Одного вечора, якраз коли він збирався покласти шматочок солонини з капустою до рота, його рука зупинилась. Очі вп'ялися в повідомлення у вечірній газеті, яку він підпер графіном з водою. Він поклав назад до тарілки шматочок їжі й уважно прочитав рядки. Після чого випив склянку води, відставив тарілку на край столу, розклав газету між ліктями перед собою і раз по раз перечитував. Капуста почала вкриватися холодним білим жиром. До нього підійшла дівчина й запитала, чи все гаразд з його обідом. Він відповів, що все дуже смачно, і через силу трохи поїв. Потім заплатив і вийшов.

Він швидко крокував крізь листопадові сутінки, його горіховий ціпок рівномірно вистукував по землі, жовтий куточок «Мейл» виглядав із бічної кишені вузького короткого пальта. Йдучи безлюдною дорогою, що тягнеться від Паркових воріт до Чейпелізода, він сповільнив ходу. Його ціпок уже не так рішуче вистукував по землі, і його уривчасте дихання, наближене до зітхань, перетворювалося на конденсат в прохолодному повітрі. Дійшовши додому, він одразу піднявся в спальню і, діставши з кишені газету, під приглушеним світлом з вікна ще раз прочитав повідомлення. Він читав не вголос, але

ворушив губами, немов священик, який читає молитву подумки. Ось ця стаття.

СМЕРТЬ ЖІНКИ НА СІДНЕЙ ПЕРЕЙД

Нещасний випадок

Сьогодні в міській лікарні Дубліна представник коронера^[85] (за відсутності містера Леверетта) провів огляд тіла місіс Емілі Сініко, жінки сорока трьох років, яка загинула на станції Сідней Перейд учора ввечері. Всі ознаки вказали на те, що покійна, намагаючись перетнути колії, була збита локомотивом десятигодинного поштового потяга з Кінгстауна, через що зазнала ушкоджень голови та правого боку, які призвели до смерті.

Джеймс Леннон, машиніст локомотива, заявив, що працює у залізничній компанії п'ятнадцять років. Після свистка кондуктора він зрушив потяг з місця і за секунду чи дві після цього зупинив його, почувши гучні крики. Поїзд йшов повільно.

П. Данн, носій на станції, заявив, що за мить до того, як потяг зрушив з місця, він помітив жінку, яка намагалася перетнути колії. Він побіг в її бік, почав гукати, та саме в цей час її зачепило буфером локомотива, від чого вона впала на землю.

ПРИСЯЖНИЙ. — Ви бачили, як жінка впала?

СВІДОК. — Так.

Сержант поліції Кроулі засвідчив, що, приїхавши на місце, знайшов покійну, коли та лежала на платформі, без сумніву, без ознак життя. Тіло перенесли в залу очікування до прибуття швидкої.

Констебль 57Е підтвердив.

Доктор Холпін, асистент хірурга міської лікарні Дубліна, заявив, що у покійної виявлено тріщини двох нижніх ребер та важку закриту травму правого плеча. Правий бік голови було ушкоджено при падінні. Травми не були достатніми для того, щоби спричинити смерть за нормального стану. На його думку, причиною смерті став шок та раптова зупинка серця.

Містер Г. Б. Паттерсон-Фінлей від імені залізничної компанії висловив глибоке співчуття з приводу нещасного випадку. Компанія завжди робить усе можливе, аби поінформувати людей про небезпеку перетину колій в будь-якому місці, крім наземних

переходів, розміщуючи на кожній станції повідомлення та використовуючи шлагбауми на переїздах. Покійна мала звичку перетинати колії пізно ввечері, від платформи до платформи, і, з огляду на певні обставини нещасного випадку, він не вважає, що вина лежить на працівниках залізниці.

Капітан Сініко з Леовіля, Сідней Перейд, чоловік покійної, також дав свідчення. Він заявив, що покійна була його дружиною. Під час її загибелі він не перебував у Дубліні, оскільки лише того ранку прибув із Роттердама. Вони були одружені двадцять чотири роки і жили щасливо, допоки два роки тому в його дружини не з'явилися шкідливі звички.

Міс Мері Сініко повідомила, що останнім часом її мати все частіше виходила ввечері купити спиртне. Вона, свідок, постійно намагалася допомогти матері та вмовляла вступити до Ліги стриманості^[86]. Її не було вдома ще годину після нещасного випадку. Присяжні винесли вердикт відповідно до медичних доказів та виправдали Леннона.

Представник коронера сказав, що це був прикрий нещасний випадок, і виразив найщиріші співчуття капітану Сініко та його доньці. Він закликав залізничну компанію вжити всіх необхідних заходів для запобігання можливості повторення таких нещасних випадків у майбутньому. Винуватців у справі не виявлено.

Містер Даффі відірвав очі від газети та поглянув у вікно на похмурий вечірній пейзаж. Річка стиха звивалась біля порожньої гуральні, час від часу в якомусь з будинків на Лукан-роуд загорялося світло. Який кінець! Уся ця історія про її смерть викликала в нього відразу, викликала відразу сама думка про те, що він колись розповідав їй усе, що вважав найсвятішим. Затерті фрази, безглузді слова співчуття, обережний текст репортера, написаний з метою приховати деталі тривіальної банальної смерті, викликали у нього нудоту. Вона не тільки себе принизила, вона принизила і його. Він бачив її жалюгідне гріхопадіння, відразливе та мерзенне. Його душевна подруга! Він подумав про тих нікчем, які шкутильгають до бармена з бляшанками й пляшками, аби він їх наповнив. Боже-світе, який кінець! Очевидно, що вона не була пристосована до життя, людина без мети, легка здобич для шкідливих звичок; ще одна невдаха, на яких

будується цивілізація. Але як же могла вона впасти так низько! Чи міг він настільки в ній помилятися? Він пам'ятав її вибрик того вечора й тлумачив його собі так суворо, як ніколи. Тепер йому вже не важко було схвалити рішення, яке він тоді прийняв.

Світло тьмянішало, він поринув у спогади і згадав, як вона торкнулась його руки. Потрясіння, яке спершу зсудомило його шлунок, тепер перекинулося на його нерви. Він поспіхом одягнув пальто та капелюха й вийшов. На порозі його зустріло холодне повітря, заповзло в рукави пальта. Підійшовши до пабу біля Чейпелізодського мосту, він переступив поріг та замовив гарячий пунш.

Власник старанно його обслужив, та заговорити не наважився. Усередині сиділо ще п'ять чи шість робітників, які обговорювали вартість одного джентльменського маєтку в графстві Кілдер. Вони раз по раз відпивали з велетенських пінтових кухлів та курили, часто спльовуючи на підлогу і подекуди перетягуючи на свої плювки тирсу масивними чоботями. Містер Даффі сів на свій стілець та втупився у них, не бачачи й не чуючи. Згодом вони пішли, і він замовив іще один пунш. Довго над ним просидів. У пабі було дуже тихо. Власник розвалився на стійці, читаючи «Геральд»^[87] та позіхаючи. Час від часу було чути, як на вулиці по безлюдній дорозі гуркотить трамвай.

Він сидів там, прокручував у пам'яті свої дні з нею, сприймаючи їх тепер крізь призму двох різних образів, і раптом усвідомив, що вона мертва, перестала існувати, перетворилася на спогад. Йому стало трохи зле. Він питав у себе, що мав ще вдіяти? Він не зміг би і далі продовжувати той обман; він не зміг би жити з нею відкрито. Він вчинив так, як вважав за краще. Хіба можна було його винуватити? Тепер, коли її не стало, він усвідомив, наскільки самотнім було її життя щовечора сидіти на самоті в тій кімнаті. Його життя також буде самотнім, аж поки він також не помре, не перестане існувати, не перетвориться на спогад — якщо буде кому пам'ятати.

Він вийшов із пабу по дев'ятій. Вечір був холодним та похмурим. Потрапив у парк через найближчі ворота та пройшовся під сухорлявими деревами. Ходив алеями, якими вони гуляли чотири роки тому. Здавалося, вона йде поруч у темряві. Подекуди він майже відчував, як її голос пестить його слух, її рука торкається його руки. Він зупинився і прислухався. Навіщо він забрав її життя? Навіщо

прирік на смерть? Відчував, як його моральні принципи розлітаються на друзки.

Діставшись вершини пагорбу Мегезин, він зупинився та поглянув на річку в бік Дубліна, ліхтарі якого червоно й привітно палали в холодну ніч. Подивився униз зі схилу і біля підніжжя у тіні від паркової стіни побачив людські фігури, які лежали. Ця потайна любов за гроші наповнила його серце відчаєм. Його гризли принципи власного життя; він відчував, що його вигнали зі свята життя. Здавалось, лиш єдина людина його покохала, а він відмовив їй у житті та в щасті, прирік її на безчестя, на ганебну смерть. Він знав, що розпростерті внизу біля стіни фігури спостерігають за ним і чекають, поки він піде. Він був нікому не потрібен; його вигнали зі свята життя. Він перевів погляд на сіру освітлену річку, що звивалась у напрямку Дубліна. За річкою він бачив, як зі станції Кінгзбридж петляє товарний поїзд, неначе черв'як з вогняною головою повзе крізь темряву, старанно та завзято. Він неквапно зник із поля зору, та у вухах все ще напружено гудів локомотив, знову і знову повторюючи по складах її ім'я.

Він повернувся тим самим шляхом, яким прийшов, ритм локомотива гунав у вухах. Почав сумніватися в реальності того, що підказувала йому пам'ять. Зупинився під деревом і почекав, поки ритм стихне. Більше не відчував її в темряві поруч, її голос вже не пестив його слух. Він кілька хвилин постояв прислухаючись. Нічого не чув: ніч була тиха-тихісінька. Прислухався ще раз: тихо-тихісінько. Він був зовсім сам.

День плюща у залі зборів

День плюща у залі зборів

Старий Джек згріб шматком картону попіл докупи і розважливо посипав ним побіліле вугілля. Коли вугілля вкрилося тоненьким шаром, його обличчя зникло в темряві; він знову заходився віяти на вогонь, і його скулена тінь виросла на протилежній стіні, а лице поволі виринуло у світлі. Це було обличчя старого чоловіка, дуже кістляве й заросле. Вологі сині очі кліпали на вогонь, вологий рот раз у раз відкривався й закривався, механічно поплямкуючи. Коли недогарки зайнялися, він спер шмат картону об стіну, зітхнув і мовив:

— Отак краще, містере О'Коннор.

Містер О'Коннор, сивочолий молодий чоловік із поцяткованим вугрями й прищами лицем, саме вкладав тютюн для сигарети у скрутку, та коли до нього заговорили, спроквола урвав своє заняття. Потім узявся знову повільно скручувати цигарку, а після короткої задуми вирішив лизнути папірець.

— Чи містер Тірні сказав, коли повернеться? — запитав він хрипким фальцетом.

— Він не казав.

Містер О'Коннор поклав сигарету до рота і став обшукувати кишені. Видобув пачку карток.

— Я дам вам сірник,— мовив старий.

— Не переймайтеся, і так згодиться,— відказав містер О'Коннор.

Він обрав картку і прочитав, що було надруковано на ній:

МУНІЦИПАЛЬНІ ВИБОРИ
ОКРУГ КОРОЛІВСЬКОЇ БІРЖІ

Містер Ричард Дж. Тірні, 3.3.Б. [\[88\]](#),
милостиво просить прихильності вашого голосу

на прийдешніх виборах
в окрузі Королівської біржі.

Містера О'Коннора найняв агент Тірні збирати голоси в одній із частин округу, та оскільки погода була нещадною, а його черевики пропустили вологу, він провів більшу частину дня біля вогню в залі зборів на Віклоу-стріт із Джеком, старим доглядачем. Ось так вони й сиділи, аж короткий день перейшов у сутінки. Надворі було шосте жовтня, похмуро й холодно.

Містер О'Коннор відірвав від картки смужку і, підпаливши її, прикурив свою сигарету. Коли він робив це, племінець підсвітив листочок темного блискучого плюща на лацкані його пальта. Старий уважно спостерігав за ним, а потім знову взявши шматок картону, почав повільно роздмухувати вогонь, поки той курив.

— А, так,— сказав він, продовжуючи,— важко збагнути, як правильно виховувати дітей. Хто б міг подумати, що він стане таким! Я відправив його до християнських братів^[89], робив для нього все, що тільки міг, а він узявся пиячити. Я намагався зробити його порядним.

Він стомлено відклав картон.

— Якби я не був таким старим, то змінив би це. Дав би палок його спині й бив би, поки стане сил — як я робив раніше. Мати, знаєте, і сяк і так йому підтакує...

— Саме це й псує дітей,— сказав містер О'Коннор.

— Та певно, що так,— погодився старий.— А єдина подяка — саме лиш нахабство. Він починає виказувати мені, тільки-но побачить, що я трішки хильнув. Куди котиться світ, якщо сини так ставляться до свого батька?

— Скільки йому? — спитав О'Коннор.

— Дев'ятнадцять,— сказав старий.

— Чому ви не прилаштуєте його кудись?

— Ага, хіба я не намагався, відколи той гультіпака закінчив школу? «Я не буду утримувати тебе,— кажу я.— Ти мусиш знайти собі роботу». Але як він знаходить роботу, то ще гірше: усе пропиває.

Містер О'Коннор співчутливо похитав головою, а старий, поринувши у тишу, вдивлявся у вогонь. Хтось відчинив двері кімнати й гукнув:

— Агов! Тут що, масонські збори?

— Хто там? — спитав старий.

— Що ви робите в темряві? — провадив голос.

— Це ти, Гайнсе? — поцікавився містер О'Коннор.

— Так. Що ви робите у темряві? — запитав містер Гайне, підходячи до світла від вогню.

Він був високим, струнким молодиком з руськими вусами. Важкі краплі дощу звисали з крисів його капелюха, а комір куртки був піднятий.

— То що, Мете,— звернувся він до містера О'Коннора.— Як воно?

Містер О'Коннор похитав головою. Старий облишив вогнище і, прошпортавши залю, повернувся з двома свічниками, один за одним штрикнув їх у вогонь і підніс до столу. Стало видно голу кімнату, а вогонь втратив усю яскравість барв. На стінах, крім копії передвиборчого звернення, нічого не було. Посередині кімнати стояв маленький стіл, на якому громадилися папери.

Містер Гайне сперся на полицю каміна й запитав:

— Він тобі вже заплатив?

— Ще ні,— сказав містер О'Коннор.— Дасть Бог, не полишить нас сьогодні у скруті.

Містер Гайне засміявся.

— О, він тобі заплатить. Не бійся,— запевнив він.

— Сподіваюся, він розуміє, що інакше діла не буде.— сказав містер О'Коннор.

— А ви як гадаєте, Джеку? — іронічно спитав старого містер Гайне.

Старий повернувся до свого місця біля вогню, приказуючи:

— У нього все є, інакше й бути не може. Не як у того голодранця.

— У якого голодранця? — поцікавився містер Гайне.

— Колгана,— зневажливо кинув старий.

— Ви кажете так, тому що Колган робітник? Яка різниця між хорошим, чесним муляром і шинкарем, га? Хіба ж не має робоча людина такого самого права бути в Раді, як і будь-хто інший,— а то й більшого права, ніж оті шуніни^[90], в яких капелюх уже в руці, тількино завбачать якогось жевжика із приставкою до імені? Хіба не так, Мете? — спитав містер Гайне, звертаючись до містера О'Коннора.

— Думаю, ви маєте рацію,— відповів містер О'Коннор.

— Той чоловік є простим і чесним, без усяких там ковзань сракою. Він балотується, щоб представляти робітничі класи. А цей хлопець, на якого ви працюєте, хоче лиш отримати добре місце.

— Атож, робітничі класи мають бути представлені,— погодився старий.

— Роботягам,— сказав Гайне,— тільки на горіхи перепадає і жодного півпенні. Але саме на їхній праці все тримається. Робітник не шукає ласих робіт для своїх синів, племінників та кузенів. Робочий чоловік не втопче в болото честь Дубліна на угоду німецькому монархові^[91].

— Як це? — спитав старий.

— А ви хіба не знаєте, що вже готують вітальну промову Едуардові Рексу, якщо він приїде сюди наступного року? То ми хочемо низенько вклонитися заморському королю?

— Наш чоловік не голосуватиме за промову,— запевнив О'Коннор. — Він за націоналістичний квиток^[92].

— Справді? — здивувався містер Гайне.— Зажди-но, а там побачиш, так чи ні. Я його знаю. Це ж Хитрун Тірні!

— Йй-бо! Може, ти й маєш рацію, Джо,— сказав містер О'Коннор. — Зрештою, аби він тільки з'явився тут з грошвою.

Троє чоловіків затихли. Старий знову заходився згрібати жар. Містер Гайне зняв капелюха, струсив його і опустив комір пальта, виставляючи напоказ листок плюща у себе на лацкані.

— Якби цей чоловік був живий,— вказав він на листок,— ми б зараз не балакали про вітальну промову.

— Правда,— потвердив містер О'Коннор.

— Точно, добрі були часи! — сказав старий.— Тоді хоч було якесь життя.

Кімната знову поринула в тишу. Згодом двері штовхнув метушливий маленький чоловічок, його вуха дуже змерзли, і він шморгав носом. Швидко підійшов до вогню, потираючи руки так, ніби намагався видобути з них іскру.

— Грошей нема, хлопці,— сказав він.

— Сідайте тут, містере Генчі,— запропонував йому старий свій стілець.

— О, не турбуйтеся, Джеку, не треба,— мовив містер Генчі.

Він уривчасто кивнув містеру Гайнсу і сів на стілець, звільнений старим.

— Ти обійшов Онджер-стрит? — запитав він у містера О'Коннора.

— Так,— ствердив містер О'Коннор і почав шукати по кишенях записи.

— Заходив до Граймза?

— Так.

— Ну? Що він каже?

— Не може нічого обіцяти. Сказав: «Я нікому не розповім, як голосуватиму». Та я думаю, він зробить усе правильно.

— Тож чого?

— Він спитав у мене, хто кандидати; я йому сказав. Згадав ім'я отця Берка. Думаю, він зробить усе правильно.

Містер Генчі почав шморгати носом і потирати руки над вогнем з неймовірною швидкістю. Потім озвався:

— Заради Бога, Джеку, принесіть трохи вугілля. Там ще мало щось лишиться.

Старий вийшов із кімнати.

— Це не діло,— похитав головою містер Генчі.— Я спитав того малого пройдисвіта, та він сказав: «О, тепер, містере Генчі, коли я бачу, що робота йде, як треба, я вас не забуду, можете бути певні». Малий хитрий паскудник! І справді, як він може бути іншим?

— А я тобі що казав, Мете? — нагадав містер Гайне.— Хитрун Тірні.

— О, хитрун із хитрунів,— погодився містер Генчі. — Не просто ж так у нього ті маленькі свинячі оченята. Хай йому грець! Хіба не міг він заплатити, як чоловік, замість отого: «О, а тепер, містере Генчі, я маю поговорити з містером Феннінгом... я й так витратив уже багато грошей»? Жадібне чортеня! Гадаю, він уже забув ті часи, коли його старенький батечко тримав крамницю з дрантям на Мері Лейн.

— Хіба то правда? — запитав містер О'Коннор.

— Боже, авжеж,— відповів містер Генчі.— А ви що, ніколи не чули? І люди ходили в неділю зранку, ще до того, як відкривалися паби, купити сюртук чи штани... еге ж! А ще старенький батечко Хитруна Тірні завше мав уміло заникану плящинку в кутку^[93]. Тепер втямили? Так отож. От звідки він вийшов у світ.

Повернувся старий з кількома шматками вугілля, які порозкладав у вогонь тут і там.

— От тобі й на,— сказав містер О'Коннор.— І як він собі думає, ми на нього працюватимемо, якщо не розщедриться?

— Нічого не вдію,— зітхнув містер Генчі.— Я й сам очікую на появу бейліфів^[94] у коридорі, коли якось ітиму додому.

Містер Гайне засміявся і відштовхнувся плечима від камінної дошки, готовий рушати.

— Все буде добре, як король Едді приїде,— сказав він.— Ну що ж, хлопці, буду я йти. Ще побачимось. Бувайте.

Він повільно вийшов із кімнати. Ні містер Генчі, ні старий нічого не сказали, лише коли двері вже зачинялися, містер О'Коннор, який похмуро вдивлявся у вогонь, раптом вигукнув:

— Бувай, Джо.

Містер Генчі почекав ще кілька хвилин, а тоді кивнув у напрямку дверей.

— Скажи-но мені,— мовив він понад вогнем,— що приводить сюди нашого друга? Чого він хоче?

— Ох, бідолашний Джо! — сказав містер О'Коннор, кидаючи у вогонь недопалок від своєї сигарети,— він на міліні, як і всі ми.

Містер Генчі завзято шмаркнув і плюнув настільки рясно, що мало не загасив вогонь, а той, своєю чергою, зашипів, протестуючи.

— Повідаю тобі власне і неупереджене судження,— мовив він,— я думаю, що він людина з іншого табору. Він Колганів шпигун, як на мене. Просто зайти якось і попитай, як у них справи. Вони тебе не запідозрять. Допетрав?

— Ой, та бідний Джо — хороший хлопчина,— сказав містер О'Коннор.

— Його батько був хорошою, шанованою людиною,— визнав містер Генчі.— Бідолашний старий Ларрі Гайне! Не одне добре діло зробив він свого часу! Та я дуже боюся, що наш друг аж ніяк не з чистого золота. Хай йому, я ще розумію, коли хлопчина на міліні, але чого я не розумію — то це коли він стає нахабним. Чи в ньому не лишилося бодай іскри мужності?

— Коли він приходить, то від мене не отримує гостинного прийому,— сказав старий.— Нехай собі працює на своєму боці і не потикається шпигувати тут.

— Не знаю,— мовив містер О'Коннор із сумнівом, дістаючи сигаретний папір і тютюн.— Я думаю, Джо Гайне чесна людина. А ще він розумний парубок, вправний з пером. Пам'ятаєте ту річ, яку він написав?..

— Дехто з тих горян і фенійців^[95] аж надто вже розумний, я так вважаю,— сказав містер Генчі.— Хочете знати мою особисту і щиру думку про тих малих дотепників? Гадаю, що половина з них на платні від Замку^[96].

— Не можна знати напевне,— сказав старий.

— О, та я знаю точно,— запевнив містер Генчі.— Вони найманці Замку... Я не маю на увазі Гайнса... Ні, бодай йому, я думаю, він вищий за таке... Але є один косоокий панок — знаєте «патріота», про якого я оце веду?

Містер О'Коннор кивнув.

— Прямий нащадок коменданта Серра^[97] якщо вам так більше подобається! О, такий патріот, яких ще світ не бачив! Він продав би країну свою за копійку, ай, і поповз би на колінах дякувати Всемогутньому Христу за обладку.

Почувся стукіт у двері.

— Заходьте! — сказав містер Генчі.

У дверях з'явився чоловік, схожий на бідного священика або на бідного актора. Чорний одяг, щільно запнутий на короткому тілі, не давав змоги розгледіти, чи на ньому був священицький комірець, чи звичайний, бо комір його заношеного сюртука, гудзики якого відбивали вогники свічок, був піднятий до підборіддя. Він носив круглий капелюх із твердого чорного фетру. Його обличчя, блискуче від дощових краплин, нагадувало вогкий жовтий сир, де дві рожеві цятки позначали вилиці. Він різко відкрив свій задовгий рот, аби виразити розчарування, і водночас широко розплющив напрочуд яскраво-блакитні очі, аби виразити задоволення і несподіванку.

— Отче Кіон! — сказав містер Генчі, зриваючись зі стільця.— Це ви? Заходьте!

— О, ні, ні, ні! — швидко відказав отець Кіон, складаючи губи так, ніби звертається до дитини.

— Хіба не зайдете і не присядете?

— Ні, ні, ні! — сказав отець Кіон стриманим, поблажливим, оксамитовим тоном.— Не хочу турбувати вас! Я просто шукаю містера

Феннінга...

— Він неподалік, у «Чорному орлі»,— підказав містер Генчі.— То хіба ви не зайдете й не присядете на хвильку?

— Ні, ні, дякую. Я прийшов у невеличкій справі до нього,— вів своє отець Кіон.— Але дякую вам.

Він відступив від входу, а містер Генчі, тримаючи один зі свічників, підійшов до дверей, щоби підсвітити йому сходи.

— О, благаю, не обтяжуйте себе!

— Ні, але ж на сходах так темно.

— Ні, ні, я бачу... Справді, дякую вам.

— З вами все гаразд?

— Усе добре, дякую... Дякую.

Містер Генчі повернувся зі свічником і поставив його на столі. Знову сів біля вогню. На кілька хвилин запала тиша.

— Скажи, Джоне,— озвався містер О'Коннор, запалюючи сигарету ще однією картонною карткою.

— Гм?

— Що воно таке?

— Спитай щось легше,— сказав містер Генчі.

— Вони з Феннінгом, здається, нерозлийвода. Часто бувають разом у Каванага. Він взагалі священик?

— Гммм, так, гадаю, що так... Думаю, він з тих, кого називають чорною овечкою. У нас таких небагато, хвала Богу! Але є кілька... Він по-своєму нещасна людина...

— А чим же він перебивається? — поцікавився містер О'Коннор.

— Це ще одна таємниця.

— Він при якійсь каплиці, церкві, інституції, чи?..

— Ні,— сказав містер Генчі,— гадаю, він сам собою... Прости господи,— додав він,— я думав, що то нам міцного портеру принесли.

— А взагалі є якийсь шанс випити? — запитав О'Коннор.

— Мене також сушить,— докинув старий.

— Я тричі спитав того малого пройдисвіта,— сказав містер Генчі, — чи не відправить він нам дюжину портерів. Я все питав і питав його, та він сперся на прилавок у самій лише сорочці й завзято патякав із радником Коулі.

— Чому ж ти йому не нагадав? — поцікавився містер О'Коннор.

— Ну, я не міг підійти, поки він говорив з радником Коулі. Я просто чекав, поки не перехопив його погляд і сказав: «Щодо тієї невеликої справи, про яку ми говорили...» «Все буде гаразд, Містере Генчі», — обіцяв він. Ага, напевне, той пуцвіріньок забув про все.

— Вони про щось там змовилися,— сказав містер О'Коннор замислено.— Я бачив їх вчора утрюх на розі Сафолк-стрит.

— Знаю я їхню маленьку гру,— мовив містер Генчі.— Зараз треба заборгувати отцям міста грошей, якщо хочеш стати лорд-мером. Тоді вони зроблять тебе лорд-мером. Їй-богу! Я сам серйозно думаю стати отцем міста. Як гадаєте? Я впораюся?

Містер О'Коннор засміявся:

— Ну, якщо треба тільки заборгувати грошей...

— Вийжджаю собі з Меншн-гауз^[98],— сказав містер Генчі,— увесь в паразитах, з Джеком за спиною в напудреній перуці — е?

— І зробиш мене своїм особистим секретарем, Джоне.

— Так. А отця Кіона зроблю своїм особистим духівником. Матимемо сімейну справу.

— Я певен, містере Генчі,— сказав старий,— ви би ліпше тримали марку, ніж дехто з них. Якось говорив я з Кіганом, портъє. «І як тобі твій новий господар, Пете? — питаюся. — Ви тепер не так веселитесь?» «Веселимося! — хмикнув він.— Та він може одним святим духом жити». І знаєте, що він мені повів? Богом клянуся, я йому не повірив.

— Що? — спитали містер Генчі та містер О'Коннор.

— Він мені: «Що б ти сказав, якби почув, що лорд-мер Дубліна посилає за фунтом обрізків собі на обід? І як воно для вищого світу?» «Ага! Ага!» — кажу. «Фунт обрізків,— сказав він,— у Меншн-гауз». «Ого! — кажу я,— які ж бо тепер люди пішли!»

У цю мить почувся стукіт у двері, вигулькнула голова хлопця.

— Що там? — спитав старий.

— З «Чорного орла»,— відповів хлопець, проходячи боком і ставлячи на підлогу кошик, у якому задзвеніли пляшки.

Старий допоміг хлопцеві перенести пляшки з кошика до столу і порахував їх. Після передачі хлопець вдягнув кошик на руку і спитав:

— Є пляшки?

— Які пляшки? — перепитав старий.

— Не даси нам спершу випити їх? — поцікавився містер Генчі.

— Мені сказали спитати за пляшки.

— Повертайся завтра,— сказав старий.

— Слухай, хлопче! — повів містер Генчі,— збігай-но до О'Фаррелла і попроси його позичити нам коркотяг — скажи, для містера Генчі. Скажи йому, що ми його не затримаємо надовго. Залиш кошик тут.

Хлопець вийшов, а містер Генчі заходився радісно потирати руки, приказуючи:

— Ай, та зрештою, не такий він уже й поганий. Вірний своєму слову, хай там як.

— Склянок нема,— повідомив старий.

— О, нехай то вас не турбує, Джеку,— сказав містер Генчі.— Не один славний чоловік і до того пив прямо з пляшки.

— Хай там як, це краще, ніж нічого,— погодився містер О'Коннор.

— Він непоганий хлопака,— додав містер Генчі,— просто Феннінг має на нього надуже впливу. А так, знаєте, він по-своєму хороший.

Повернувся хлопець із коркотягом. Старий відкрив три пляшки і саме повернув коркотяг, коли містер Генчі спитав хлопця:

— Хочеш випити, юначе?

— Якщо ваша ласка, сер,— відповів той.

Старий неохоче відкрив іще одну пляшку й подав її хлопцеві.

— Скільки тобі років? — запитав він.

— Сімнадцять, — сказав хлопець.

Старий змовчав, тож хлопець узяв пляшку, мовив містерові Генчі: «Моє шанування, сер», — випив її, поставив пляшку на стіл і витер рота рукавом. Потім узяв коркотяг і вийшов боком з кімнати, бурмочучи якесь прощання.

— Так усе й починається,— сказав старий.

— Мало-помалу слизькою стежиною, — додав містер Генчі.

Старий роздав три відкорковані пляшки, і чоловіки одночасно припали до них. Відпивши, кожен поставив свою пляшку на камінну полицю на відстань витягнутої руки від себе, і протяжно, вдоволено зітхнули.

— Що ж, я сьогодні гарно попрацював,— похвалився містер Генчі після паузи.

— Правда, Джоне?

— Так. Я здобув для нього один-два певні голоси на Доусон-стрит, я з Крофтоном. Між нами кажучи, знаєте, Крофтон — порядний, звісно, чолов'яга, та він ні чорта не вартий як агітатор. Слова не витягнеш. Стоїть собі й витріщається на людей, поки я веду всю розмову.

Тут до кімнати увійшли двоє чоловіків. Один із них був дуже товстим, здавалося, його саржевий блакитний костюм репне на опасистій фігурі. Він мав широке обличчя, яке нагадувало своїм виразом морду молодого бугая, вирячені блакитні очі й сивуваті вуса. Інший чоловік, набагато молодший і тендітніший, з тонким, чисто виголеним обличчям у капелюсі-казанку з широкими крисами, дуже високо підняв подвійний комір.

— Привіт, Крофтоне! — сказав містер Генчі товстому чоловікові. — Про вовка промовка...

— А звідки пійло? — спитав молодик. — Що, корова отелилася?

— О, ще б пак, Лайонс помічає пиво передовсім! — засміявся містер О'Коннор.

— То це так ви, хлопці, агітуєте, — мовив містер Лайонс, — поки ми з Крофтоном на холоді шукаємо голосів?

— Ай, хай вам трясця, — відказав містер Генчі, — та я за п'ять хвилин зберу більше голосів, ніж ви за тиждень.

— Відкоркуйте дві пляшки портеру, Джеку, — попросив О'Коннор.

— Як? — здивувався старий, — коли немає коркотяга?

— Заждіть-но, заждіть! — схопився містер Генчі. — Ви колись бачили такий фокус?

Він узяв дві пляшки зі столу і, піднісши їх до каміна, поклав на підставку над вогнем. Потім сів біля вогню і відпив зі своєї пляшки. Містер Лайонс присів на край столу, збив капелюх на потилицю і заходився бовтати ногами.

— Котра з тих пляшок моя? — запитав він.

— Ось ця, друже, — відповів містер Генчі.

Містер Крофтон сів на ящик і втупив погляд на іншу пляшку над вогнем. Він мовчав із двох причин. Першою причиною, уже й так достатньою, було те, що він не мав чого сказати; другою причиною було те, що він вважав інших нижчими за себе. Раніше він агітував за Вілкінса, консерватора, та коли консерватори зняли свою людину і,

обираючи між шилом і швайкою, підтримали кандидата від націоналістів, його відправили працювати на містера Тірні.

За кілька хвилин почулося примирливе «пок!» — корок вилетів із пляшки містера Лайонса. Містер Лайонс зіскочив з місця, підійшов до вогню, взяв свою пляшку і поніс її назад до столу.

— Я саме розповідав їм, Крофтоне,— сказав містер Генчі,— що ми сьогодні здобули кілька гарних голосів.

— Від кого? — запитав містер Лайонс.

— Ну, Парке — це раз, Аткинсон — це два, і ще начальник охорони Доусон-стрит. Хороший він старий — ще з тих колишніх джентльменів, старий консерватор! «Але ж хіба ваш кандидат не націоналіст?» — спитав він. «Він шанована людина», — відповів я. «Він підтримує все, що піде на користь цій країні. Добрий господарник», — правив далі. «У нього є значна нерухомість у місті й три ділові установи, тож хіба це не в його інтересах знизити податки? Він видатний і поважний громадянин, — казав я,— а ще захисник „Закону про бідних“, до того ж не належить до жодної партії, хорошої, поганої чи нейтральної». От як треба з ними говорити.

— А як щодо привітання для короля? — спитав містер Лайнос, відпивши і прицмокнувши.

— Послухай,— мовив містер Генчі.— Чого нам треба у цій країні, як сказав я старому начальнику, то це капіталу. Приїзд короля означатиме вливання грошей у країну Громадяни Дубліна від цього тільки виграють. Лише поглянь на всі ті фабрики уздовж набережної — стоять же! Подумай, які гроші були б у державі, якби ми запустили стару промисловість, фабрики, суднобудівні заводи і підприємства. Нам треба капітал.

— Але ж послухай, Джоне,— почав містер О'Коннор.— Чому ми маємо вітати короля Англії? Хіба ж Парнелл^[99] сам не...

— Парнелл,— сказав містер Генчі,— помер. Зараз я бачу це так. Ось цей чолов'яга сідає на трон після того, як мати його не підпускала туди, аж поки він не посивів^[100] Він розумна людина і бажає нам добра. Він веселий, добрий, порядний чоловік, як хочете знати мою думку, і жодних нісенітниць про нього. Він просто каже собі: «Стара ніколи не їздила побачити тих дикунів ірландців. Йй-богу, поїду туди сам і гляну, які вони». То хіба ми образимо чоловіка, як він приїде сюди із дружнім візитом? Га? Хіба не так, Крофтоне?

Містер Крофтон кивнув головою.

— Але ж,— засперечався містер Лайонс,— життя короля Едуарда, ну, знаєте, було не дуже...

— Що було, те загуло,— відрубав містер Генчі.— Особисто я захоплююся тим чоловіком. Він такий самий роботяга, як і ми з вами. Ну, любить випити келішок грогу і трохи гульвіса, нехай, а ще він хороший спортсмен. Дідько бери, хіба ми, ірландці, не можемо поставитися до нього справедливо?

— Все це дуже добре,— озвався містер Лайонс.— Але ж поглянь на випадок із Парнеллом.

— Та заради Бога,— сказав містер Генчі,— що спільного між їхніми випадками?

— Я веду до того,— продовжив містер Лайонс,— що у нас є свої ідеали. Навіщо нам вітати таку людину? Думаєш, після того, що зробив Парнелл, він був би лідером для нас?^[101] Тоді нащо нам старатися для Едуарда VII?

— Це річниця Парнелла,— мовив містер О'Коннор,— не роз'ятрюймо старі рани. Тепер, коли його вже давно нема з нами, ми всі його поважаємо — навіть консерватори,— додав він, звертаючись до містера Крофтона.

Пок! Запізнілий корок вилетів із пляшки містера Крофтона. Містер Крофтон встав зі свого ящика і підійшов до вогню. Повернувшись зі своїм трофеєм, він сказав глибоким голосом:

— Наші поважають його, оскільки він був справжнім джентльменом.

— Ти маєш рацію, Крофтоне! — гаряче погодився містер Генчі.— Він був єдиним, хто міг утримати ту зграю під контролем. «Ану цить, собаки! Лежати, шавки!» — ось так він з ними розмовляв. Заходь, Джо! Заходь! — вигукнув він, помітивши у дверях містера Гайнса.

Містер Гайне повільно увійшов.

— Відкрийте-но ще пляшку портеру, Джеку,— сказав містер Генчі.— О, а я й забув, що немає коркотяга! Дайте-но мені, я покладу її до вогню.

Старий подав йому ще одну пляшку, і він поклав її на підставку.

— Сідай, Джо,— запропонував містер О'Коннор,— ми тут саме говоримо про нашого Главу.

— Так, так! — ствердив містер Генчі.

Містер Гайне присів на край столу біля містера Лайонса, та нічого не сказав.

— Хай там як, серед нас є той,— мовив містер Генчі,— хто не зрадив його. Їй-богу, це я кажу про тебе, Джо! Ні, їй-богу, ти був йому вірний по-справжньому!

— О, Джо! — раптово сказав містер О'Коннор.— Прочитай нам ту річ, що ти написав — пам'ятаєш? Ти ж не забув її?

— О, так! — вигукнув містер Генчі.— Давай-но її сюди. Ти колись чув її, Крофтоне? Тільки послухай: чудова річ.

— Нумо,— заохочував містер О'Коннор.— Вперед, Джо. Містер Гайне ніби й не згадав відразу, про що вони казали, але, трохи поміркувавши, мовив:

— О, ота річ... Але вона вже стара.

— Та починай же, друже! — підбадьорив містер О'Коннор.

— Чшш, чшш,— сказав містер Генчі.— Ну ж бо, Джо! Містер Гайне повагався ще трохи. Тоді, серед тиші, він зняв свого капелюха, поклав його на стіл і встав. Здавалося, ніби він повторює уривок в голові. Після доволі довгої паузи проголосив:

НА СМЕРТЬ ПАРНЕЛЛА

б жовтня, 1891 року

Він прочистив горло раз чи двічі, а тоді почав декламувати:

Він помер. Наш Володар помер.

О, Ерін^[102], плач, скорбій, тужи

За тим, кого мерзенний гурт

Облудників з і світу зжив.

Підступно вбитий він лежить

У погребальному вогні,

Стремління ж і надії Ерін

Разом з монархом стіли в нім.

В палаці, в хижі — хоч би де —

Сердець ірландських бій принишк

В печалі через смерть того,

Хто Ерін вів у кращий вік.

*Приніс би слав ну долю їй,
Щоб стяг зелений майорів
На цілий світ, і кожен знав
Її героїв та співців.*

*І мріяв він (на жаль, лиш так)
Про Волю, й майже ухопив
Цього кумира, коли підступ
Ворожий з світом розлучив.*

*Ганьба тим ницим боягузам,
Що били Пана попри дрозж,
Чи зраджували поцілунком
Юрбі догідливих святош.*

*Довічний сором вкриє хай
Всю пам'ять про підбрехачів,
Які безчестили того,
Хто їм коритись не хотів.*

*Відходив він, як всі великі —
Шляхетно й зовсім без страхів.
Тепер же він серед звитяжних
Героїв Ерін давніх днів.*

*Спочив. Не збудить галас чвар!
Ні біль людський, ні клич мети
Уже не підштовхнуть його
Вершини слави досягти.*

*Нехай вони його звели,
Та наче Фенікс із вогню
Повстане, Ерін, його дух
Назустріч вже новому дню.*

*Як Волі царство запанує,
Тоді, ти Ерін, не забудь
У радості щасливих днів
Парнелла тихо пом'януть.*

Містер Гайне знову сів на стіл. Коли він скінчив декламувати, запала тиша, а потім вибухнули оплески: навіть містер Лайонс аплодував. Аплодисменти тривали якийсь час. Коли вони вщухли, усі слухачі мовчки відпили зі своїх пляшок.

Пок! Корок вилетів із пляшки містера Гайнса, але містер Гайне залишився сидіти, зашарілий і простоволосий, на столі. Здавалося, він не чув підбадьорень.

— Хороший хлопець, Джо! — сказав містер О'Коннор, дістаючи свої сигаретні папірці й кисет, аби краще приховати емоції.

— Що думаєш, Крофтоне? — вигукнув містер Генчі.— Хіба не гарно? Га?

Містер Крофтон погодився, що це дуже гарний твір.

Мати

Містер Голо ген, помічник секретаря в товаристві «Звитяжна Ірландія», майже місяць гасав по Дубліну туди-сюди з повними брудних папірців руками та кишнями, організовуючи серію концертів. Одна нога в нього була скалічена, і друзі прозвали його Кульгавим Гологеном. Він без упину ходив там і сям, міг годину простояти на розі, переконуючи і щось занотовуючи; та, врешті, все організувала місіс Кірні.

Міс Делвін стала місіс Кірні всім на зло. Вона здобула освіту в престижній школі при монастирі, де вивчала французьку та музику. Бліда від природи і стримана, вона мала у школі небагато подруг. Коли досягла віку заміжжя, її почали відправляти на прийоми до багатьох домів, де захоплювалися її грою на фортепіано та вишуканими манерами. Вона сиділа, оточена холодною стіною своїх чеснот, і чекала, коли якийсь кавалер наважиться запропонувати їй блискуче життя. Але всі молоді чоловіки, яких вона зустрічала, були посередніми, тож вона ніяк їх не заохочувала, а свої романтичні пориви тамувала, нишком з'їдаючи чимало рахат-лукуму. Так чи так, а коли вона майже дійшла до межі, її подруги почали плескати про неї язиками, вона всім затулила рота, вийшовши заміж за містера Кірні, шевця з Ормонд Квей.

Він був набагато старшим за неї. Його слова, завжди глибокодумні, застрягали у пишній коричневій бороді. За рік подружнього життя місіс Кірні усвідомила, що такий чоловік набагато вигідніший за будь-якого романтика, та все ж ніколи не полишала своїх романтичних ідей. Він не пив, був ощадливим і набожним; ходив причащатися кожної першої п'ятниці місяця, іноді з нею, та частіше сам. Її віра теж не слабшала, і вона була йому хорошою дружиною. На прийомі в чужому

домі, тільки-но вона ледь помітно вела бровою, як він одразу ж підводився і прощався, а коли його турбував кашель, вона вкривала йому ноги стьобаною ковдрою і готувала міцний ромовий пунш. Він, зі свого боку, був взірцевим батьком. Вносячи щотижня невелику суму в банк, він міг бути певен, що в обох доньок буде по сотні фунтів приданого, коли їм виповниться двадцять чотири роки. Старшу доньку Кетлін відправив до хорошої монастирської школи, де вона вивчала французьку та музику, після чого оплатив її навчання в Академії^[103]. Кожного року в червні місіс Кірні мала нагоду похвалитися комусь із друзів:

— Мій любий чоловік відправляє нас на кілька тижнів у Скерріс.

А як не в Скерріс, то у Говт чи у Грейстоунз^[104].

Коли почало набирати обертів ірландське Відродження, місіс Кірні вирішила скористатися іменем своєї доньки^[105] і найняла додому вчителя ірландської. Кетлін із сестрою слали друзям листівки з ірландською тематикою, а ті надсилали листівки з ірландською тематикою у відповідь. В особливі неділі, коли містер Кірні відвідував із сім'єю кафедральну церкву, на розі Кетедрал-стріт збиралася невеличка група людей. Усі вони були друзями сімейства Кірні — друзі-музиканти чи друзі-націоналісти; перебравши всі плітки, до найдрібніших, вони разом тиснули одне одному руки, сміючись з такої кількості схрещених рук, і прощалися одне з одним ірландською. Невдовзі ім'я міс Кетлін Кірні все частіше зринало у людей на вустах. Казали, що вона має хист до музики, що вона дуже гарна дівчина і до того ж прихильниця руху за відродження мови. Місіс Кірні це неабияк тішило. Тому вона не здивувалася, коли одного дня містер Гологен прийшов і запропонував її дочці виступити акомпаніатором на серії чотирьох великих концертів, які його товариство збиралося влаштувати в філармонії «Ентъент»^[106].

Вона провела його до вітальні, всадовила, принесла графин і срібну вазу з печивом. Жваво поринула в обговорення деталей справи, радила та відмовляла, і, врешті-решт, контракт було укладено: Кетлін мала отримати вісім гіней за свої акомпаніаторські послуги на чотирьох великих концертах.

Позаяк містер Гологен був новачком у таких делікатних справах, як формування афіш та упорядкування програми, місіс Кірні допомогла

йому. Вона на цьому розумілася. Вона знала, яких музикантів треба виділяти великими літерами, а яких друкувати меншим шрифтом. Вона знала, що перший тенор не погодиться виходити після комічної сценки містера Міда. А щоб глядачам не набридала одноманітність, вона розставила непевні номери між популярною класикою. Містер Гологен щодня просив про зустріч, аби спитати її поради з того чи того питання. Вона була незмінно привітною та готовою допомогти — він почувався дуже затишно. Підсувала до нього графин зі словами:

— Пригощайтесь, містере Галоген!

І поки він пригощався, казала:

— Не хвилюйтесь! Не треба хвилюватися!

Усе йшло як по маслу. Місіс Кірні придбала трохи тонкого рожевого атласу в Брауна Томаса, аби прикрасити спереду сукню Кетлін. Це влетіло їй у копійчку, та бувають випадки, коли такі витрати виправдані. Вона взяла з десяток квітков на фінальний концерт по два шилінги та розіслала тим із друзів, хто інакше міг не прийти. Вона ні про що не забула і, завдяки їй, все, що слід було зробити, було зроблено.

Концерти мали відбутися в середу, четвер, п'ятницю та суботу. Коли місіс Кірні у середу ввечері прибула з дочкою до філармонії «Ентъент», побачене їй не сподобалось. Кілька молодиків із синіми значками на піджаках били байдики у вестибюлі; жоден з них не вдягнув вечірнього костюма. Вони з донькою пройшли повз, і швидкий погляд крізь відчинені двері концертної зали розкрив їй причину байдикування. Спочатку вона подумала, що прийшла надто рано. Ні, було за двадцять восьма.

У гардеробній за сценою її відрекомендували секретарю товариства, містерові Фіцпатрику. Вона посміхнулася та потиснула йому руку. Це був невисокий чоловік з білим невиразним обличчям. Вона помітила, що його легкий коричневий капелюх недбало зсунутий набакир, і що говорив він теж невиразно. У руці тримав програмку, і під час бесіди зжував один її кінець, перетворивши його на вологий м'якуш. Здавалось, він не дуже переймається невдачами. Містер Галоген заходив до гардеробної кожні кілька хвилин, сповіщаючи останні новини з каси. Музиканти нервово перемовлялися, раз у раз кидаючи погляд у дзеркало і скручуючи та розкручуючи папери з нотами. Коли на годиннику було вже майже о пів на дев'яту, групка

глядачів у залі почала вимагати розваг. Вийшов містер Фіцпатрик, байдуже всміхнувся аудиторії і сказав:

— Що ж, леді та джентльмени, гадаю, час розпочинати бал.

Місіс Кірні нагородила його за останнє зібгане слово швидким презирливим поглядом, після чого підбадьорливо спитала в доньки:

— Готова, любя?

Дочекавшись слухної нагоди, вона підкликала містера Гологена та попросила пояснити, що це все означає. Містер Галоген не знав, що це все означало. Він сказав, що комітет помилився, призначивши аж чотири концерти: чотирьох було забагато.

— А артисти! — промовила місіс Кірні.— Звісно, вони стараються, та, насправді, вони просто бездарні.

Містер Галоген погодився, що артисти нездібні, але комітет, сказав він, вирішив провести перші три концерти з тим, що є, а найкращі номери припасти на суботній вечір. Місіс Кірні нічого на це не відповіла, але, споглядаючи, як посередні виконавці змінюють одне одного на сцені, а людей в залі все меншає й меншає, вона почала жалкувати, що стільки вклала в такий концерт. Їй багато чого не подобалося в самій організації, а байдужа посмішка містера Фіцпатрика невимовно дратувала. Все ж, вона змовчала і чекала, як усе закінчиться. Концерт завершився майже о десятій, і всі швидко розійшлись по домівках.

Концерт в четвер увечері зібрав трохи більше слухачів, та місіс Кірні одразу ж зрозуміла, що зала наповнена глядачами з безкоштовними запрошеннями. Публіка поводила себе нахабно, так, ніби це був не концерт, а звичайна репетиція. Містера Фіцпатрика, здавалося, усе влаштовувало, він навряд чи розумів, що його поведінка бісила місіс Кірні. Він стояв біля куліс, час від часу вистромлюючи голову і пересміюючись з двома своїми друзями, які сиділи в кутку на балконі. Того вечора місіс Кірні дізналася, що концерт у п'ятницю скасували і що комітет готовий гори звернути, аби лиш зібрати в суботу повний зал. Почувши таке, вона розшукала містера Гологена. Знайшла його, коли той поспіхом шкутильгав зі склянкою лимонаду для однієї юної леді, і спитала, чи це правда. Так, це була правда.

— Але, звичайно ж, це не змінює умов контракту,— сказала вона.— У контракті зазначено чотири концерти.

Було видно, що містер Гологен дуже поспішає; він порадив обговорити деталі з містером Фіцпатриком. Місіс Кірні стривожилась. Вона відкликала містера Фіцпатрика від його куліс і зауважила, що її дочка підписала контракт на чотири концерти і що, звісно ж, за умовами контракту вона має отримати повну суму, незалежно від того, дасть товариство чотири концерти чи ні. Містер Фіцпатрик, який не одразу докумекав, про що йдеться, здавалося, не міг вирішити цього питання і сказав, що винесе його на розгляд комітету. Злість місіс Кірні вилилась рум'янцем на щоках, і вона ледве втрималася, щоб не спитати: «І хто цей „комітет“, скажіть-но?»

Але вона розуміла, що жінці так не личить, тож змовчала.

У п'ятницю рано-вранці хлопчаків розіслали головними вулицями Дубліна з пачками рекламних листівок. У всіх вечірніх газетах з'явилися спеціальні оголошення, які нагадували шанувальникам музики про свято, що чекало на них наступного вечора. Місіс Кірні трохи заспокоїлась, та все ж вирішила поділитися з чоловіком частиною своїх підозр. Він уважно її вислухав і сказав, що, мабуть-таки, буде ліпше, якщо в суботу ввечері він піде з нею. Вона погодилась. Поважала свого чоловіка так само, як поважала Головне поштове відділення — як щось велике, безпечне та незмінне, і хоч розуміла, що талантами він дещо обділений, та цінувала його за абстрактну цінність чоловічих чеснот. Вона зраділа його пропозиції приєднатись. Прокручувала в голові свої плани.

Настав вечір головного концерту. Місіс Кірні з чоловіком та донькою прибули до філармонії «Ентъент» за сорок п'ять хвилин до початку виступу. Того вечора, як на зло, дощило. Місіс Кірні довірила доньчине вбрання й ноти чоловікові, а сама пішла шукати містера Гологена та містера Фіцпатрика по всіх закутках. Знайти нікого не вдалося. Вона спитала розпорядників, чи є в залі хтось із членів комітету; добряче намучившись, розпорядник таки привів маленьку пані на ймення Міс Бейрн, якій місіс Кірні пояснила, що бажає бачити когось із секретарів. Міс Бейрн чекала на них з хвилини на хвилину і спитала, чи може сама чимось допомогти. Місіс Керні уважно подивилася на вираз наївного ентузіазму на підстаркуватому обличчі й відповіла:

— Ні, дякую.

Маленька пані сподівалася, що зал буде повний. Вона вдивлялася в дощ, аж доки смуток вологої вулиці не стер усю наївність та ентузіазм з її підстаркуватого лица. Тоді вона тихо зітхнула і мовила:

— Що ж, гаразд! Ми зробили все, що було нам під силу, Бог свідок. Місіс Кірні довелося повернутися до гардеробної.

З'їжджались артисти. Бас та другий тенор уже прибули. Бас, містер Дагген, був струнким молодим чоловіком з ріденькими чорними вусами. Він був сином швейцара з місцевої контори і в дитинстві затулював довгі басові ноти в лункому коридорі. Почавши з таких скромних досягнень, він розвивався, аж доки не став першокласним артистом. Виступав навіть у великій опері. Одного вечора, коли оперний співак захворів, він виконав роль короля в опері «Марітана» в Королівському театрі. Він співав дуже пристрасно й голосно, і гальорка тепло нагородила його оплесками; та, на жаль, він зіпсував гарне враження, раз чи два нерозсудливо витерши носа рукою в рукавичці. Він був невибагливим і малослівним. Казав «се», а не «це» так тихо, що ніхто й не помічав, і він ніколи не пив нічого міцнішого за молоко, так беріг голос. Містер Белл, другий тенор, був маленьким світловолосим чоловічком, який щороку змагався за нагороду на «Фестивалі Музики»^[107]. З четвертої спроби таки отримав бронзову медаль. Він надто багато нервувався і надто багато заздрив іншим тенорам, і свою нервову заздрість ховав за надмірною дружелюбністю. Він вважав дотепним бідкатися усім, яке це тяжке випробування — виступати на концерті. Тому, помітивши містера Даггена, він підійшов і спитав:

— Теж виступатимете?

— Так, — відповів містер Дагген.

Містер Белл посміявся зі свого товариша у нещасті, простягнув руку й сказав:

— Тисну руку!

Місіс Кірні минула цих двох молодих чоловіків і пішла до куліс поглянути на публіку. Зал швидко заповнювався, ширився приємний гомін. Вона повернулася і поговорила з чоловіком наодинці. Можна було зрозуміти, що бесіда стосується Кетлін, бо вони часто на неї зиркали, поки та розмовляла зі своєю подругою-націоналісткою міс Гілі, контральтю. Самотня незнайомка з блідим обличчям перетнула кімнату. За нею простежили напружені жіночі погляди, зосереджені на

вицвілій синій сукні, напнутій на худорляве тіло. Хтось сказав, що це мадам Глінн, сопрано.

— Цікаво, де вони її відкопали,— буркнула місіс Кінлі.— Впевнена, що ніколи про неї не чула.

Міс Гілі вимушено всміхнулася. Цієї миті до гардеробної зашкутьльгав містер Гологен, і дві молоді леді спитали в нього, що то за жінка. Містер Гологен відповів, що це мадам Глінн з Лондона. Мадам Глінн стала в кутку кімнати, міцно тримаючи перед собою ноти і час від часу перелякано озираючись. Тінь приховала недоліки вицвілої сукні, та при цьому мстиво підкреслила впадинку над її ключицею. Шум із залу став гучнішим. Перший тенор та баритон приїхали разом. Обоє добре вбрані, гладкі й самовдоволені, вони внесли в компанію дух достатку.

Місіс Кінлі підвела до них свою доньку і мило заговорила. Вона хотіла скласти приємне враження, та, намагаючись бути люб'язною, не зводила очей з містера Гологена і його кульгавих обхідних маршрутів. За першої нагоди вона вибачилась і поспішила за ним.

— Містере Гологен, мені потрібно з вами хвилинку поговорити.

Вони пройшли в безлюдну частину коридору. Місіс Кірні спитала, коли її доньці заплатять. Містер Гологен відповів, що цим відає містер Фіцпатрик. Місіс Кірні сказала, що нічого не знає ні про якого містера Фіцпатрика. Її донька підписала контракт на вісім гіней, і ці гроші їй мають заплатити. Містер Гологен відповів, що це його не стосується.

— Як це, не стосується? — спитала місіс Кірні.— Хіба не ви принесли їй контракт? У будь-якому разі, якщо це вас не стосується, це стосується мене, і я маю намір отримати ці гроші.

— Краще вам поговорити з містером Фіцпатриком,— сухо відказав містер Гологен.

— Я нічого не знаю ні про якого містера Фіцпатрика,— повторила місіс Кірні.— У мене є контракт, і я потурбуюся про те, щоб його умови було виконано.

Коли вона повернулася до гардеробної, її щоки злегка залилися рум'янцем. У кімнаті кипіло життя. Двоє чоловіків у верхньому одязі захопили камін і фамільярно балакали з міс Гілі та баритоном. Це були репортер із «Фріменз Джорнал» та містер О'Медден Бьорк. Журналіст прийшов повідомити, що не зможе дочекатися концерту, оскільки має

написати про лекцію, яку читатиме американський священик в «Меншн-гаузі».

Він сказав, що йому залишать звіт у конторі «Фріменз Джорнал», і він подбає, аби його надрукували. Це був сивий чоловік з приємними манерами та голосом, який викликав довіру. В руці він тримав згаслу сигару, й аромат сигарного диму висів біля нього в повітрі. Він не збирався затримуватися ні на секунду, бо концерти й артисти викликали в нього нудьгу, та все стовбичив, спершись об стіну каміна. Міс Гілі стояла перед ним, говорила й сміялася. Він був надто старим, щоб запідозрити в її люб'язності той самий мотив, але надто молодий духом, щоби не скористатися цим приємним моментом. Тепло, аромат, колір її тіла вабили його відчуття. Він насолоджувався усвідомленням того, що груди, які повільно підіймалися й спадали на його очах, в ту мить підіймалися й спадали для нього, що її сміх, її аромат і її норавливі погляди призначалися йому. Коли часу залишатись уже не було, він засмучено з нею попрощався.

— О'Медден Бьорк напише звіт,— пояснив він містерові Галогену, — і я подбаю, щоби його надрукували.

— Дуже вам дякую, містере Гендрик,— сказав містер Гологен, — упевнений, ви про все подбаєте. Що ж, може, вип'єте чогось, перш ніж йти?

— Я не проти,— відповів містер Гендрик.

Двоє чоловіків пройшли звивистими коридорами та піднялися темними сходами до віддаленої кімнати, де один із розпорядників відкорковував пляшки для кількох джентльменів. Одним із цих джентльменів був містер О'Медден Бьорк, який знайшов цю кімнату інстинктивно. Він був чемним літнім чоловіком, який, коли не йшов, то спирав своє імпозантне тіло на шовкову парасолю. Його пишномовне західне ім'я слугувало моральною парасолею, на яку він спирав свої неабиякі фінансові проблеми. Його дуже шанували.

Поки містер Гологен розважав репортера з «Фріменз Джорнал», місіс Кірні розмовляла з чоловіком настільки жваво, що йому довелося попросити її говорити тихіше. Діалоги решти людей в гардеробній стали напруженими. Містер Белл, перший у програмі, стояв напоготові з нотами в руках, але акомпаніаторка не з'являлась. Щось точно було не так. Містер Кірні дивився просто перед собою, погладжуючи бороду, поки місіс Кірні щось шепотіла Кетлін на вухо з приглушеною

виразністю. Із залу почулись підбадьорливі звуки, оплески та тупання ногами. Перший тенор і баритон стояли разом з міс Гілі, спокійно чекаючи, але містер Белл не знаходив собі місця від нервування, адже боявся, що публіка вирішить, ніби він просто спізнився.

Містер Гологен та містер О'Медден Бьорк зайшли до гардеробної. За мить містер Гологен зрозумів, що нічого не відбувається. Він підійшов до міс Кірні і серйозно з нею заговорив. Поки вони розмовляли, шум із залу ставав усе гучнішим. Містер Гологен весь почервонів та розхвилювався. Він говорив багато, а міс Кірні почасти коротко відповідала:

— Вона не вийде. Їй мають заплатити її вісім гіней.

Містер Гологен безнадійно вказав на зал, де гупала й плескала публіка. Він звернувся до містера Кірні та Кетлін. Але містер Кінлі продовжував погладжувати бороду, а Кетлін дивилась під ноги, рухаючи кінчиком свого черевика: це була не її вина. Міс Кірні повторювала:

— Вона не вийде, якщо не отримає своїх грошей.

Після короткої суперечки містер Гологен спішно викульгав за двері. В кімнаті запала тиша. І коли напруження від мовчанки стало майже нестерпним, міс Гілі звернулася до баритона:

— Ви бачили цього тижня виступ міс Пет Кембелл?

Баритон виступу не бачив, але чув, що все пройшло чудово. На цьому розмова закінчилась. Перший тенор похилив голову та почав рахувати ланки на золотому ланцюжку, який висів у нього на поясі, всміхаючись і мугикаючи різні мелодії, спостерігаючи, який ефект це матиме на лобові пазухи. Час від часу всі кидали короткий погляд на міс Кірні.

І тільки-но шум публіки переріс в обурення, як в гардеробну заскочив містер Фіцпатрик, а слідом за ним і містер Гологен, геть захеканий. Оплески й гупання ногами в залі супроводжувалися свистом. Містер Фіцпатрик тримав у руці кілька банкнот. Він відрахував міс Кірні чотири і запевнив, що решту вона отримає під час антракту. Міс Кірні сказала:

— Тут на чотири шилінги менше.

Але Кетлін підбрала спідницю і звернулася до першого артиста, який тремтів, мов тополя на вітрі: «Виходьте, містере Белл». Співак та

акомпаніаторка вийшли на сцену разом. Шум у залі поступово стих. Декілька секунд паузи, і линули звуки фортепіано.

Перша частина концерту пройшла вкрай успішно, за винятком виступу мадам Глінн. Бідна жінка проспівала «Кілларні»^[108] безтілесим надсадним голосом, з усіма старомодними особливостями інтонації та вимови, які, на її думку, надавали співу витонченості. Вона мала такий вигляд, наче воскресла зі старої костюмерної, і бідніші прошарки публіки потішалися з її високих плаксивих нот. Але перший тенор і контральта заспокоїли зал. Кетлін зіграла підбірку ірландських мелодій і отримала щедрю порцію аплодисментів. Перша частина завершилася натхненною патріотичною декламацією від молодого леді, яка влаштовувала аматорські театральні постановки. Залунали заслужені оплески; після закінчення люди пішли на перерву задоволені.

Увесь цей час гардеробна нагадувала повний хвилювання вулик. В одному кутку стояли містер Гологен, містер Фіцпатрик, міс Бейрн, два розпорядники, баритон, бас та містер О'Медден Бьорк. Містер О'Медден Бьорк сказав, що це була найганебніша сцена, яку він коли-небудь бачив. Після цього музичній кар'єрі міс Кетлін Кірні в Дубліні кінець, сказав він. Баритона спитали, як він ставиться до поведінки міс Кірні. Він вирішив не втручатися. Йому заплатили його гроші, і він ні з ким не хотів лаятися. З іншого боку, сказав він, міс Кірні могла би подумати і про решту артистів. Розпорядники та секретарі гаряче обговорювали, що ж робити, коли настане антракт.

— Я погоджуюся з міс Бейрн,— сказав О'Медден Бьорк.— Нічого їй не платіть.

В іншому кутку кімнати стояли міс Кірні з чоловіком, містер Белл, міс Гілі та молода леді, яка мала продекламувати патріотичний твір. Міс Кірні сказала, що комітет вчинив ганебно. Вона не пожалкувала ні грошей, ні нервів, і ось так вони їй віддячили.

Вони гадали, що матимуть справу із самою лиш дівчиною, тому можна буде обійтися з нею, як заманеться. Та вона доведе їм, що вони помилились. Вони б не ставилися до неї так принизливо, якби вона була чоловіком. Та вона переконається, що права її доньки не порушені: її не надуриш. Якщо їй не заплатять усе до останнього фартинга, вона весь Дублін на вуха поставить. Звісно ж, їй було шкода, що так вийшло з артистами. Та що вона мала робити? Вона звернулася

до другого тенора, який погоджувався, що з нею повелися негарно. Потім звернулася до міс Гілі. Міс Гілі хотіла приєднатися до іншої групи, але це було б не чемно, бо вона товаришувала з Кетлін і сімейство Кірні часто запрошувало її до себе в гості.

Як тільки закінчилася перша частина, містер Фіцпатрик і містер Гологен підійшли до місіс Кірні і повідомили, що решту грошей, чотири гінеї, вона отримає після наради комітету наступного четверга, і, якщо її дочка не відіграє другої частини концерту, комітет розцінить це як порушення контракту і взагалі нічого не виплатить.

— Я не домовлялася ні з яким комітетом,— гнівно мовила місіс Кірні.— У моєї дочки є договір. Вона отримає чотири фунти вісім шилінгів на руки, або ж ноги її не буде на тій сцені.

— Ви мене розчаровуєте, місіс Кірні,— сказав містер Гологен.— Ніколи не думав, що ви здатні так із нами вчинити.

— А як ви вчинили зі мною? — запитала місіс Кірні.

Її обличчя залилося кольором гніву, і здавалося, вона готова накинутись на когось з кулаками.

— Я лиш прагну, щоб мої права не порушували,— сказала вона.

— Треба ж мати хоч якесь почуття пристойності,— обурився містер Гологен.

— Та що ви кажете!.. Я питаю, коли моїй доньці заплатять, але точної відповіді не отримую.

Вона презирливо підняла голову та чванливо мовила:

— «Поговоріть із секретарем. Це не моя справа. Я такий-сякий, ні чорта не роблю, нічого не знаю».

— Я вважав вас за леді,— відрубав містер Гологен, різко її полишивши.

Після такої поведінки місіс Кірні проклинали з усіх боків: кожен розхвалював те, що зробив комітет. Вона стояла біля дверей, ошаліла від люті, сперечалася з чоловіком та донькою, жваво жестикулюючи. Вона чекала, доки почнеться друга частина концерту, сподіваючись, що до неї підійде хтось із секретарів. Але міс Гілі чемно погодилась підіграти для кількох артистів. Місіс Кірні довелося відійти, щоб на сцену вийшли баритон та його акомпаніаторка. Якусь мить вона стояла, не рухаючись, немов розлючена кам'яна баба і, зачувши перші ноти пісні, схопила пальто своєї доньки та гукнула чоловікові:

— Впіймай нам кеб!

Він одразу ж вийшов. Місіс Кірні допомогла доньці одягнути пальто й пішла услід за чоловіком. Проходячи повз двері, вона зупинилася і поглянула містеру Гологену в очі.

— Я з вами ще не закінчила,— сказала вона.

— Зате я з вами закінчив,— відказав містер Гологен.

Кетлін смиренно пройшла за матір'ю. Містер Гологен почав ходити по кімнаті, намагаючись заспокоїтись, бо геть розчервонівся.

— А ніби мила пані,— казав він.— Це ж треба таке, ніби мила пані!

— Ти правильно вчинив, Гологене,— схвально відреагував містер О'Медден Бьорк, спершись на свою парасолю.

Божа милість

Двоє джентльменів, які щойно вийшли зі вбиральні, спробували його підняти, та він був зовсім безпорадний. Лежав, скрутившись біля підніжжя сходів, з яких упав. Їм вдалося його перевернути. Капелюх відкотився на кілька ярдів, а одяг був вимащений багном і брудом з підлоги, на якій простягнувся, обличчям донизу. Його очі були заплющені, він хропів у ніс. Тонка цівка крові стікала з кутика його рота.

Ці двоє джентльменів і один з офіціантів винесли його сходами нагору і поклали на підлозі бару. За дві хвилини його колом обступили чоловіки. Бармен спитав усіх, хто він такий і з ким прийшов. Ніхто не знав, та офіціант сказав, що налив цьому джентльменові маленьку порцію рому.

— Він був сам? — запитав бармен.

— Ні, сер. З ним були двоє джентльменів.

— І де ж вони?

Ніхто не знав, почувся:

— Дайте йому повітря. Він зімлів.

Коло роззяв розступилося і знову щільно зімкнулося. Темна калюжа крові розплилася на кахляній підлозі біля чоловікової голови. Бармен, стривожений сірим кольором його обличчя, послав за полісменом.

Йому розстебнули комір і послабили вузол краватки. Він на хвилю розплющив очі, зітхнув і знову заплющив їх. Один із джентльменів, які винесли його нагору, тримав у руці прим'ятий циліндр. Бармен іще раз запитав, чи хтось знає цього потерпілого і куди поділися його друзі. Двері бару відчинилися — увійшов

кремезний констебль. Натовп, який сунув за ним провулком, скупчився за дверима, силкуючись зазирнути крізь скло.

Бармен відразу заходився оповідати, що знав. Констебль, молодий чоловік з грубими рисами на застиглому обличчі, слухав. Він повільно переводив погляд зліва направо, від бармена до чоловіка на підлозі, так, ніби боявся стати жертвою якогось обману. Він стягнув одну рукавицю, видобув маленький нотатник з-за пояса, лизнув кінчик олівця і приготувався записувати. Недовірливо запитав із провінційним акцентом:

— Хто цей чоловік? Його ім'я, адреса?

Молодик у велосипедному костюмі проштовхався крізь коло роззяв. Він рвучко опустився на коліна біля потерпілого і попросив води. Констебль також став навколішки, щоб допомогти. Молодий чоловік змив кров із рота потерпілого, а тоді попросив трохи бренді. Констебль владним тоном повторював наказ, аж поки офіціант не прибіг зі склянкою. Бренді залили чоловікові в горло. За кілька секунд він розплющив очі й роззирнувся. Поглянув на лица довкола, а потім, зрозумівши, спробував звестися на ноги.

— З вами все гаразд? — запитав молодий чоловік у велосипедному костюмі.

— Ага, 'ічо ст'ашно'о,— сказав потерпілий, намагаючись устати.

Йому допомогли звестися. Бармен говорив щось про лікарню, збоку лунали поради. Потовчений циліндр нап'яли чоловікові на голову. Констебль запитав:

— Де ви живете?

Чоловік, не відповідаючи, підкручував кінчики своїх вусів. Він не сприймав серйозно цей нещасний випадок. «Нічого страшного, — сказав він, — усього лиш маленьке непорозуміння». Говорив дуже нерозбірливо.

— Де ви живете? — повторив констебль.

Чоловік попросив викликати йому кеб. Поки вони обговорювали це, із дальнього кінця бару підійшов високий, жвавий джентльмен зі світлим обличчям, вбраний у довге жовте вільне пальто. Побачивши це видовище, він гукнув:

— Агов, Томе, старий! Що трапилось?

— 'ічо ст'ашно'о,— сказав чоловік.

Новоприбулий огледів жалюгідну фігуру перед собою, а тоді розвернувся до констебля і мовив:

— Усе гаразд, констеблю. Я проведу його додому.

Констебль торкнувся свого шолома і відповів:

— Так, містере Пауер!

— Ходімо, Томе,— сказав містер Пауер, беручи приятеля за плече.

— Кістки не зламані. Га? Можеш іти?

Молодик у велосипедному костюмі підхопив чоловіка попід другу руку, і натовп розступився.

— Як ти вскочив у таку халепу? — спитав містер Пауер.

— Джентльмен упав зі сходів,— пояснив молодий чоловік.

— Я 'уже в'ячни' вам, се', — сказав потерпілий.

— Нема за що.

— Мо'є по кел'шку?..

— Не зараз. Не зараз.

Троє чоловіків вийшли з бару, і натовп висипав крізь двері у провулок. Бармен повів констебля до сходів, щоб той міг проінспектувати місце нещасного випадку. Вони зійшлися на тому, що джентльмен, найімовірніше, втратив рівновагу. Клієнти повернулися до прилавка, а одному з офіціантів доручили прибрати сліди крові з підлоги.

Коли вони вийшли на Крафтон-стрит, містер Пауер свиснув екіпажу. Поранений чоловік знову сказав, як міг:

— Я в бо'гу пе'ед вами, се'. Спо'іваюся ми ще зустр'їнемось. Мене звуть Ке'нан.

Шок і біль, що почав відчуватися, вже частково протверезили його.

— Пусте,— відказав молодик.

Вони потисли руки. Містера Кернана підняли в екіпаж, і, поки містер Пауер давав настанови візникові, він висловив свою подяку молодому чоловіку й пошкодував, що вони не можуть випити по чарці.

— Іншого разу,— запевнив молодик.

Екіпаж рушив у напрямку Вестморленд-стрит. Коли він проїжджав повз «Баласт-офіс», годинник показував пів на десяту. Пронизливий східний вітер нагнав їх, дуючи з гирла річки. Містер Кернан зіщулювався від холоду. Його друг попросив розповісти, що трапилось.

— Не мо'у,— відповів той,— я'ик бо'ить.

— Покажи.

Він нахилився, щоб заглянути в рот містерові Кернану, проте не зміг нічого розгледіти. Чиркнув сірником, прикрив його зігнутими долонями, знову заглянув у покірно відкритий містером Кернаном рот. Хиткий хід екіпажу носив вогник сірника туди-сюди. Нижні зуби і ясна були вкриті згуслою кров'ю, а дрібний шматок язика, здається, відкушено. Сірник загас.

— Гидота,— скривився містер Пауер.

— А, 'іго ст'ашно'о,— сказав містер Кернан, закриваючи рот і натягуючи на шию комір свого брудного пальта.

Містер Кернан був комівояжером старої школи, вірив у почесність свого покликання. Він ніколи не бував у місті, не маючи на собі більш-менш пристойного циліндра і пари гетрів. Завдяки цим двом елементам одягу, казав він, завжди долаєш випробування. Він продовжував традицію свого Наполеона, великого Блеквайта, про якого часто розповідав байки і якого наслідував. За сучасних методів ведення справ він міг собі дозволити лишень невеличкий кабінет на Кроу-стрит, на вікні якого була виведена назва його фірми й адреса — Лондон, східно-центральний район. На камінній полиці його маленького кабінету вишикувався батальйон сірих банок чаю, а на столі перед вікном стояло чотири-п'ять порцелянових чашок, які зазвичай були наполовину заповнені чорною рідиною. З цих чашок містер Кернан пробував чай. Він набирав повний рот, полоскав його, промочував піднебіння, а тоді спльовував на камінну решітку. Потім робив паузу та виносив вердикт.

Містер Пауер, набагато молодший чоловік, працював у Королівській ірландській поліції в Дублінському замку. Крива його соціального підйому перетиналася із кривою падіння його приятеля, та падіння містера Кернана пом'якшувалося тим, що дехто з друзів, пам'ятаючи його на вершині успіху, все ще шанували його як особистість. Містер Пауер був одним із таких друзів. Через непевні борги про нього ходили легенди у його колах; він був люб'язним молодим чоловіком.

Машина зупинилася перед невеликим будинком на Гласневін-роуд, і містерові Кернану допомогли зайти в дім. Дружина вклала його в ліжко, поки містер Пауер сидів унизу на кухні, розпитуючи дітей, до якої школи вони ходять і що саме вивчають. Діти — двоє дівчаток і хлопчик — зрозумівши, що батько безпорадний, а матері немає поруч,

почали бешкетувати. Він нахмурич чоло, вражений їхніми манерами та мовою. Згодом до кухні увійшла місіс Кернан, вигукуючи: — Яка ганьба! Рано чи пізно він себе занапастить. Із самої п'ятниці пиячить.

Містер Пауер обережно пояснив їй, що він до цього не причетний, зовсім випадково натрапив на ту сцену. Місіс Кернан, пам'ятаючи всі випадки посередництва містера Пауера під час їхніх домашніх сварок, а ще багато маленьких, але своєчасних позик, мовила:

— О, вам не треба мені нічого пояснювати, містере Пауер. Я ж знаю, що ви його друг, не такий, як ті, з якими він вештається. Поки в нього є гроші у кишені, вони тільки й раді потримати його подалі від дружини і сім'ї. Гарні ж друзі! Хотіла б я знати, з ким він був сьогодні?

Містер Пауер похитав головою, та нічого не сказав.

— Мені дуже прикро,— продовжила вона,— що не маю чим пригостити вас. Але якщо заждете трохи, я пошлю до Фогарті за рогом.

Містер Пауер підвівся.

— Ми чекали, що він прийде додому з грошима. Здається, він взагалі ніколи не думає, що в нього є дім.

— О, але тепер, місіс Кернан,— сказав містер Пауер,— ми змусимо його почати все наново. Я побалакаю з Мартіном. Він саме та людина. Ми заскочимо до вас днями і все обговоримо.

Вона провела його до дверей. Візник походжав туди-сюди тротуаром, розмахуючи руками, щоби зігрітися.

— Дуже мило з вашого боку привезти його додому,— сказала вона.

— Та пусте,— відказав містер Пауер.

Він піднявся в екіпаж. Від'їжджаючи, злегка і весело підняв капелюх.

— Ми зробимо з нього нову людину,— сказав він.— Добраніч, місіс Кернан.

Місіс Кернан спантеличено дивилася на екіпаж, аж поки той не зник із виду. Тоді вона відвела погляд, зайшла у будинок і витрусила чоловікові кишені.

Вона була жвавою, практичною жінкою середнього віку. Не так давно відсвяткувала своє срібне весілля і відновила близькість із чоловіком — провальсувала з ним під акомпанемент містера Пауера. Сватаючись до неї, містер Кернан видався їй галантним кавалером; вона й досі мчала до дверей каплиці, коли оголошували весілля, і,

дивлячись на молодят, з насолодою пригадувала, як сама колись виходила із церкви Морської Зорі у Сендімаунті, спираючись на руку веселого, вгодованого чоловіка, вишукано вбраного у сюртук і штани лавандового кольору, який граційно тримав циліндр. За три тижні подружнє життя здалося їй нудним, а пізніше, коли починало видаватися нестерпним, вона стала матір'ю. Роль матері не становила для неї непереборних труднощів, і протягом двадцяти п'яти років вона спритно утримувала будинок на догоду своєму чоловікові. Двоє її старших синів вибилися в люди. Один служив підмайстром у драпірувальника в Глазго, а інший — клерком у торговця чаєм в Белфасті. Вони були гарними синами, регулярно писали, а іноді навіть надсилали додому гроші. Решта дітей все ще навчалась у школі.

Наступного дня містер Кернан надіслав листа у свою контору і залишився в ліжку. Вона зробила йому міцний бульйон і добряче вилаяла. Звикла до його частих загулів, покірно лікувала його, коли він хворів, і завжди намагалася нагодувати сніданком. Бували й гірші чоловіки. Відколи хлопці вирости, він ніколи не лютував, і вона знала, що ладен дійти до кінця Томас-стрит і назад навіть заради невеликого замовлення.

Через два дні його прийшли навідати друзі. Вона завела їх до кімнати, де повітря було просякнуте його духом, і поставила їм стільці біля вогню. Язик містера Кернана, час від часу пронизував гострий біль, що робило його дратівливим удень, та зараз він був більш ввічливим. Він сів у ліжку, спершись на подушки, а рум'янець на його пухких щоках надав їм схожості з розігрітими жаринами. Він перепросив у гостей за гармидер, але разом дивився на них дещо з погордою, зухвалим поглядом ветерана.

Він ще не усвідомлював, що став жертвою змови, у яку його друзі, містер Каннінгем, містер Маккой та містер Пауер, втаємничили місис Кернан у вітальні. Ідея належала містерові Пауеру, та її вдосконалення довірили містерові Каннінгему. Містер Кернан походив із протестантського роду, та, хоча його й перехрестили у католицьку віру при одруженні, він не заглядав до церкви вже двадцять років. Ба більше, полюбляв пускати непрямі шпильки у бік католицизму.

Містер Каннінгем найліпше для цього підходив. Старший колега містера Пауера. Його сімейне життя було не надто щасливим. Люди дуже йому співчували, бо він одружився із непоказною жінкою,

невиправною п'яницею. Він облаштував їй будинок шість разів; і щоразу вона здавала меблі під заставу на його ім'я.

Усі поважали бідолашного Мартіна Каннінгема. Він був надзвичайно розсудливою людиною, впливовою і розумною. Його гостре розуміння людської натури, природна проникливість, вироблені тривалою роботою в поліційних судах, урівноважувалися короткочасними зануреннями у води загальної філософії. Він був ерудований. Його друзі цінували його судження і вважали, що його обличчя нагадувало Шекспірове.

Коли їй розкрили змову, місіс Кернан сказала:

— Покладаюся на вас, містере Каннінгем.

Після чверті сторіччя подружнього життя у неї залишилося дуже мало ілюзій. Релігія перетворилася для неї на звичку, до того ж вона підозрювала, що з такого віку, як у її чоловіка, не змінюються аж до самої смерті. У неї була спокуса вгледіти знак у тому нещасному випадку; якби вона не боялася видатися кровожерливою, то зауважила би джентльменам, що містер Кернан не надто би постраждав, коли б йому трохи вкоротило язика. Та зрештою, містер Каннінгем — тямуща людина; а релігія — то релігія. Це може спрацювати, принаймні не зашкодить. Її віра не була надмірною. Вона твердо вірила у Святе Серце як найкориснішу з усіх католицьких святинь і схвалювала причастя^[109]. Її віра обмежувалася кухнею, але за потреби вона могла повірити у банші^[110] так само щиро, як і в Святого Духа.

Джентльмени завели розмову про інцидент. Містер Каннінгем розповів, що йому відомий подібний випадок. Чоловік сімдесяти років відкусив шматок язика під час епілептичного нападу, але язик потім знову відріс, та так, що не було видно й сліду від укусу.

— Ну, мені не сімдесят,— озвався постраждалий.

— Хай Бог милує,— сказав містер Каннінгем.

— Вам більше не болить? — запитав містер Маккой.

Містер Маккой колись був доволі відомим тенором. Його дружина, сопрано, усе ще навчала дітей гри на фортепіано за невелику платню. Його лінія життя була не найкоротшою відстанню між двома точками, і у певні періоди йому доводилось крутитися. Він встиг побувати клерком на Мідлендській залізниці, рекламним агентом в «Айрїш Таймс» і «Фріменз Джорнал»^[111], посильним за дорученнями вугільної фірми, приватним детективом, клерком у конторі заступника шерифа, а

нещодавно став секретарем міського коронера. Ця нова посада викликала в нього професійний інтерес до випадку з містером Кернаном.

— Болить? Не дуже,— відповів містер Кернан.— Але так нудить. Тягне блювати.

— Це через випивку,— твердо сказав містер Каннінгем.

— Ні,— заперечив містер Кернан.— Гадаю, то я застудився в диліжансі. Щось постійно збирається у горлі, мокротиння чи то...

— Слиз,— підказав містер Маккой.

— Воно все збирається ніби десь із низу горла, і нудить.

— Так, так,— сказав містер Маккой,— у грудній клітці.

Він поглянув дещо виклично на містера Каннінгема та містера Пауера. Містер Каннінгем рвучко кивнув головою, а містер Пауер мовив:

— Ну, добре те, що добре закінчується.

— Я в боргу перед тобою, старий,— сказав постраждалий.

Містер Пауер махнув рукою.

— А ті двоє жевжиків, з якими я був...

— А з ким ти був? — запитав містер Каннінгем.

— Та якийсь хлопчина. Не знаю його імені. Хай йому трясця, як же його звали? Такий низенький хлопчина із волоссям пісочного кольору...

— І хто ще?

— Гарфорд.

— Гм,— мовив містер Каннінгем.

Після ремарки містера Каннінгема запала тиша. Було відомо, що він має таємні джерела інформації. Зараз це гмикання мало моралізаторське підґрунтя. Містер Гарфорд деколи формував невеликий загін недільного пообіддя і вирушав із ним до передмістя, аби якнайшвидше дістатися якоїсь таверни на околиці й назватися чесним мандрівником^[112]. Проте супутники часом косо дивилися на його походження. Він починав як скромний фінансист, позичаючи робітникам невеликі суми грошей під здирницькі відсотки. Згодом став партнером дуже товстого, приземкуватого джентльмена, містера Голдберга у «Банку позичок на Ліфі». Хоча з єврейства він перейняв лише моральний кодекс, друзі-католики, коли прямо чи опосередковано опинялися жертвами його поборів, злобливо казали,

що він ірландський жид та невіглас, і що його син-ідіот — це Божа кара за лихварство. За інших обставин вони згадували його хороші риси.

— Цікаво, куди він пішов,— сказав містер Кернан.

Він волів не прояснювати деталей інциденту. Хотів, аби друзі вважали, ніби сталася якась помилка, що вони з містером Гарфордом загубили один одного. Його друзі, добре знаючи манери містера Гарфорда, коли той випивав, промовчали. Містер Пауер сказав іще раз:

— Добре те, що добре закінчується.

Містер Кернан відразу ж змінив тему.

— Це був достойний молодий хлопчина, медик,— почав він.— Завдяки йому...

— О, завдяки йому, — сказав містер Пауер,— ти зараз не в буцигарні.

— Так, так,— погодився містер Кернан, силкуючись згадати.— Тепер пригадую, що там був ще й полісмен. А він здавався таким достойним молодиком. Як це взагалі сталося?

— Сталося так, що ти перебрал, Томе,— серйозно мовив містер Каннінгем.

— Справедливо,— сказав містер Кернан так само серйозно.

— Гадаю, ти підкупив констебля, Джеку,— припустив містер Маккой.

Містерові Пауеру не сподобалося, що його назвали на ім'я, яке він отримав при хрещенні. Він не був пуританином, та не міг забути, як містер Маккой нещодавно вирушив у хрестовий похід у пошуках валіз і дорожніх сумок для уявної мандрівки на батьківщину місіс Маккой. Його обурювало не стільки те, що він став жертвою афери, а скільки брудні методи гри. Тож він відповів так, ніби питання поставив містер Кернан.

Його розповідь обурила містера Кернана. Він був надзвичайно свідомий своїх громадянських обов'язків, бажав жити зі своїм містом на умовах обопільно шанобливих і не терпів образливих закидів від тих, кого називав сільськими мужланами.

— За це ми платимо податки? — спитав він.— Щоби годувати й одягати неотесаних паскудників... бо ж хто вони ще.

Містер Каннінгем засміявся. Він був замковим чиновником лише в робочі години.

— А ким їм бути ще, Томе? — сказав він.

Він зімітував грубий, провінційний акцент і промовив командним тоном:

— Шістдесят п'ятий, лови капусту!

Усі засміялися. Містер Маккой, якому будь-що кортіло долучитися до розмови, удав, ніби раніше не чув тієї історії. Містер Каннінгем сказав:

— Кажуть, що в тій частині, куди беруть грізних сільських хлопаків, тих бовдурів, знаєте, муштрують. Сержант наказує їм вишикуватися в ряд навпроти стіни і взяти тарілки.

Він ілюстрував свою історію гротескними жестами.

— Обід, значить, у них. Тоді він ставить на стіл перед собою достобіса здоровенну миску капусти і достобіса здорову, таку, як лопата, ложку. Нагрібає в ту ложку купу капусти і шпурляє через кімнату, а ті бідолашні чортяки мають спробувати впіймати її тарілкою: шістдесят п'ятий, лови капусту.

Всі знову засміялися, та містер Кернан був усе ще обурений. Він завів про те, щоб написати листа в газети.

— Ці селюки їдуть сюди,— сказав він,— і думають, ніби можуть всіма заправляти. Не мені вам розповідати, Мартіне, що то за люди.

Містер Каннінгем як компетентний висловив згоду.

— Як усе в цім світі,— сказав він.— Є хороші і є погані.

— О так, у вас є хороші, визнаю,— погодився вдоволено містер Кернан.

— Ліпше з ними не мати справ,— сказав містер Маккой.— Така моя думка!

До кімнати зайшла місіс Кернан і, ставлячи тацю на стіл, мовила:

— Пригощайтесь, джентльмени.

Містер Пауер, дотримуючись етикету, чемно підвівся, пропонуючи їй свій стілець. Вона відмовилась, кажучи, що прасує внизу, і, обмінявшись кивком із містером Каннінгемом за спиною в містера Пауера, уже готова була залишити кімнату. Її чоловік озвався до неї:

— А для мене нічого немає, люба?

— О, для тебе! Маю для тебе хіба ляпаса! — уїдливо відказала місіс Кернан.

Чоловік гукнув їй услід:

— Нічого для бідолашного чоловіченька!

Він мав такий комічний вираз обличчя та голос, що пляшки міцного портеру розійшлися по руках під веселий сміх.

Джентльмени відпили зі своїх склянок, поставили їх на стіл і помовчали. Тоді містер Каннінгем повернувся до містера Пауера і недбало кинув:

— Ти казав, увечері в четвер, Джеку.

— Четвер, так,— підтвердив містер Пауер.

— Добре! — швидко відреагував містер Каннінгем.

— Можемо зустрітися в Маколіа,— сказав містер Маккой.— Це буде найзручніше.

— Тільки не спізнюватися,— попередив містер Пауер серйозно,— бо далі дверей не зайдемо.

— Можемо зустрітися о пів на сьому,— сказав містер Маккой.

— Добре! — погодився містер Каннінгем.

— Тоді о пів на сьому в Маколі!

На якусь мить запала тиша. Містер Кернан чекав, коли друзі посвятають його в таємницю. Тоді спитав:

— А що намічається?

— О, та нічого такого,— відказав містер Каннінгем.— Усього лиш невеличка справа, яку ми запланували на четвер.

— Опера, так? — поцікавився містер Кернан.

— Ні, ні,— ухилився від відповіді містер Каннінгем,— просто невеличка... духовна справа.

— О,— сказав містер Кернан.

Знову запала тиша. Тоді містер Пауер рішуче мовив:

— Правду кажучи, Томе, ми плануємо говорити.

— Так, саме так, — сказав містер Каннінгем,— Джек, я і Маккой — ми всі зібралися очистити душі.

Він висловив цю метафору енергійно й простодушно і, підбадьорений власним голосом, провадив:

— Розумієте, цілком можна визнати, що ми всі — добряча купка мерзотників, усі до одного. Наголошую, усі до одного,— додав він із грубою поблажливістю, повертаючись до містера Пауера.— Визнайте!

— Визнаю,— підтвердив містер Пауер.

— І я визнаю,— сказав містер Маккой.

— Тож ми плануємо всі разом очистити душі,— мовив містер Каннінгем.

Його ніби о сяяла думка. Він раптово повернувся до постраждалого і сказав:

— А знаєш, Томе? Ти міг би приєднатися, і ми би станцювали ріл учотирьох.

— Гарна ідея,— підтримав містер Пауер.— Ми всі вчотирьох.

Містер Кернан мовчав. Він не дуже тямив, про що йдеться, але, розуміючи, що певні духовні інстанції хочуть взятися за нього, вирішив заради власної гідності виявити впертість. Він доволі довго не брав жодної участі в розмові, натомість слухав із виразом тихої ворожості, як друзі балакали про єзуїтів.

— А я не такої поганой думки про єзуїтів,— зрештою втрутився він.— Це культурний орден. І я вважаю, що в них добрі наміри.

— Вони є найбільшим орденом у Церкві, Томе,— сказав містер Каннінгем з ентузіазмом.— Генерал єзуїтів стоїть поряд із Папою.

— Усе правильно,— додав містер Маккой,— якщо хочете влаштувати все як слід, вам до єзуїтів. Ці хлопці мають вплив. Розкажу вам про один випадок...

— Єзуїти — хороші люди,— сказав містер Пауер.

— Цікава річ,— провадив містер Каннінгем,— про орден єзуїтів. Мало не кожен орден Церкви довелося свого часу реформувати, та орден єзуїтів не реформували жоднісінького разу. Вони ніколи не відступалися.

— Це правда? — спитав містер Маккой.

— Це факт,— підтвердив містер Каннінгем.— Це історія.

— А ще гляньте лишень на їхню Церкву,— докинув містер Пауер.— Тільки подивіться на їхніх прочан.

— Серед єзуїтів багато людей з вищого класу,— сказав містер Маккой.

— Атож,— погодився містер Пауер.

— Так,— підтвердив містер Кернан.— Саме тому вони мені й близькі. То все ті мирські священики, неуки, нахаби...

— Усі вони хороші люди,— сказав містер Каннінгем,— кожен по-своєму. Ірландське духовенство шанують у всьому світі.

— О так,— кивнув містер Пауер.

— Не те що духовенство на континенті,— додав містер Маккой,— не гідне свого імені.

— Може, ви й маєте рацію,— зм'як містер Кернан.

— Звісно, я маю рацію,— сказав містер Каннінгем.— Я вже трохи побачив світу і знаюсь на людях.

Джентльмени знову випили один за одним. Містер Кернан, здавалося, зважував щось подумки. Він був вражений. Високо цінував вміння містера Каннінгема «читати» людей. Попросив подробиць.

— О, це звичайні реколекції, знаєте,— запевнив містер Каннінгем.— Від отця Пурдона. Для ділових людей.

— Він не буде надто суворим із нами, Томе,— сказав містер Пауер переконливо.

— Отець Пурдон? Отець Пурдон? Гм... — пригадував постраждалий.

— О, ти маєш його знати, Томе,— завзято мовив містер Каннінгем.— Хороший, веселий дядько! Він світська людина, як і ми.

— А... так. Гадаю, я знаю його. Таке червоне обличчя, високий.

— Саме він.

— А скажи-но мені, Мартіне... З нього справді гарний проповідник?

— Нууу... знаєте, це не те, щоб проповідь. Така собі дружня розмова, знаєте, в межах здорового глузду.

Містер Кернан замислився. Містер Маккой сказав:

— Отець Том Берк, ото був чоловік!

— Отець Том Берк,— погодився містер Каннінгем,— був природженим оратором. Ти колись чув його, Томе?

— Чи я колись чув його! — вигукнув ображено постраждалий.— Ще б пак! Я чув його...

— Хоча й кажуть, ніби він був таким собі богословом, — докинув містер Каннінгем.

— Що, правда? — здивувався містер Маккой.

— О, ну, звісно, нічого поганого, знаєте. Тільки кажуть, що іноді він проповідував не дуже правовірні речі.

— А!.. Він був чудовою людиною,— сказав містер Маккой.

— Я якось чув його,— провадив містер Кернан.— Зараз уже не згадаю теми його проповіді. Ми з Крофтоном були ззаду... партеру, знаєте...

— Притвору,— підказав містер Каннінгем.

— Так, ззаду, біля дверей. Зараз не згадаю про що... А, так, про Папу, про покійного Папу. Добре пам'ятаю. Чесне слово, його стиль —

це було чудово. А його голос! Боже! Він мав голос! В'язень Ватикану, так він його називав. Пам'ятаю, як Крофтон сказав мені, коли ми вийшли...

— Але ж він оранжист^[113], той Крофтон, хіба ні? — спитав містер Пауер.

— Звісно,— ствердив містер Кернан,— і збіса славний оранжист. Ми зайшли до Батлера на Мур-стрит — я був щиро зворушений, бігме, правду кажу, — і я добре пам'ятаю його слова. «Кернане,— казав він, — ми поклоняємося різним вітварям, — казав,— але в нас одна віра». Це вразило мене.

— У цьому щось є,— сказав містер Пауер.— У церкві, де проповідував отець Том, завжди збирався натовп протестантів.

— Між нами не така вже й велика різниця,— зауважив містер Маккой.

— І вони, і ми віримо у... — він на хвильку завагався,—...у Спасителя. Вони тільки не вірять у Папу і в Божу Матір.

— Але, звісно,— тихо ствердив містер Каннінгем,— наша релігія є головною релігією, древньою, справжньою вірою.

— Жодних сумнівів щодо цього,— палко погодився містер Кернан.

Місіс Кернан підійшла до дверей спальні й оголосила:

— До тебе гість!

— Хто там?

— Містер Фогарті.

— О, нехай заходить! Прошу!

На світло виринуло бліде овальне обличчя. Вигин його світлих вусів повторював контури світлих брів над очима з виразом приємного здивування. Містер Фогарті був скромним бакалійником. Його справа із шинком у місті провалилася через те, що фінансове становище змусило його звертатися до сумнівних гуралень та броварень. Він відкрив маленьку крамницю на Гласневін-роуд, де, як він собі лестив, завдяки своїм манерам здобуде прихильність домогосподарок району. Він тримався з певною грацією, хвалив дітлахів і чітко вимовляв слова. Був цілком культурною людиною.

Містер Фогарті приніс із собою подарунок, півпінти особливого віскі. Він ввічливо поцікавився у містера Кернана про стан його здоров'я, поставив подарунок на стіл і приєднався до компанії. Містер

Кернан оцінив подарунок, тим більше знаючи про невеликий борг перед містером Фогарті за бакалію. Він сказав:

— Я не сумнівався в тобі, старий. Відкриєш, Джеку, гаразд?

Містер Пауер знову заопікувався ними. Склянки сполоснули і розлили п'ять маленьких порцій віскі. Це пожвавило розмову. Містер Фогарті, сидячи на краєчку стільця, особливо зацікавився.

— Папа Лев XIII,— сказав містер Каннінгем,— був одним зі світил епохи. Його великим задумом, знаєте, було об'єднати латинську та грецьку Церкви. Це була мета його життя.

— Я частенько чув, що він був одним із найбільших інтелектуалів Європи,— додав містер Пауер.— Крім того, звісно, що був Папою.

— Саме так, — погодився містер Каннінгем,— якщо не найбільшим інтелектуалом. Його девізом, ну знаєте, як Папи, було «Lux urop Lux» — «Світло на світлі».

— Ні, ні,— сказав містер Фогарті завзято.— Тут ви помиляєтесь. Гадаю, то було «Lux in Tenebris» — «Світло у темряві».

— А, так,— сказав містер Маккой,— «Tenebrae».

— Але ж дозвольте,— ввічливо озвався містер Каннінгем,— там було «Lux urop Lux». А в Пія IX, його попередника, був девіз «Cruz urop Cruz» — тобто «Хрест на хресті» — щоби показати різницю між їхніми понтифікатами.

Зауваження прийняли. Містер Каннінгем продовжив.

— Папа Лев, знаєте, був великим дослідником і поетом.

— Він мав вольове обличчя,— сказав містер Кернан.

— Так,— погодився містер Каннінгем.— Він писав поезію латиною.

— Це правда? — спитав містер Фогарті.

Містер Маккой вдоволено відпив своє віскі й багатозначно похитав головою, сказавши:

— Жодних жартів, можу заприсягтися.

— А ми такого не вчили, Томе,— мовив містер Пауер, п'ючи услід за містером Маккою, — коли ходили до дешевої школи за пенні на день.

— Не одна хороша людина ходила до такої школи з брикетом торфу під пахвою^[114],— сказав повчально містер Кернан.— Стара система була найкращою: проста і чесна освіта. Без цих ваших сучасних витребеньок...

— І то правда,— погодився містер Пауер.

— Жодних надмірностей,— додав містер Фогарті.

Він проголосив це й урочисто випив.

— Пам'ятаю, читав якось,— сказав містер Каннінгем,— що один із віршів Папи Лева був про винайдення фотографії — звісно ж, латиною.

— Про винайдення фотографії! — вигукнув містер Кернан.

— Так,— підтвердив містер Каннінгем.

Він також відпив зі своєї склянки.

— Ну, знаєте,— сказав містер Маккой,— хіба фотографія — це не чудово, якщо так подумати?

— Так,— мовив містер Пауер,— великі уми вміють бачити.

— Як сказано у поета: великі уми найближчі до безумства,— додав містер Фогарті.

Містер Кернан, здавалося, чимось стривожився. Намагався пригадати, що каже протестантське богослів'я про суперечливі питання, і зрештою звернувся до містера Каннінгема.

— А скажи-но, Мартіне,— мовив він.— Хіба дехто з пап — звісно, не наш теперішній чи його попередник, а дехто зі старих пап — був не дуже... ну знаєте... достойним?

Запала тиша. Містер Каннінгем сказав:

— О, звісно, були й погані люди... Але найдивовижніше ось що. Жоден із них, навіть найбільший п'яниця чи... затятий негідник, жоден із них не зачитував *ex cathedra*^[115] бодай слова єретичного вчення. Ну хіба це не вражає?

— Саме так,— підтвердив містер Кернан.

— Так, а все тому, що коли Папа говорить *ex cathedra*,— пояснив містер Фогарті,— він непогрішний.

— Так,— сказав містер Каннінгем.

— О, мені відомо про непогрішність Папи. Пам'ятаю тоді я був молодим... Чи це було?..

Містер Фогарті перебив. Він узяв пляшку і почастував усіх ще трошки. Містер Маккой, побачивши, що на повне коло не вистачить, заявив, що ще не закінчив першої. Інші запротестували для годиться й погодилися. Легка музика переливання віскі у склянки створювала приємну інтерлюдію.

— Що ти казав, Томе? — запитав містер Маккой.

— Папська непогрішність,— вів далі містер Каннінгем,— це була найкраща сторінка в історії Церкви.

— І як це було, Мартіне? — спитав містер Пауер.

Містер Каннінгем звів два товсті пальці.

— У священній колегії, ну знаєте, кардиналів і архієпископів, було двоє людей, які виступали проти неї, тоді як решта була за. Увесь конклав, окрім цих двох, був одностайним. Ні! Їй бути!

— Ха! — вигукнув містер Маккой.

— І був там ще один німецький кардинал на ім'я Долінг... чи Довлінг... чи...

— Довлінг не був німцем, це точно,— засміявся містер Пауер.

— Тож був оцей великий німецький кардинал, хай як там його звуть, це один; а іншим був Джон Макгейл.

— Що? — вигукнув містер Кернан.— Це часом не Джон Туамський?

— Ти в цьому впевнений? — засумнівався містер Фогарті.— Я думав, це був якийсь італієць чи американець.

— Джон Туамський,— повторив містер Каннінгем,— це був він.

Він випив, і решта джентльменів за ним. Потому він продовжив:

— Тож ось вони всі зібралися там, кардинали й архієпископи з усіх кінців світу, і ті двоє — бійцівський пес із чортом — аж поки нарешті Папа не встав сам і не проголосив догму непогрішності Церкви з кафедри. У той самий момент Джон Макгейл, який все виступав проти неї, підвівся і вигукнув голосом лева: «Credo!»^[116]

— Вірую! — сказав містер Фогарті.

— Credo! — сказав містер Каннінгем.— Це засвідчило його віру. Він скорився, коли заговорив Папа.

— А що Довлінг? — спитав містер Маккой.

— Німецький кардинал не скорився. Пішов із церкви.

Слова містера Каннінгема створили в уяві слухачів величний образ Церкви. Його глибокий, хрипкий голос захопив їх, і те, як він проказував слова віри й покори. Місіс Кернан увійшла до кімнати, витираючи руки, і приєдналася до урочистої компанії. Вона не порушила тиші, тільки сперлася на бильце ліжка.

— Я якось бачив Джона Макгейла,— сказав містер Кернан,— і поки живу, ніколи цього не забуду.

Він повернувся до дружини, щоб вона підтвердила.

— Я ж часто тобі про це розповідав?

Місіс Кернан кивнула.

— Це було на відкритті статуї сера Джона Грея. Едмунд Дваєр Грей говорив щось, розпинаючись, а той старий стояв там, насуплений стариган, і дивився на нього з-під своїх кошлатих брів.

Містер Кернан насупив брови і, схилиючи голову, ніби розлючений бик, глянув на дружину.

— Боже! — вигукнув він, повертаючись до свого природного виразу обличчя,— я ніколи не бачив такого погляду в людини. Він ніби казав: «Я бачу тебе наскрізь». Мав око, як у того яструба.

— Жоден з Греїв ні на що не годився,— сказав містер Пауер.

Знову запала тиша. Містер Пауер повернувся до місіс Кернан і мовив із раптовою веселістю:

— Що ж, місіс Кернан, ми зробимо з вашого чоловіка гарного, святого, набожного і богобоязливого римського католика.

Він обвів рукою компанію.

— Ми всі разом будемо говіти і сповідатися у гріхах — Бог свідок, ми хочемо цього.

— Я не проти,— нервово усміхнувся містер Кернан.

Місіс Кернан зметикувала, що розумно буде приховати своє задоволення. Тож мовила:

— Шкода тільки того бідолашного священика, якому доведеться слухати твої байки.

Вираз містера Кернана змінився.

— Якщо йому не сподобається,— сказав він різко,— то хай... робить, що хоче. Я просто розповім йому історію своїх поневірянь. Я не такий уже й поганий...

Містер Каннінгем хутко втрутився.

— Ми всі зречемося нечистого,— запевнив він,— не забудемо його діянь і викрутасів.

— Іди геть, сатано!^[117] — вигукнув містер Фогарті, сміючись і дивлячись на інших.

Містер Пауер нічого не сказав. Він відчув цілковиту втрату верховенства. Та на його обличчі сяйнув радісний вираз.

— Все, що нам треба зробити,— сказав містер Каннінгем,— це стати із запаленими свічками в руках і відновити свої клятви, дані при хрещенні.

— О, не забудь свічку, Томе,— нагадав містер Маккой,— хоч би там що.

— Що? — спитав містер Кернан.— Я мушу мати свічку?

— О так,— підтвердив містер Каннінгем.

— Ні, трясця його матері,— голосно мовив містер Кернан,— тут я проведу межу. Я зроблю все, як слід. Я готовий прийти і сповідатися, і... все інше. Але... жодних свічок! Ні, хай йому трясця, я не потерплю свічок!

Він саркастично похитав головою.

— Тільки послухайте це! — вигукнула його дружина.

— Я не потерплю свічок,— сказав містер Кернан, свідомий того, що справив враження на свою аудиторію, і продовжив хитати головою з боку в бік.— Я не потерплю цих штукоч із магічними ліхтариками.

Усі щиро засміялися.

— Ось вам гарний католик! — сказала його дружина.

— Жодних свічок! — повторив містер Кернан непохитно.— І на цьому все!

Нава єзуїтської церкви на Гардинер-стрит була майже заповненою; та щохвилини крізь бічні двері заходили джентльмени і, за вказівкою прислужника, навшпильки ішли проходами, поки не знаходили, де сісти. Усі джентльмени були гарно вбрані й охайні. Світло з церковних ламп падало на зібрання чорних костюмів та білих комірців, там і тут розбавлених твідами, на темні поцятковані колони із мармуру та похмурі полотна. Джентльмени сиділи на лавах, підсмикнувши штани й обачно відклавши свої капелюхи. Вони сиділи далеко позаду й покійно вдивлялись у віддалену цятку червоного світла, підвішену перед головним вітарем.

На одній із лав біля кафедри примостилися містер Каннінгем та містер Кернан. На лаві позаду самотою сидів містер Маккой, а за ним — містер Пауер та містер Фогарті. Містер Маккой безуспішно спробував знайти місце на лаві разом з іншими, а коли товариство розсілося у шаховому порядку, намагався відпускати комічні ремарки. Позаяк це було сприйнято не дуже добре, швидко вгамувався. І навіть він відчув благочестиву атмосферу та знайшов у собі відгук на релігійні понукання. Містер Каннінгем пошепки звернув увагу містера Кернана на містера Гарфорда, лихваря, який сидів неподалік, і на

містера Феннінга, секретаря виборчої комісії, який сидів під самою кафедрою поряд з новообраним членом ради. Праворуч сиділи старий Майкл Граймс, власник трьох ломбардів, і племінник Дена Гогана, що мав от-от отримати роботу в секретаріаті міської ради. Далі попереду виднілися містер Гендрік, головний кореспондент «Фріменз Джорнал», і бідний О'Керол, давній друг містера Кернана, який колись був значною фігурою в торгівлі. Поступово, упізнаючи знайомі обличчя, містер Кернан став почуватися затишніше. Його капелюх, який підлатала дружина, спочивав у нього на колінах. Раз чи двічі він підсмикнув манжети однією рукою, делікатно, але міцно притримуючи іншою криси свого капелюха.

Кремезна фігура, верхня частина якої була задрапована стихарем, натужно сходила на кафедру. Водночас парафіяни звелися, видобули хустинки й обережно стали на них коліньми. Містер Кернан вчинив, як усі. Постаць священика вже виднілася за кафедрою, дві-третьї її об'єму, увінчані масивним червоним обличчям, виступали над поручнем.

Отець Пурдон став на коліна, повернувся до цятки червоного світла і, затуливши обличчя руками, помолився. Згодом відкрив своє обличчя і звівся. Віряни також звелися і знову сіли на лави. Містер Кернан поклав свій капелюх на його початкове місце на коліні й звернув уважне обличчя до проповідника. Проповідник продуманим жестом розвів кожен із широких рукавів свого стихаря й повільно огледів масу облич. Тоді мовив:

— Бо ж сини цього світу є мудрішими у своєму поколінні за синів світла. От тому й набуваєте друзів собі від багатства неправедного, щоб, коли ви помрете, воно прийняло вас до вічних осель [\[118\]](#).

Отець Пурдон упевнено виголошував текст. Це був один із найскладніших для правильної інтерпретації текстів у всьому Святому Письмі, як сказав він. Це був текст, який звичайному слухачеві міг би видатися не відповідним до величної моральності, яку проповідував Ісус Христос. Але, сказав він слухачам, текст видавався йому спеціально адаптованим для напучування тих, хто мав вести світське життя і хто хотів вести це життя не як звичайний обиватель. Це був текст для ділових людей і професіоналів. Ісус Христос, з його Божественним розумінням кожного закутку людської душі, знав, що не всі люди покликані до релігійного життя, що абсолютна більшість змушена жити у світі і до певної міри для світу: і тоді Він задумав дати

їм напутнє слово, ставлячи перед ними як взірець релігійного життя тих самих поклонників Мамони, що з-поміж усіх людей були найменш старанними у справах релігійних.

Він сказав своїм слухачам, що не має на меті сьогодні страхати чи наполягати; він тут як світська людина, яка говорить із побратимами. Він прийшов поговорити з діловими людьми і розмовлятиме з ними у діловій манері. Якщо йому дозволять використати таку метафору, він є їхнім духовним бухгалтером; і він бажає, щоб усі і кожен з його слухачів відкрили свої книги, книги духовного життя, і подивилися, чи все в них сходиться із совістю.

Ісус Христос не був суворим бригадиром. Він розумів наші маленькі слабкості, розумів слабкість нашої бідної, нищої сутності, розумів спокуси цього життя. Усіх нас можуть долати і всіх нас час від часу долають спокуси; всі ми можемо мати і всі ми маємо свої слабкості. Але, сказав він, попросить своїх слухачів лише про одну річ. І це — бути щирими і мужніми з Богом. І якщо їхні рахунки в кожній графі сходяться, нехай скажуть: «Що ж, я перевірів свої рахунки. З ними все гаразд».

Але якщо у них трапляться якісь розбіжності, це також може статися, нехай визнають цю правду, хай будуть чесними і скажуть, як і личить чоловікові: «Що ж, я проглянув свої рахунки. Отут і тут вони не сходяться. Але, з Божою милістю, я виправлю все ось тут і тут. Я доведу свої рахунки до пуття».

Мертві

Лілі, донька сторожа, буквально збилася з ніг. Ледве встигала вона провести одного джентльмена до маленької комірчини позаду кабінету на першому поверсі й допомогти йому скинути пальто, як вхідний дзвінок знову хрипко дзенькав, і їй доводилося мчати через увесь коридор, аби впустити наступного гостя. Добре, що їй не треба обслуговувати ще й дам. Міс Кейт та міс Джулія подбали про це і перетворили ванну кімнату нагорі в дамську гардеробну. Міс Кейт і міс Джулія пліткували там, сміялися й метушилися, підходячи одна за одною до верхнього майданчика сходів, виглядаючи над поруччям і гукаючи до Лілі, аби спитати у неї, хто прийшов.

Це завжди була велика подія — щорічний танцювальний вечір у сестер Моркан. Туди приходили всі, хто їх знав: члени родини, давні друзі, учасники хору Джулії, учні Кейт, які вже достатньо підросли, і навіть деякі учні Мері Джейн. Ще не траплялося провалу. Протягом багатьох років вечір залишався неперевершеним, наскільки всі пам'ятали. Кейт і Джулія після смерті свого брата Пета покинули будинок на Стоуні Беттер і взяли з собою Мері Джейн, єдину племінницю, щоби вона жила з ними в темному, похмурому будинку на Ашерс Айленд, горішню частину якого вони винаймали у містера Фулгема, торговця зерном із першого поверху. Це сталося якраз добрих тридцять років тому. Мері Джейн, тоді маленька дівчинка в короткій сукенці, стала тепер головною опорою господарства, була органісткою на Геддінгтон-роуд. Вона закінчила Академію і щороку давала учнівські концерти в горішньому відділенні філармонії «Ентъент». Багато її учнів належало до сімей вищого класу з Кінгзтауна і Долкі-лайн. Хоч і старі, її тітки також робили свій внесок. Джулія, уже доволі сива, все ще була провідним сопрано в Адама з

Свою^[119], а Кейт, надто квола, аби кудись виходити, давала уроки музики для початківців на старому квадратному роялі у задній кімнаті. Лілі, донька сторожа, виконувала в них роботу покоївки. Нехай їхнє життя й було скромним, та вони дбали про добре харчування; усе найкраще: шматки філе, чай за три шилінги і добірний пляшковий міцний портер. Лілі рідко хибила з дорученнями, тож добре ладнала зі своїми трьома покровительками. Вони були трохи метушливі, та й по всьому. Єдине, чого не терпіли,— хамства.

Звісно, цього вечора вони мали вагому причину метушитися. Уже було далеко по десятій — і жодних ознак Гебріела з дружиною. До того ж вони страшенно боялися, що Фредді Малінс заявиться під мухою. Їм би нізащо в світі не хотілося, аби якийсь із учнів Мері Джейн побачив його напідпитку; а коли він бував таким, то ставав некерованим. Фредді Малінс завжди запізнювався, та вони не здогадувалися, що могло затримати Гебріела: і саме це штовхало їх щодві хвилини до поруччя, аби спитати в Лілі, чи не прийшов, була, Гебріел або Фредді.

— О, містере Конрой,— сказала Лілі Гебріелові, відчинивши йому двері,— а міс Кейт із міс Джулією вже думали, ви ніколи не прийдете. Доброго вечора, місіс Конрой.

— Можу ручатися, що так і було,— сказав Гебріел,— але вони забувають, що моїй дружині треба цілі три вбивчі години, аби вдягнутися.

Він став на килимок, зчищаючи сніг із калош, а тим часом Лілі повела його дружину до підніжжя сходів і погукала:

— Міс Кейт, тут місіс Конрой.

Кейт та Джулія відразу ж зашкандибали сходами донизу. Вони обидві поцілували дружину Гебріела, сказали, що вона, певно, промерзла до кісток, і запитали, чи Гебріел із нею.

— Ось тут я, вчасно, як та пошта, тітонько Кейт! Ідіть нагору. Я наздожену,— гукнув Гебріел із темряви.

Він продовжив завзято відчищати свої ноги, поки три жінки, сміючись, пішли нагору до дамської гардеробної. Легкий сніг накидкою вкривав його пальто й утворював «шкарпетки» поверх його калош; а коли гудзики зі скрипом ковзнули крізь збитий снігом ворс, зі складок пальта заструмувало холодне, свіже повітря.

— Знову сніжить, містере Конрой? — спитала Лілі.

Вона першою зайшла до комірчини, щоб допомогти йому скинути пальто. Гебріел усміхнувся, коли вона вимовила у його прізвищі три склади, й кинув погляд на неї. Вона була стрункою дівчиною, все ще продовжувала рости, мала бліде лице й волосся кольору соломи. Газова лампа в коморі робила її ще блідішою. Гебріел пам'ятав, як дитиною вона сиділа на нижній сходинці й няньчилась із ганчір'яною лялькою.

— Так, Лілі,— відповів,— гадаю, це на всю ніч.

Він поглянув на стелю комори, яка трусилася від тупотіння і шаркання ніг поверхом вище, хвильку послухав фортепіано, а тоді зиркнув на дівчину, яка обережно прилаштовувала його пальто на край полиці.

— А скажи-но мені, Лілі,— сказав він дружнім тоном,— ти все ще ходиш до школи?

— О ні, сер,— відказала вона.— Я закінчила школу десь рік із гаком тому.

— О, тоді,— провадив Гебріел весело,— гадаю, якоїсь гарної днини ми прийдемо на весілля до тебе і твого молодого чоловіка, га?

Дівчина у відповідь глипнула на нього через плече і сказала з великою гіркотою:

— Чоловіки зараз такі, що їм аби помедословити та отримати щось від тебе.

Гебріел зашарівся, ніби відчув, що припустився помилки, і, не дивлячись на неї, почав обстукувати свої калоші й завзято обмахувати рукавицею лаковані шкіряні туфлі.

Він був міцним, високим молодим чоловіком. Рум'янець на його щоках сягав аж ген до лоба, де розсіювався на кілька безформних блідо-червоних плям; на його безволосому обличчі мерехтіли поліровані лінзи та яскрава позолочена оправа окулярів, що заступали його делікатні, жваві очі. Лискуче чорне волосся було розділене посередині й зачесане за вуха довгою дугою, воно злегка кучерявилося у виїмці, залишеній капелюхом.

Напунцувавши черевики до блиску, він встав і обсмикнув жилет, аби той щільніше сидів на пухкому тілі. Тоді рвучко дістав з кишені монету.

— О, Лілі,— сказав він, впихаючи її дівчині до рук,— зараз же Різдвяна пора, еге ж? Просто... це тобі маленький...

Він притьмом заспішив до дверей.

— О ні, сер! — скрикнула дівчина, йдучи за ним.— Справді, сер, я не можу її прийняти.

— Різдвяна пора! Різдвяна пора! — сказав Гебріел, біжучи до сходів мало не риссю і заперечно махаючи їй рукою.

Дівчина, побачивши, що він вже досягнув сходів, гукнула:

— Ну що ж, дякую, сер.

Він зачекав біля вітальні, поки скінчиться вальс, дослухаючись до шурхоту спідниць і шаркання ніг. Його збентежила несподівана й гірка відповідь дівчини. Вона нагнала на нього смуток, і він спробував розвіяти його, поправивши манжети і вузол краватки. Тоді дістав із кишені жилетки невеличкий папірець і проглянув тези для своєї промови. Він ще не вирішив стосовно рядків Роберта Браунінга^[120], боявся, чи належно сприймуть їх слухачі. Краще взяти якісь упізнавані цитати з Шекспіра або з «Мелодій»^[121]. Безтактне пристукування чоловічих каблуків і шаркання підощв нагадали йому, що рівень їхньої культури відрізняється від його. Він лише виставить себе на посміховисько, процитувавши їм поезію, якої вони не зрозуміють. Ще подумають, ніби хизується ліпшою освітою. Він зганьбиться із ними, як зганьбився із дівчиною в комірчині. Тоді він обрав недоречний тон. Уся та розмова була помилкою від самого початку й до кінця, цілковитим провалом.

Саме тоді з дамської гардеробної вийшли його тітки з дружиною. Його тітки були двома маленькими, скромно вбраними старенькими пані. Тітка Джулія на дюйм із чимось вищою. Мала попелясте волосся, зачесане на вуха, і таке саме попелясте, з темнішими тіннями, велике мляве обличчя. Попри міцну статуру й пряму поставу, через повільний погляд і напіврозтулені губи створювала враження жінки, яка не знала, де вона і куди йде. Тітка Кейт була жвавішою. Її лице мало більш здоровий вигляд, ніж у сестри, та складалося з самих зморщок і складок, ніби зів'яле червоне яблуко, а її волосся, заплетене також по-старосвітськи, ще не втратило кольору стиглого горіха.

Вони обидві щиро поцілували Гебріела. Він був їхнім улюбленим племінником, сином покійної старшої сестри Еллен, яка вийшла за Т. Дж. Конроя з Портів та доків^[122].

— Грета каже, ви сьогодні не будете брати кеб до Монкс-тауна, Гебріеле,— сказала тітка Кейт.

— Ні,— мовив Гебріел, повертаючись до дружини,— нам вже досить і минулого року, правда ж? Хіба ви забули, тітонько Кейт, яку застуду схопила тоді Грета? Вікна кебу гриміли всю дорогу, а як ми проминули Мерріон, піднявся східний вітер. Веселенько було. Грета жахливо застудилася.

Тітка Кейт строго хмурилася і кивала головою після кожного слова.

— І то правда, Гебріеле, і то правда,— сказала вона.— Ліпше перестраховатися.

— Але Грета,— провадив Гебріел,— пішла би додому пішки і в заметіль, тільки б їй дозволили.

Місіс Конрой засміялася.

— Не зважайте на нього, тітонько Кейт,— сказала вона.— Він надто усім переймається, каже Томові одягати ввечері оті зелені окуляри, змушує його вправлятися з гирями, силує Єву їсти вівсянку. Бідолашне дитя! А вона ж і дивитися на неї не може!.. О, та ви ніколи не вгадаєте, що він змушує мене вдягати тепер!

Вона дзвінко розсміялася й глипнула на чоловіка, чий піднесений і щасливий погляд блукав її сукнею, обличчям й волоссям. Дві тітоньки також сердечно засміялися, бо ж часто жартували з Гебрієлової надмірної турботи.

— Калоші! — сказала місіс Конрой.— Це з останнього. Тільки-но під ногами мокро, як я маю взувати калоші. Він навіть хотів, щоби я вузула їх сьогодні, але я не стала. Наступним, що він мені купить, буде водолазний костюм.

Гебріел знервовано розсміявся і заспокійливо погладив свою краватку, а тітка Кейт аж зігнулася від сміху, так їй сподобався той жарт. Посмішка скоро зійшла з обличчя тітки Джулії, і вона спрямувала безрадісний погляд на обличчя племінника. Після паузи спитала:

— А що таке калоші, Гебріеле?

— Калоші, Джуліє! — вигукнула її сестра.— Боже ж ти мій, невже ти не знаєш, що таке калоші? Їх одягають на... на черевики, Грето, адже так?

— Так,— мовила місіс Конрой.— Такі штуки з гуми. У нас обох по парі. Гебріел каже, що на континенті їх носять геть усі.

— О, на континенті,— промимрила тітка Джулія, спроквола киваючи головою.

Гебріел насупив брови і сказав, ніби сердячись:

— Нічого надзвичайного, та Грета думає, що це смішно, бо каже, що це слово нагадує їй про «Менестрелів Крісті»^[123].

— Але скажи, Гебріеле,— тактовно змінила тему тітка Кейт.— Ти ж подбав про кімнату в готелі. Грета казала...

— О, з кімнатою все гаразд,— відповів Гебріел.— Я взяв у «Грешемі».

— Звісно,— мовила тітка Кейт,— це найліпше, що можна було зробити. А діти, Грето, — ти за них не хвилюєшся?

— О, це ж на один вечір,— сказала місіс Конрой.— До того ж за ними нагляне Бессі.

— Звісно,— знову проказала тітка Кейт.— Як же зручно мати дівчину, на яку можна покластися! А от Лілі, я не знаю, що то на неї найшло останнім часом. Вона вже геть не та дівчинка, якою колись була.

Гебріел саме збирався поставити тітці кілька питань з цього приводу, та вона раптово урвала бесіду і глянула услід сестрі, яка спускалася сходами, витягуючи шию понад поруччям.

— Хотіла б я знати,— сказала вона майже роздратовано,— куди це пішла Джулія? Джуліє! Джуліє! Ти куди зібралася?

Джулія наполовину спустилася сходами, повернулася і м'яко мовила:

— Фредді прийшов.

У той самий момент плескання рук і фінальні акорди піаніста промовисто засвідчили, що вальс скінчився. Двері вітальні відчинилися зсередини, і звідти вийшли пари. Тітка Кейт поспіхом відтягнула Гебріела вбік і прошепотіла йому на вухо:

— Біжи донизу, Гебріеле, зроби ласку, і поглянь, чи він у порядку, і не пускай його нагору, якщо він під мухою. А я певна, що так і є.

Гебріел підійшов до сходів і прислухався. Він почув, як у комірчині розмовляло двоє людей. Тоді впізнав сміх Фредді Маліна. Він гучно спустився сходами.

— Таке полегшення,— сказала тітка Кейт до місіс Конрой,— що тут є Гебріел. Мені завжди якось на душі легше, коли він тут... Джуліє, міс Делі та міс Пауер хочуть випити чогось освіжаючого. Дякую вам за прекрасний вальс, міс Делі. Ви зробили нам велику приємність.

Високий чоловік зі зморшкуватим обличчям, сивиною у жорстких вусах і смаглявою шкірою, який саме виходив зі своєю партнеркою, спитав:

— А можна і нам чогось випити, міс Моркан?

— Джуліє,— сказала тітка Кейт, довго не роздумуючи,— тут ще містер Браун та міс Фарлонг. Візьміть і їх, Джуліє, з міс Делі та міс Пауер.

— Я дамський догідник,— мовив містер Браун, склавши губи трубочкою, аж вуса наїжачились, і усміхаючись усіма своїми зморшками.— Знаєте, міс Моркан, чому дами так мене люблять...

Він не закінчив речення, але, по бачивши, що тітка Кейт була вже далеко, відразу ж повів трьох молодих дам до задньої кімнати. Посеред кімнати були два зіставлені квадратні столи, на яких тітка Джулія зі сторожем розправляли й розгладжували велику скатертину. На серванті стояли вишикувані блюда, тарілки, бокали та купки ножів, виделок і ложок. Кришка зачиненого квадратного роялю теж слугувала буфетом для наїдків і солодоців. Біля меншого буфету в кутку стояло двоє молодих чоловіків, попиваючи прохолодні напої.

Містер Браун привів своїх супутниць на той бік і запросив їх жартома спробувати дамського пуншу, гарячого, міцного й солодкого. Вони сказали, що не п'ють нічого міцного, і він відкрив для них три пляшки лимонаду. Тоді попросив одного з молодих чоловіків відійти вбік і, узявшись за графин, налив собі добрячу порцію віскі. Молоді чоловіки оглядали його з повагою, поки він робив пробний ковток.

— Боже, поможи,— сказав він, усміхаючись,— це лікар приписав.

Його зморщене обличчя розплилося у широкій посмішці, а три молоді дами засміялися мелодійною луною на його дотеп, похитуючись туди-сюди і нервово посмикуючи плечима. Найхоробріша сказала:

— Але ж, містере Браун, я впевнена, лікар не міг такого приписати.

Містер Браун зробив іще один ковток віскі і мовив, скорчивши міну:

— Я, бачите, як та славетна місіс Кессіді; вона, подекують, казала: «А зараз, Мері Граймз, якщо я цього не вип'ю, то змусьте мене, бо мені дуже хочеться».

Його розпашіле обличчя нахилилося надто близько, і він вимовив фразу такою грубою дублінською говіркою, що молоді дами, не

змовляючись, відреагували на його дотеп мовчанкою. Міс Фарлонг, одна з учениць Мері Джейн, запитала міс Делі, як називався той милий вальс, що вона грала; а містер Браун, побачивши, що його ігнорують, швиденько повернувся до двох молодиків — більш вдячних слухачів.

Червонолиця молода жінка у фіалковій сукні увійшла до кімнати, захоплено плескаючи в долоні й вигукуючи:

— Кадриль! Кадриль!

Відразу за нею з'явилася тітка Кейт і мовила:

— Двоє джентльменів і три дами, Мері Джейн!

— О, ось тут містер Берджин та містер Керріган,— сказала Мері Джейн.— Містере Керріган, станете з міс Пауер? Міс Фарлонг, ви станцюєте з містером Берджином? О, так буде якраз добре.

— Три дами, Мері Джейн,— нагадала тітка Кейт.

Двоє молодих джентльменів спитали в дам, чи ті будуть такі люб'язні, а Мері Джейн повернулася до міс Делі.

— О, міс Делі, ви так чудово грали для нас останні два танці, але сьогодні нам справді бракує дам.

— Я зовсім не проти, міс Моркан.

— Маю для вас гарного партнера, містера Бартела Д'Арсі, тенора. Попрошу його заспівати пізніше. Увесь Дублін гуде про нього.

— Прекрасний голос, прекрасний! — мовила тітка Кейт.

Фортепіано уже двічі програло прелюдію до першої фігури, і Мері Джейн швидко вивела своїх новобранців. Не встигли вони вийти, як до кімнати поволі забрела тітка Джулія, озираючись на щось позаду себе.

— У чому річ, Джуліє? — стривожено запитала тітка Кейт.— Хто там?

Джулія, несучи стос серветок, повернулася до сестри і сказала просто, так, ніби те питання здивувало її:

— Це всього лише Фредді, Кейт, і з ним Гебріел.

І справді, відразу за нею виднівся Гебріел, який вів Фредді Малінса уздовж сходового майданчика. Останній, молодий, приблизно сорокарічний чоловік був Гебріелового росту і статури, з дуже округлими плечима. Мав м'ясисте і бліде обличчя, поцятковане червоним лише на товстих звислих вухах і широких крилах носа. У нього були грубі риси обличчя, приплюснутий ніс, похиле чоло, розпухлі й випуклі губи. Важкі повіки очей і рідке розпатлане волосся надавали йому сонного вигляду. Він щиро сміявся, аж підвискуючи, з

історії, яку розповідав Гебріелові на сходах, одночасно потираючи ліве око кісточками лівого кулака.

— Доброго вечора, Фредді,— привіталася тітка Джулія.

Фредді Малінс побажав доброго вечора обом міс Моркан ніби поспіхом через своє звичне заїкання, а тоді, побачивши, що містер Браун шкіриться до нього від буфету, перетнув кімнату на дещо нетвердих ногах і заходився упівголоса повторювати історію, яку щойно розповів Гебріелові.

— Усе не так і погано, еге ж? — спитала тітка Кейт Гебріела.

Гебріел швидко розправив насуплені брови й відповів:

— О ні, майже непомітно.

— Який же він нестерпний! — сказала вона.— Бідолашна мати змусила його дати обітницю утримання в новорічну ніч. Але ходімо, Гебріеле, до вітальні.

Перед тим, як піти із Гебріелом, вона подала сигнал містерові Брауну, насупившись і застережливо помахавши туди-сюди вказівним пальцем. Містер Браун кивнув у відповідь і, коли вона пішла, сказав Фредді Малінсу:

— Що ж, Тедді, я наллю тобі добрячу склянку лимонаду, щоб ти просто освіжився.

Фредді Малінс, який саме наближався до кульмінації своєї оповіді, нетерпляче відмахнувся, але містер Браун, звернувши увагу чоловіка на його розхристаний одяг, налив і дав йому повну склянку лимонаду. Ліва рука Фредді Малінса механічно прийняла склянку, його права рука була зайнята поправленням одягу. Містер Браун, чиє обличчя знову морщилося від веселощів, налив собі віскі, а Фредді Малінс вибухнув пронизливим спазматичним реготом і, ставлячи свою так і не відпиту, повну по вінця склянку, заходився терти ліве око кісточками лівого кулака, повторюючи свою останню фразу, наскільки йому дозволяв напад сміху.

* * *

Гебріел не міг слухати, як Мері Джейн грала для припишклої вітальні свій академічний твір, з безліччю рулад і складних пасажів. Він любив музику, але в цьому творі, на його думку, геть не було мелодії, і він сумнівався, чи хтось з інших слухачів, які припрошували Мері Джейн зіграти, цю мелодію вчуває. Четверо молодиків, які

прийшли з буфету постояти у дверях під звуки фортепіано, тихенько розбрелися парами за кілька хвилин. Єдиними, хто, здавалося, стежить за музикою, були сама Мері Джейн — її руки носилися уздовж клавіш або здіймалися над ними під час пауз, ніби у жриці в мить накладення прокляття — і тітка Кейт, яка стояла біля її ліктя, щоб перегортати ноти.

Гебріел перевів погляд з підлоги, що мерехтіла від воску під світлом важкої люстри, до стіни над фортепіано. Там висіла картина зі сценою на балконі з «Ромео і Джульєтти», а біля неї інша з двома принцями, убитими в Тауері, яку тітка Джулія ще дівчиною вишила червоними, синіми й коричневими нитками. Ймовірно, у школі, до якої вони ходили в дитинстві, протягом року викладали таке рукоділля. Його мати на подарунок до дня народження пошила йому жилет із пурпурового попліну, оздоблений лисячими голівками, з коричневою атласною підкладкою і круглими гудзиками кольору шовковиці. Дивно, що його мати не мала хисту до музики, дарма що тітка Кейт називала її мозком родини Морканів. Вони з Джулією завжди пишалися своєю серйозною і поважною сестрою. Її фотографія стояла перед великим дзеркалом. Вона тримала на колінах відкриту книгу і щось із неї показувала Костянтину, який, одягнений у костюм морячка, лежав біля її ніг. Розсудливо дбаючи, аби в сім'ї все було гідно, вона сама обрала імена сином. Завдяки їй Костянтин тепер старший вікарій у Балбрігені, а Гебріел має ступінь у Королівському університеті. На його обличчя впала тінь, коли пригадав її затятий опір його одруженню. Деякі презирливі слова, які вона кидала, терзали його пам'ять дотепер; якось вона сказала про Грету, ніби та сільська кралечка, а це зовсім не так. Саме Грета гляділа її протягом останньої затяжної недуги у їхньому будинку в Монкстауні.

Він знав, що Мері Джейн мала б уже наближатися до закінчення свого твору, бо знову грала вступну мелодію з руладами після кожного такту, і поки він чекав завершення, обурення в його серці вщухло. Твір скінчився треллю високих октав і глибокою басовою октавою наприкінці. Бурхливі аплодисменти привітали Мері Джейн, поки вона, шаріючись і нервово згортаючи ноти, тікала з кімнати. Найенергійніші оплески линули від дверей, від тих чотирьох молодиків, що втекли до буфету на початку твору та повернулися, коли фортепіано змовкло.

Оголосили лансьє. Гебріел виявився у парі з міс Айворс. Вона була щиросердою, говіркою молодою леді з веснянкуватим обличчям і виразними карими очима. Вона не носила суконь з глибоким декольте, навпаки, велика брошка з символом і девізом Ірландії скріплювала її комір.

Коли вони стали на свої місця, вона раптово сказала:

— Маємо дещо з вами прояснити.

— Зі мною? — спитав Гебріел.

Вона серйозно кивнула головою.

— І що ж? — запитав Гебріел, посміюючись із її серйозної манери.

— Хто такий Г.К.? — запитала міс Айворс, втупившись у нього.

Гебріел залився рум'янцем і вже збирався насупити брови, ніби не розуміє, коли вона різко промовила:

— О, не вдавайте невинне ягня! Я тут дізналася, що ви пишете для «Дейлі Експрес». Невже вам не соромно?

— Чому це мені має бути соромно? — запитав Гебріел, кліпаючи очима і намагаючись посміхнутися.

— Ну, мені за вас соромно,— щиро сказала міс Айворс.— Казати, що ви пишете для такої газети. Я й подумати не могла, що ви із західних бритів^[124].

Гебріел розгубився. Це правда, він щосереді писав літературний огляд у «Дейлі Експрес», за що йому платили п'ятнадцять шилінгів. Але це не робило із нього західного брита, ніскілечки. Книжки, які він отримував для огляду, були жаданими ледь не більше, ніж той мізерний чек. Йому подобалося торкатися обкладинок і перегортати сторінки щойно надрукованих книжок. Ледь не кожного дня, коли він закінчував викладати у коледжі, брів уздовж причалів до букіністів, до Гікі на Бачелорс-вок, до Веба чи Массі на Астон-квей, чи до О'Клогіссі у провулку. Він не знав, як реагувати на її закид. Хотів сказати, що література понад політикою. Вони були друзями вже багато років, і їхні кар'єри розвивалися паралельно: спершу в університеті, а тоді вже як викладачів; з нею він не міг наважитися на пишні фрази. Продовжував кліпати очима, намагався посміхнутися і недоладно промимрив, що не бачить нічого політичного у написанні оглядів книжок.

Коли настав час розійтися, він був усе ще приголомшений і неухажний. Міс Айворс тепло стиснула його руку і мовила м'яким,

дружнім тоном:

— Звісно, я жартую. Нумо, розходимося.

Коли вони знову зійшлися, вона заговорила про «університетське питання»^[125], і Гебріелу стало вільніше. Її подруга показала його огляд віршів Браунінга. Саме так вона й розкрила цей секрет, але їй надзвичайно сподобався огляд. Тоді вона раптово мовила:

— О, містере Конрой, а ви цього літа поїдете на екскурсію на Аранські острови? Ми збираємося зупинитися там на цілий місяць. Там, в Атлантичному океані, буде просто дивовижно. Вам слід поїхати. Їдуть містер Кленсі, містер Кілкеллі та Кетлін Кірні. Також було б дивовижно, якби й Грета приїхала. Вона ж з Коннахта, так?

— Її рідня,— коротко сказав Гебріел.

— Але ж ви приїдете, еге ж? — спитала міс Айворс, палко торкаючись його руки.

— Річ у тім,— мовив Гебріел,— що я вже влаштував поїздку до...

— Поїдку куди? — поцікавилася міс Айворс.

— Ну, знаєте, я кожного року їжджу у велосипедний тур із приятелями, тож...

— Але куди ж? — запитала міс Айворс.

— Ну, ми зазвичай їздимо у Францію або Бельгію, чи, може, в Німеччину,— ніяково відповів Гебріел.

— А чому ви їздите у Францію і Бельгію,— допитувалася міс Айворс,— а не відвідуєте свій край?

— Ну,— сказав Гебріел,— частково, аби контактувати з мовами, а частково заради різноманітності.

— То ви хіба не маєте власної мови, щоб із нею контактувати — ірландської? — вела своє міс Айворс.

— Ну,— відказав Гебріел,— якщо на те пішло, то, знаєте, ірландська — мені не рідна мова.

Їхні сусіди озирнулися послухати цей перехресний допит. Гебріел нервово зиркав ліворуч і праворуч, намагаючись бути в доброму гуморі, попри це випробування, яке змушувало його чоло вкриватися червоними плямами.

— І хіба ви не маєте своєї землі, щоб її навідати,— правила міс Айворс,— землі, про яку ви нічого не знаєте, власного народу і власної країни?

— О, правду кажучи,— раптово відрубав Гебріел,— мене нудить від моєї країни, нудить!

— Чому? — здивувалася міс Айворс.

Гебріел не відповів, бо розпалився від власної репліки.

— Чому? — повторила міс Айворс.

Настав час розійтися у танці, і, позаяк він мовчав, міс Айворс тепло мовила:

— Атож, ви не маєте відповіді.

Гебріел спробував приховати своє сум'яття, завзято танцюючи. Він уникав її погляду, бо ж побачив на її обличчі кислий вираз. Але коли вони зустрілися у довгому ланцюжку, то здивувався, відчувши, що його руку міцно стиснули. Вона на хвильку запитально глянула на нього з-під брів, аж поки він не усміхнувся. Тоді, тільки-но ланцюжок мав знову рушити, стала навшпиньки і прошепотіла йому на вухо:

— Західний брит!

Коли лансьє скінчився, Гебріел відійшов у далекий куток кімнати, де сиділа мати Фредді Малінса. Це була велика бліда стара із сивим волоссям. Як і син, вона говорила затинаючись. Їй вже сказали, що Фредді прийшов і з ним майже все гаразд. Гебріел запитав, чи вдалою була переправа з Шотландії. Вона жила у Глазго із заміжньою дочкою і раз на рік приїздила погостювати в Дублін. Вона спокійно відповіла, що мала прехорошу переправу і що капітан був дуже уважним до неї. А ще вона говорила про прекрасний будинок, який тримала її дочка у Глазго, і про всіх друзів, яких вони там мали. Поки її язик продовжував торохтіти, Гебріел спробував стерти із пам'яті усі спогади про неприємний інцидент із міс Айворс. Звісно, ця дівчина чи жінка, чи ким там вона була, мала запал, але ж на все свій час. Може, не треба було так відповідати. Але ж вона не мала права називати його західним бритом прилюдно, навіть жартома. Вона спробувала виставити його на посміховисько перед усіма, сиплячи питаннями і витріщаючись кролячими очима.

Він побачив свою дружину, яка пробиралася до нього крізь пари у вальсі. Підійшовши, вона прошепотіла на вухо:

— Гебріеле, тітка Кейт хоче знати, чи ти поріжеш гуску, як зазвичай. Міс Делі поріже шинку, а я — пудинг.

— Гаразд,— погодився Гебріел.

— Тільки-но завершиться вальс, вона відпустить молодь вечеряти, і ми будемо поміж своїх.

— Ти танцювала? — Спитав Гебріел.

— Ну звісно, що так. Хіба ти мене не бачив? Через що ви посварилися із Моллі Айворс?

— Ми не сварилися. Чому ж це? Вона так сказала?

— Щось таке. Я намагаюся переконати того містера Д'Арсі заспівати. Як на мене, він великий чванько.

— Ми не сварилися,— набурмосився Гебріел,— вона просто хотіла, щоби я поїхав на захід Ірландії, а я сказав, що не поїду.

Його дружина захоплено сплеснула руками й злегка підстрибнула.

— О, поїхали, Гебріеле,— вигукнула вона.— Я б із радістю ще раз побачила Голвей.

— Ти можеш їхати, якщо хочеш,— холодно сказав Гебріел.

Вона хвильку дивилася на нього, тоді повернулася до місіс Малінс і мовила:

— Дуже добрий чоловік, чи не так?

Поки вона прокладала собі шлях назад через кімнату, місіс Малінс, незважаючи на те втручання, продовжила говорити Гебріелу про те, які ж гарні місця і прекрасний краєвид у Шотландії. Її зять щороку возить їх на озера, і вони ходять на рибалку. Її зять неперевершений рибалка. Одного дня він упіймав прекрасну велику рибину, і чоловік з готелю приготував її на вечерю.

Гебріел майже не чув, про що вона говорила. Зараз, коли наближалася вечеря, він знову почав думати про свою промову й цитату. Побачивши Фредді Малінса, який ішов через кімнату, щоби навідати матір, Гебріел звільнив для нього крісло й відступив до вікна. Зал уже спорожнів, із задньої кімнати долинав дзенькіт тарілок і ножів. Ті, хто ще лишався у вітальні, виглядали змореними танцями і тихенько спілкувалися, розбившись на маленькі групки. Теплі тремтливі пальці Гебріела стукотіли по холодній шибці вікна. Як же холодно має бути назовні! Як приємно було би пройтися на самоті, спершу вздовж річки, а тоді через парк! Сніг лежатиме на гіллі дерев і формуватиме яскраву шапку на вершині обеліска Веллінгтона. Наскільки ж приємніше буде там, аніж за столом!

Він прокрутив у пам'яті пункти своєї промови: ірландська гостинність, сумні спогади, Три Грації, Паріс, цитата з Браунінга.

Подумки повторив фразу, яку написав у своєму огляді: «Почуваєшся, ніби слухаєш музику, вистраждану в роздумах». Міс Айворс похвалила той огляд. Чи була вона щирою? Чи справді було у неї якесь особисте життя поза усім цим пропагуванням? Між ними ще ніколи не виникало неприязні, аж до цього вечора. Його нервувала думка про те, що вона сидітиме за столом і дивитиметься своїм критичним, запитальним поглядом, коли він говоритиме. Їй, мабуть, не буде прикро бачити провал його промови. У розум йому закралася одна ідея і надала йому мужності. Він скаже, натякаючи на тітку Кейт і тітку Джулію: «Леді та джентльмени, може, у покоління, яке іде на спад у наш час, і є свої недоліки, але зі свого боку я гадаю, що воно має певні риси гостинності, гумору, гуманності, яких, як мені здається, бракує новому, дуже серйозному і гіперосвіченому поколінню, що зростає серед нас». Дуже добре: це для міс Айворс. Яке йому діло до того, що його тітки — всього лише дві неотесані старі?

Його увагу привернуло гудіння в кімнаті. Від дверей прямував містер Браун, галантно ведучи тітку Джулію, яка сперлася йому на руку, усміхаючись і звисивши голову. Нерівний шквал аплодисментів супроводив її до фортепіано, після чого, тільки-но Мері Джейн всілася на стільчик, а тітка Джулія, більше не всміхаючись, стала впівоберта, щоб рівномірно розподілити голос по кімнаті, поступово вщух. Гебріел впізнав прелюдію. Вона була зі старої пісні тітки Джулії — «Вбрання нареченої»^[126] Її голос, сильний і чистий у звучанні, з великим завзяттям атакував рулади, що прикрашали мотив, і хоча вона співала дуже швидко, не пропускала навіть найдрібніших форшлагів. Якщо слухати той голос, не дивлячись на обличчя співачки, можна було відчувати і поділяти захоплення від стрімкого і впевненого польоту. Гебріел гучно аплодував разом з усіма після завершення пісні, бурхливі оплески долетіли й з-за невидимого столу, де вечеряли. Вони звучали настільки непідробно, що обличчя тітки Джулії трошки зашарілося, коли вона схилилася змінити на попітрі стару, переплетену шкірою книгу, на обкладинці якої були її ініціали. Усі затихли, а Фредді Малінс, який слухав, повернувши голову, щоб краще чути, все ще аплодував і жваво говорив до матері, яка серйозно і поволі кивала головою на знак згоди. Нарешті, втомившись плескати, він зненацька встав і кинувся через усю кімнату до тітки Джулії,

схопив її руку у свої долоні і тряс, коли бракувало слів чи надто сильно затинався.

— Я саме казав матері,— мовив він,— що ще ніколи не чув, аби ви так гарно співали, ніколи. Ні, я ще ніколи не чув, аби ваш голос був таким гарним, як сьогодні. Саме тепер! Можете у це повірити? Це правда. Даю слово честі, це правда. Я ще ніколи не чув, аби ваш голос звучав так свіжо і так... чисто і свіжо, ніколи.

Вивільняючи свою руку з чіпких пальців чоловіка, тітка Джулія широко усміхнулася і пробурмотіла щось про компліменти. Містер Браун вказав на неї широким жестом і, мов імпресарію, що представляє аудиторії якесь диво, виголосив:

— Міс Джулія Моркан, моє останнє відкриття!

Він щиро засміявся зі свого жарту, коли Фредді Малінс повернувся до нього і сказав:

— Що ж, Брауне, якщо ви серйозно, то могли б зробити і гірше відкриття. Все, що я можу сказати, це те, що відколи я сюди приходжу, ще не чув, аби вона співала бодай наполовину так добре. І це чиста правда.

— І я також, — погодився містер Браун. — Гадаю, її голос значно покращився.

Тітка Джулія знизала плечима і сказала зі смиренною гордістю:

— Тридцять років тому я мала доволі таки пристойний голос.

— Я часто казала Джулії,— наполегливо мовила тітка Кейт,— що в тому хорі вона просто даремно витрачала час. Та хто б мене слухав.

Вона повернулася, ніби апелюючи до здорового глузду решти проти упертої дитини, поки тітка Джулія дивилася поперед себе, а на обличчі у неї грала туманна посмішка спогадів.

— Ні,— продовжила тітка Кейт,— вона нікому не дозволяла вказувати собі чи радити, гарувала в тому хорі день і ніч, день і ніч. О шостій годині ранку на Різдво! І все заради чого?

— Ну, хіба ж то не заради Божої слави? — спитала Мері Джейн, повертаючись на стільчику і усміхаючись.

Тітка Кейт люто повернулася до небоги і сказала:

— Я знаю все про Божу славу, Мері Джейн, але й думаю, що для Папи не дуже шляхетно витурити із хору жінок, які гарували там усе своє життя, і поставити замість них якихось хлопчаків-молокососів. Я

вважаю, що раз Папа так чинить, це піде на благо церкви. Але ж це несправедливо, Мері Джейн, і це неправильно^[127].

Вона розпалася і, напевно, продовжила би захищати свою сестру, адже для неї це була болісна тема, та Мері Джейн, побачивши, що всі танцюристи вже повернулися, мирно втрутилася:

— Що ж, тітко Кейт, ви під'юджуєте містера Брауна, який дотримується інших переконань.

Тітка Кейт повернулася до містера Брауна, який шкірився від цього натяку на його релігію, і поспіхом мовила:

— О, навіть не ставте під сумнів правоту Папи. Я всього лише нерозумна стара жінка, і не наважуюся судити про такі речі. Але ж є ще поняття звичайної щоденної ввічливості і вдячності. І якби я була на місці Джулії, то висловила б це отцю Гілі прямисінько в обличчя...

— До того ж тітко Кейт,— сказала Мері Джейн,— ми всі вже зголодніли, а коли ми голодні, то стаємо дуже сварливими.

— А ще ми сварливі, коли спрагли,— додав містер Браун.

— Тож давайте краще підемо до вечері,— запропонувала Мері Джейн,— і завершимо цю дискусію потому.

На сходах біля вітальні Гебріел зустрів свою дружину і Мері Джейн, коли вони саме намагалися переконати міс Айворс зостатися на вечерю. Але міс Айворс уже вдягнула шапку і якраз застібала пальто, вона не хотіла залишатися. Їй аніскілочка не хотілося їсти, до того ж, вона вже й так затрималася.

— Всього лише на десять хвилин, Моллі, — вмовляла місіс Конрой.— Вас це не затримає надовго.

— Поїжте хоч щось,— просила Мері Джейн,— ви ж танцювали.

— Я справді не можу,— відказала міс Айворс.

— Боюся, ви взагалі не розважилися,— безнадійно зітхнула Мері Джейн.

— Я ще ніколи так не веселилася, запевняю вас,— мовила міс Айворс,— але ви справді маєте дозволити мені бігти.

— Як же ви дістанетесь додому? — спитала місіс Конрой.

— О, тут якихось два кроки набережною.

Гебріел хвильку повагався, а тоді запропонував:

— Якщо ви дозволите мені, міс Айворс, я проведу вас додому, раз ви справді мусите йти.

Та міс Айворс вирвалася від них.

— Я не хочу цього слухати,— вигукнула вона.— Заради всього святого, йдіть до вечері й не зважайте на мене. Я можу сама дати собі раду.

— Але ж кумедна ви дівчина, Моллі,— відверто сказала місіс Конрой.

— *Beannacht libh*^[128]. — зі сміхом вигукнула місіс Айворс, збігаючи сходами.

Мері Джейн подивилася їй услід, на її обличчі був похмурий, спантеличений вираз, а місіс Конрой схилилася на поруччя, дослухаючись до вхідних дверей. Гебріел запитав себе, чи не він, власне, був причиною такої несподіваної втечі. Хоча вона, здається, мала хороший настрій: пішла сміючись. Він байдуже глянув униз на сходи.

У ту ж мить з'явилася тітка Кейт, шкандибаючи із залу для вечері, мало не заламуючи рук у відчаї.

— Де Гебріел? — вигукнула вона.— Куди, на Бога, подівся Гебріел? Усі чекають, все готове, а нікому розрізати гуску!

— Я тут, тітко Кейт! — озвався Гебріел з раптовим пожвавленням, — готовий, якщо треба, порізати цілу зграю гусей.

Жирна, рум'яна гуска була на одному кінці столу, а на іншому, на підстилці з гофрованого паперу — присипаний петрушкою великий окіст зі знятою шкіркою, приправлений сухариками, з охайною паперовою оборкою навколо кістки, і поруч із ним — кільце нарізаної яловичини. Між цими конкурентними стравами на столі паралельними смугами були розставлені гарніри: дві невеликі вежі желе, червона й жовта; мілка тарілка, повна шматочків бланманже і червоного джему, великий таріль у формі листка з ручкою-стеблиною, на якому лежали пригорщі пурпурових родзинок і очищеного мигдалю, а йому до пари — таця з інжиром, що лежав суцільною плиткою, тарілка із заварним кремом, прикрашеним тертим мускатним горіхом, маленька мисочка шоколадок і цукерок, загорнутих у золоті й срібні обгортки, і скляна ваза, у якій стояли високі стебельця селери. У центрі столу, наче вартові, стриміли підставки для фруктів, а на них громадилася піраміда з апельсинів та американських яблук; два приземкуваті старомодні графини з кришталю: один із портвейном, а інший — з темним хересом. На зачиненому квадратному роялі у величезній жовтій мисці очікував пудинг, а позаду нього три ряди пляшок міцного

портеру, елю й мінеральної води, розставлені відповідно до кольору їхнього скла: перші два — чорні з червоними етикетками, третій і найменший ряд — білі з поперечними зеленими стрічками.

Гебріел сміливо сів на своєму чільному місці і, поглянувши на лезо ножа, міцно занурив виделку в гуску. Зараз він почувався легко й невимушено, адже був знавцем у розрізанні гуски й дуже любив сидіти в чолі багатого обставленого столу.

— Міс Фарлонг, що вам дати? — запитав він.— Крильце чи шматочок філе?

— Маленький шматочок філе.

— Міс Гіггінс, що вам?

— О, зовсім нічого, містере Конрой.

Поки Гебріел і міс Делі роздавали тарілки з гускою, шинкою та нарізаною яловичиною, Лілі ходила від гостя до гостя з загорнутою у білу серветку мискою гарячої вареної картоплі. Це була ідея Мері Джейн, а ще вона запропонувала яблучний соус до гуски, та тітка Кейт сказала, що печена гуска завжди смакувала їй і просто так, без усякого яблучного соусу, і вона сподівається, що й далі буде не гірше. Мері Джейн обслуговувала своїх учнів і пересвідчилася, що вони взяли найкращі шматки, а тітка Кейт і тітка Джулія відкоркували і принесли від роялю пляшки портеру й елю для джентльменів та мінеральну воду для леді. Було повно метушні, сміху і шуму, лунали звуки прохань і прохань у відповідь, ножів і виделок, корків і скляних кришечок. Гебріел почав нарізати другу порцію, щойно впоравшись із першим колом, так і не взявши собі шматочка. Всі гучно запротестували, тож він пішов на компроміс, зробивши великий ковток портеру, адже нарізання виявилось гарячою роботою. Мері Джейн тихо сіла до своєї вечері, та тітка Кейт і тітка Джулія все ще дибали довкола столу, наступаючи одна одній на п'яти, заступаючи одна одній шлях і даючи непомітні вказівки. Містер Браун, як і Гебріел, благав їх сісти і повечеряти, та вони сказали, що мають ще вдосталь часу, тож, зрештою, Фредді Малінс звівся і, схопивши тітку Кейт, посеред загального сміху всадовив її на стілець.

Коли всі отримали свої порції, Гебріел сказав, усміхаючись:

— А зараз, якщо хтось хоче ще трохи того, що вульгарні люди називають «добавкою», нехай скаже.

Хор голосів припросив його почати вже і власну вечерю, а Лілі підійшла з трьома картоплинами, які відклала для нього.

— Що ж, добре,— люб'язно сказав Гебріел, роблячи іще один великий ковток,— будь ласка, леді та джентльмени, забудьте про моє існування на кілька хвилин.

Він взявся до вечері та не брав жодної участі в бесіді, яка точилася за столом, поки Лілі прибирала тарілки. Темою розмови стала оперна трупа, яка на той час виступала у Королівському театрі. Містер Бартел Д'Арсі, тенор, темнолиций молодий чоловік із елегантними вусами, розхвалював першу контральтистку тієї трупи, проте міс Фарлонг вважала, що в тієї був досить вульгарний стиль подачі. Фредді Малінс сказав, що у другій частині пантоміми Гейті співав негритянський вождь, і це був один із найкращих тенорів, яких він коли-небудь слухав.

— Ви його чули? — запитав він у містера Бартела Д'Арсі через стіл.

— Ні,— байдуже відповів містер Бартел Д'Арсі.

— Мені було б цікаво почути вашу думку про нього,— пояснив Фредді Малінс. — Я вважаю, що у нього грандіозний голос.

— Тедді любить знаходити такі «перли»,— фамільярно сказав містер Браун, звертаючись до усіх за столом.

— А чому й він не може мати голосу? — скинувся Фредді Малінс. — Це лише тому, що він чорний?

Ніхто не відповів на його запитання, а Мері Джейн повернула бесіду назад до прийнятної теми опери. Один з її учнів якось дав їй квиток на «Міньйона»^[129]. Звісно ж, опера була дуже хороша, сказала вона, але змусила її задуматись про бідолашну Георгіну Бернс. Містер Браун занурився ще далі у минуле — до давніх італійських виконавців, що приїздили колись у Дублін: Тьєтєнс, Ільма ді Мурска, Кампаніні, великий Требеллі, Джульїні, Равеллі, Арамбуро. То були дні, говорив він, коли у Дубліні можна було почути щось схоже на спів. А ще він розповів про те, як верхній балкон старого Королівського театру заповнювався вечір за вечером, і якось один італійський тенор п'ять разів заспівав на біс «Нехай впаду я, як солдат», щоразу витягуючи високе до, і як іноді хлопці з балкона в пориві ентузіазму розпрягали коней з екіпажу якоїсь великої примадонни і самотужки тягли його через вулиці аж до самого готелю. Чому ж зараз не ставлять великих

старих опер, запитував він, як-от «Дінору», «Лукрецію Борджіа»? Та тому, що нема голосів, аби їх проспівати, ось чому.

— Ну що ж,— сказав містер Бартел Д'Арсі,— я припускаю, що й сьогодні є гарні співаки, як і тоді.

— То де ж вони? — зухвало запитав містер Браун.

— У Лондоні, Парижі, Мілані,— тепло відповів містер Бартел Д'Арсі.— Як на мене, Карузо, наприклад, такий же добрий, якщо не ліпший за будь-кого з тих людей, яких ви назвали.

— Може, й так, — мовив містер Браун.— Але, правду кажучи, сильно в тому сумніваюся.

— А я б віддала все, аби лише почути, як співає Карузо,— зітхнула Мері Джейн.

— Для мене, — мовила тітка Кейт, колупаючи кістку, — існував лише один тенор. Маю на увазі той, який мені подобався. Та гадаю, що ніхто з вас про нього ніколи не чув.

— Хто це, міс Моркан? — ввічливо запитав Бартел Д'Арсі.

— Його звали,— сказала тітка Кейт,— Паркінсон. Я чула його, коли він був у самому розквіті, думаю, що тоді у нього був найчистіший тенор, який лише виходив із людського горла.

— Дивно,— сказав містер Бартел Д'Арсі.— Я навіть ніколи й не чув про нього.

— Так, так, міс Моркан має рацію, — погодився містер Браун.— Пам'ятаю, чув якимось старого Паркінсона, але він аж надто далекий для мене.

— Прекрасний, чистий, милий, насичений англійський тенор,— сказала тітка Кейт з ентузіазмом.

Ґебріел закінчив вечеряти, і на стіл поставили величезний пудинг. Знову здійнявся дзенькіт виделок і ложок. Ґебрієлова дружина накладала повні черпаки пудингу і передавала тарілки далі по столу. Посередині переймала Мері Джейн, додаючи малинове чи апельсинове желе, або бланманже і джем. Пудинг приготувала тітка Джулія і тепер слухала похвали з усіх кінців. Сама вона сказала, що він недостатньо брунатний.

— Ну, сподіваюся, міс Моркан, що я для вас достатньо брунатний, — пожартував містер Браун, натякаючи на значення свого прізвища, — бо ж, знаєте, я геть увесь брунатний.

Усі джентльмени, за винятком Гебріела, їли пудинг, щоб справити приємність тітці Джулії. Позаяк Гебріел не їв солодкого, йому залишили селеру. Фредді Малінс також узяв стеблинку селери і з'їв її разом зі своїм шматком пудингу. Йому хтось сказав, що селера дуже помічна для крові, а він саме був під наглядом лікаря. Місіс Малінс, яка мовчала протягом усієї вечері, повідомила, що її син збирається до Маунт Меллері десь через тиждень. Тоді стіл загомонів про Маунт Меллері, про те, яке свіже там повітря, які гостинні монахи і як вони ніколи не просять ані копійки у своїх гостей.

— Тобто ви хочете сказати,— недовіжливо спитав містер Браун,— що отак можна поїхати туди, поселитися там, ніби у готелі, порозкошувати собі, а тоді повернутися, нічого не заплативши?

— О, більшість людей залишають якісь пожертви монастирю, коли їдуть,— сказала Мері Джейн.

— От якби ж то у нашій церкві був подібний заклад,— замріявся містер Браун.

Він був вражений, почувши, що монахи там ніколи не розмовляють, встають о другій ночі і сплять у домовинах. Спитав, для чого вони це роблять.

— Такий там розпорядок, — твердо відповіла тітка Кейт.

— Так, але для чого? — запитав містер Браун.

Тітка Кейт повторила, що це таке правило, і все тут. Здавалося, містер Браун усе ще не розумів. Фредді Малінс пояснив йому, як тільки міг, що монахи намагаються покаятися в гріхах, учинених усіма грішниками в зовнішньому світі. Це тлумачення було не достатньо ясним, бо містер Браун вишкірився і сказав:

— Мені подобається така ідея, але ж хіба зручне ліжко з пружинами не підійде їм замість труни?

— Труна,— відказала Мері Джейн,— для того, щоби нагадати їм про їхній останній спочинок.

Позаяк ця тема стала сумною, її поховали у тиші столу, під час якої було чутно, як місіс Малінс притишено казала своїй сусідці:

— Вони дуже хороші люди, ті монахи, дуже набожні. Довкруг столу пустили родзинки, мигдаль, інжир, яблука, апельсини, шоколад і цукерки, тітка Джулія запросила всіх пригоститися портвейном чи хересом. Спершу містер Бартел Д'Арсі відмовлявся від одного й від іншого, але сусід штурхнув його і прошепотів щось, після чого він

дозволив наповнити свій бокал. Поступово, поки заповнювалися останні бокали, розмова припинилася. Настала пауза, яку вривало лише булькання вина і совання стільців. Усі троє міс Моркан втупили погляди в скатертину. Хтось кахикнув раз чи двічі, а тоді кілька джентльменів злегка постукали по столу, аби всі вгамувалися. Запала тиша, і Гебріел відсунув свій стілець.

Постукування стало гучнішим, заохочуючи промовця, а тоді повністю вщухло. Гебріел поставив свої десять тремтливих пальців на скатертину і нервово усміхнувся компанії. Зустрівши ряд повернутих облич, він звів очі до люстри. Фортепіано грало вальс, і він чув, як шелестять сукні об двері вітальні. Може, надворі, на набережній, у снігу стояли люди, вдивляючись в осяяні вікна і слухаючи вальс. Повітря там було чисте. На деякій відстані розкинувся парк, у якому сніг обтяжував дерева. На обеліску Веллінгтона була мерехтлива шапка снігу, який нісся далі на захід, понад білим полем П'ятнадцяти акрів^[130].

Він почав:

— Леді та джентльмени, цього вечора на мою долю випало, як і в минулі роки, виконати дуже приємне доручення, для якого, боюся, моїх мізерних здібностей оратора буде недостатньо.

— Ні, ні! — озвався містер Браун.

— Але, хай там як, я можу лише попросити вас бути ласкавими і приділити мені трохи вашої уваги, поки я намагатимуся виразити словами те, що відчуваю цього вечора.

— Леді та джентльмени, ми вже не вперше зібралися разом під цим гостинним дахом, за цим гостинним столом. Вже не вперше нас вшановують або, можливо, краще сказати приносять в жертву гостинності деяких хороших дам.

Він зробив рукою коло у повітрі і спинився. Усі посміхнулися тітці Кейт, тітці Джулії та Мері Джейн, а ті зашарілися від задоволення. Гебріел провадив уже сміливіше:

— З кожним роком я все більше відчуваю, що наша країна не має іншої такої традиції, якою може так пишатися й яку вона має оберігати так ревно, як традиція гостинності. Серед сучасних країн це є традиція настільки унікальна, наскільки я можу судити з власного досвіду (а я відвідав немало місць за кордоном). Хтось скаже, можливо, що для нас це радше недолік, а не те, чим можна пишатися. Хай так, та я гадаю, це дорогоцінний недолік, який, я вірю, ще довго культивуватиметься серед нас. Принаймні я впевнений в одному. Допоки цей дах даватиме прихисток вищезгаданим дамам — і я від щирого серця бажаю, щоб так тривало ще багато-багато довгих років — традиція щирої, сердечної, люб'язної ірландської гостинності, яку наші праотці

передали нам, і яку ми, своєю чергою, мусимо передати своїм нащадкам, усе ще живе серед нас.

Усі схвально забубоніли. Гебріел раптово пригадав, що міс Айворс серед гостей уже немає — вона нечемно пішла, тому впевнено мовив:

— Леді та джентльмени, серед нас підростає нове покоління, покоління з новими ідеями й новими принципами. Вони серйозно і з ентузіазмом ставляться до нових ідей, і їхній ентузіазм, навіть якщо і спрямований хибно, є, я сподіваюсь, в основному щирим. Проте ми живемо у скептичному і, якщо я можу скористатися такою фразою, жорстоко вистражданому віці; тож інколи я боюся, що цьому новому поколінню, освіченому, чи то пак гіперосвіченому, яким воно і є, бракуватиме тих якостей гуманності, гостинності, доброго гумору, які належать минулим дням. Дослухаючись сьогодні до імен усіх великих співаків минулого, мені здалося, мушу визнати, що ми живемо у менш розкішну добу. Ті дні, без перебільшення, можна назвати розкішними: і якщо вони й минули безповоротно, давайте сподіватися, що принаймні на зборах таких, як ці, ми все ще будемо говорити про них із гордістю й захопленням, ми все ще плекатимемо у серцях пам'ять про тих померлих і минулих великих, славі яких світ не дасть так просто померти.

— Добре каже, слухайте! — вигукнув містер Браун.

— Та все ж,— провадив Гебріел м'якшим тоном,— у таких зібрань, як ці, завжди виникають й сумніші думки, що вже навідували наші уми: думки про минуле, юність, зміни, обличчя, яких немає сьогодні з нами. Наш шлях крізь життя устелений багатьма такими спогадами: і якби ми завжди їх плекали, у нас не стало б мужності хоробро продовжувати свою роботу серед живих. У всіх нас є життєві обов'язки і життєві прагнення, які вимагають від нас, і вимагають справедливо, напружених зусиль.

— Саме тому я більше не буду затримуватися на минулому. Я не дозволю сьогодні втручатися своєму похмурому моралізаторству. Ми всі вибралися сюди на короткий момент із метушні та поспіху щоденної рутини. Ми зустрілися тут як друзі, об'єднані духом братерства, як колеги, якоюсь мірою також об'єднані духом товариства, і як гості — як би їх так назвати? — Трьох Грацій музичного світу Дубліна.

Від цієї алюзії стіл вибухнув оплесками й сміхом. Тітка Джулія марно просила по черзі у всіх своїх сусідів переповісти їй, що сказав Гебріел.

— Він каже, що ми — Три Грації, тьотю Джуліє,— пояснила Мері Джейн.

Тітка Джулія не зрозуміла, але поглянула, усміхаючись, на Гебріела, який продовжив так і далі:

— Леді та джентльмени, сьогодні я не намагатимусь зіграти роль, яку Паріс грав за іншого випадку. Я не намагатимусь обирати серед них. Це завдання було би для мене образливим і поза межами моїх жалюгідних повноважень. Бо ж коли я дивлюся на них по черзі — чи це наша головна господиня, чиє добре серце, чиє аж надто добре серце стало вже символом серед тих, хто знає її; чи її сестра, ніби обдарована вічною юністю, чий спів став сьогодні сюрпризом і одкровенням для всіх нас; чи коли я думаю, наостанок, але не як про останню, про нашу наймолодшу господиню, талановиту, радісну, працьовиту і найкращу з племінниць, — я зізнаюся, леді та джентльмени, що навіть не знаю, котрій із них маю віддати той приз.

Гебріел зиркнув на своїх тіток і, побачивши велику посмішку на обличчі тітки Джулії і сльози, які зібралися на очах тітки Кейт, поспішив завершити. Він галантно підняв свій бокал портвейну, поки кожен член товариства в очікуванні тримав бокал у руках, і гучно промовив:

— Тост за всіх трьох. Вип'ємо за їхнє здоров'я, достаток, многая літа, щастя і процвітання, нехай ще довго вони утримують цю величну, заслужену позицію, яку здобули у своїй професії, і цю позицію пошани й захоплення, яку посіли в наших серцях.

Всі гості підвелися з бокалами в руках і, повернувшись до трьох дам, що сиділи, заспівали в унісон, з містером Брауном, який вів хор:

*Вони веселі та славні,
Вони веселі та славні,
Вони веселі та славні,
Хто скаже, що це не так?*

Тітка Кейт неприховано сякалася у свій носовичок, і навіть тітка Джулія видавалася зворушеною. Фредді Малінс відбивав ритм виделкою для пудингу, а співаки виразно виводили, повернувшись одне до одного, ніби на музичній нараді:

*Хіба що він збрехав,
Хіба що він збрехав.*

Тоді, знову повернувшись до своїх господинь, вони проспівали:

*Вони веселі та славні,
Вони веселі та славні,
Вони веселі та славні,
Хто скаже що це не так?*

Бурхливі оплески підхопили інші гості за дверима кімнати, в якій відбувалася вечеря; час від часу аплодисменти знову вибухали, а Фредді Малінс зі своєю високо піднятою виделкою вдавав командира.

* * *

Колюче ранкове повітря увірвалося до зали, у якій вони стояли, тож тітка Кейт сказала:

— Зачиніть хтось двері, будь ласка. Місіс Малінс смертельно застудиться.

— Там Браун, тітонько Кейт,— зауважила Мері Джейн.

— Той Браун скрізь,— мовила тітка Кейт, стишуючи голос.

Мері Джейн насмішив її тон.

— Справді,— грайливо сказала вона,— він дуже уважний.

— Він усепроникний, як газ,— зауважила тітка Кейт тим самим тоном,— і так усе Різдво.

Вона посміялася з себе, цього разу по-доброму, а тоді швидко додала:

— Але скажи йому, нехай заходить, Мері Джейн, і зачинить двері. Боже милий, аби ж він мене не почув.

У той самий момент двері зали відчинилися, і містер Браун переступив поріг, сміючись так, ніби його серце от-от розірветься. Він

був одягнений у довге зелене пальто з манжетами і коміром зі штучного каракуля, на голові мав овальну хутряну шапку. Показав на засніжену набережну, звідки долинав пронизливий довгий свист.

— Тедді виведе на вулиці всі кеби Дубліна,— мовив він.

Гебріел виступив з маленької комірчини позаду кабінету, кутаючись у пальто, оглянув залу і спитав:

— Грета ще не спустилася?

— Вона вдягається, Гебріеле,— відповіла тітка Кейт.

— А хто це там грає? — поцікавився Гебріел.

— Ніхто. Всі порозходились.

— О, ні, тітонько Кейт,— сказала Мері Джейн.— Бартел Д'Арсі та міс О'Каллаган ще не пішли.

— Хай там як, а хтось бавиться з фортепіано,— зауважив Гебріел.

Мері Джейн зиркнула на містера Брауна і здригнулася.

— У мене мурашки по тілу бігають, коли дивлюся на вас, на двох отак закутаних джентльменів. Не хотіла б я собі вашої поїздки додому в цій порі — мовила вона.

— У цю мить мені нічого так не хочеться,— сказав містер Браун завзято,— як хорошої прогулянки десь у селі чи швидкої їзди з гарним стрімким скакуном між оглоблями.

— У нас вдома колись був дуже хороший кінь і бричка,— сумно мовила тітка Джулія.

— Джонні, якого-ніколи-не-забути,— промовила Мері Джейн, сміючись.

Тітка Кейт і Гебріел теж засміялися.

— То що було такого чудесного у Джонні? — спитав містер Браун.

— Покійний бідолаха Патрік Моркан, тобто наш дідусь,— пояснив Гебріел,— широковідомий у свої пізні роки як старий джентльмен, був клеєваром.

— О, та ні ж бо, Гебріеле,— засміялася тітка Кейт,— у нього була крохмальна фабрика.

— Ну, клей або крохмаль,— сказав Гебріел.— Той старий джентльмен мав коня на ім'я Джонні. І Джонні працював на фабриці у старого джентльмена, все ходячи і ходячи по колу, аби крутилися жорна. Усе було дуже добре, але тут починається трагічна частина про Джонні. Одного дня старий джентльмен подумав, чом би йому вигідно не з'їздити на військовий парад у парк.

— Хай Господь змилостивиться над його душею,— сказала тітка Кейт співчутливо.

— Амінь,— продовжив Гебріел.— Тож старий джентльмен, як я вже й казав, запряг Джонні, вдягнув свій найкращий циліндр і найкращу краватку й з великою помпою виїхав зі свого родинного маєтку, десь поблизу Бек-лейн, здається.

Усі, навіть місіс Малінс, засміялися з Гебрієлової манери, а тітка Кейт сказала:

— О, ні, Гебріеле, він насправді жив не на Бек-лейн. Там була тільки фабрика.

— З маєтку своїх праотців,— провадив Гебріел,— виїхав він із Джонні. І все було просто прекрасно, аж поки на очі Джонні не натрапив пам'ятник королю Біллі; і чи то він закохався у скакуна, на якому сидить король Біллі, чи то подумав, ніби знову опинився на фабриці, хай там як, кінь заходився кружляти довкола пам'ятника.

Гебріел у своїх калошах обійшов залу по колу поки решта заходилася сміхом.

— Ось так він все ходив і ходив по колу,— сказав Гебріел,— а старий джентльмен, який був дуже бундючним старим джентльменом, надзвичайно обурився. «Вперед, сер! Що ви собі надумали, сер? Джонні! Джонні! Яка нечувана поведінка! Ніяк не збагну того коня!»

Шквал реготу після Гебрієлової імітації того інциденту перервав лункий стук у вхідні двері. Мері Джейн побігла, аби відчинити, і впустила Фредді Малінса. Фредді Малінс, у шапці, збитій на потилицю, зі згорбленими від холоду плечима, хекав і сопів від напруження.

— Мені вдалося дістати лише один кеб,— сказав він.

— О, то ми знайдемо собі ще один на набережній,— озвався Гебріел.

— Так,— сказала тітка Кейт.— Краще не змушувати місіс Малінс сидіти на протязі.

Син місіс Малінс і містер Браун допомогли їй спуститися сходами на вулицю та, після багатьох маневрів, підняли в кеб. Фредді Малінс заліз за нею і витратив багато часу, вмощуючи її на сидінні, а містер Браун допомагав йому порадами. Нарешті її комфортно розмістили, і Фредді Малінс запросив до кеба містера Брауна. Довго і плутано щось вирішувалось, а тоді містер Браун заліз у кеб. Кебмен розстелив у себе

на колінах килимок і схилився запитати адресу. Плутанина зросла ще більше, бо ж Фредді Малінс та містер Браун обидва давали вказівки візникові, кожен вистромивши голову з вікна кеба. Складно було вирішити, де дорогою висадити містера Брауна, а тітка Кейт, тітка Джулія та Мері Джейн з порогу допомагали цій дискусії перехресними напрямками, протиріччями і нестримним сміхом. Щодо Фредді Малінса, то він просто втратив мову від реготу. Щоразу вистромлював і запирав голову через вікно, наражаючи свій капелюх на небезпеку, і розповідав матері, як просувалося обговорення, аж поки, зрештою, містер Браун не крикнув спантеличеному візникові поверх гамору загального сміху:

— Знаєте, де Триніті коледж?

— Так, сер,— відповів кебмен.

— Ну, то їдьте, аж поки не натрапите на ворота Триніті коледжу,— велів містер Браун,— а вже звідти ми скажемо, куди їхати далі. Вам зрозуміло?

— Так, сер,— відповів кебмен.

— Мчіть до Триніті коледжу, немов птах.

— Ясно, сер,— сказав кебмен.

Коня хляснули, і кеб погуркотів уздовж набережної посеред хору, сміху і прощань.

Гебріел не пішов до дверей разом із рештою. Він залишився у темній частині зали, вдивляючись у сходи. Нагорі стояла жінка, також у тіні. Обличчя не було видно, але він бачив теракотові й оранжево-рожеві вставки на її спідниці, які здавалися чорно-білими через темряву. Це була його дружина. Вона схилилася на поруччя, дослухаючись до чогось. Гебріела здивувала її нерухомість, і він теж напружено прислухався. Та чув лише притишений сміх і суперечки на сходах ганку, кілька акордів фортепіано і кілька нот, які проспівав чоловічий голос.

Він нерухомо стояв у мороці зали, намагаючись вловити мелодію, і дивився на свою дружину. У її поставі крилися грація і загадковість, так, ніби вона була символом чогось. Він запитав себе, символом чого є жінка, яка стоїть у тіні на сходах і дослухається до віддаленої музики. Якби він був художником, то намалював би її у цій позі. Блакитний фетровий капелюшок підкреслив би бронзу її волосся супроти темряви, а темні вставки на її спідниці відтінили би світлі.

«Віддалена музика» — так би він назвав ту картину, якби був художником.

Вхідні двері зачинили, до зали увійшли тітка Кейт, тітка Джулія та Мері Джейн, усе ще сміючись.

— Той Фредді просто нестерпний! — сказала Мері Джейн.— Просто нестерпний.

Гебріел мовчки показав вгору на сходи, де стояла його дружина. Зараз, коли зачинили двері у коридор, голос і звуки фортепіано можна було почути чіткіше. Гебріел підняв руку, просячи тиші. Здавалося, пісня була на старий ірландський мотив, а співак наче не був певний як слів, так і свого голосу. Голос, який через відстань і хрипкість звучав тужливо, ледь-ледь передавав нюанси мелодії словами печалі:

*Паде дощ на тяжкі мої коси,
І тіло моє у росі.
Дитя лежить холодне...*

— О,— вигукнула Мері Джейн.— Та це ж музичить Бартлі Д'Арсі, хоч за весь вечір і не мугикнув. Я вмовлю його заспівати пісню, поки він не пішов.

— О, будь ласка, Мері Джейн,— сказала тітка Кейт.

Мері Джейн пронеслася повз решту й побігла до сходів, але, перш ніж досягла їх, спів припинився, а фортепіано раптово зачинили.

— О, як шкода! — вигукнула вона.— Він спускається, Грето?

Гебріел почув, як його дружина відповіла «так» і побачив, що вона йде до нього. За кілька сходинок за нею слідували містер Бартел Д'Арсі та міс О'Каллаган.

— О, містере Д'Арсі,— вигукнула Мері Джейн,— це просто-таки нечесно з вашого боку ось так перериватися тоді, коли ми саме захоплено вас слухали.

— Я провела біля нього весь вечір,— озвалася міс О'Каллаган,— разом із місіс Конрой, і він сказав нам, що жахливо застудився і не може співати.

— Оце ви, містере Д'Арсі, вигадали, — мовила тітка Кейт.

— Хіба ви не чуєте, що я каркаю, ніби та ворона? — грубо відрубав містер Д'Арсі.

Він поспіхом увійшов до комірчини й одягнув своє пальто. Решта, приголомшені його грубістю, не знали, що й казати. Тітка Кейт наморщила чоло і подала знаки решті облишити цю тему. Містер Д'Арсі стояв, обережно закутуючи собі шию, і супився.

— Це все через погоду,— мовила тітка Джулія після паузи.

— Так, усі застуджуються,— підтримала тітка Кейт,— геть усі.

— Кажуть,— вела далі Мері Джейн,— що стільки снігу, як зараз, не було вже тридцять років; а ще я читала сьогодні зранку в газетах, ніби сніг випав по всій Ірландії.

— Мені подобається вигляд снігу,— сумно мовила тітка Джулія.

— Мені теж,— сказала міс О'Каллаган.— Я гадаю, що Різдво без снігу на землі — то не Різдво.

— Але ж бідолашний містер Д'Арсі не любить снігу,— усміхнулася тітка Кейт.

Містер Д'Арсі надійшов від комірчини, повністю закутаний і застебнутий; покаянним тоном він розповів історію своєї застуди. Усі надавали йому безліч порад, сказали, що їм дуже шкода, і наказали бути надзвичайно обережним зі своїм горлом на нічному повітрі. Гебріел стежив за своєю дружиною, яка не брала участі в бесіді. Вона стояла прямісінько під запиленою фрамугою, і полум'я газової лампи підсвічувало насичену бронзу її волосся; він бачив, як вона днями сушила його біля вогню. Вона була у тій самій позі і, здавалося, ніби не чує розмови навколо себе. Нарешті повернулася до них, і Гебріел побачив, що на її щоках пламенів рум'янець, а очі блищали. Потік радості раптово хлинув з його серця.

— Містере Д'Арсі,— сказала вона,— як називається та пісня, яку ви співали?

— Вона називається «Дівчина з Аугріма»,— відповів містер Д'Арсі,— але я не пам'ятаю її, як слід. А що? Ви її знаєте?

— «Дівчина з Аугріма»,— повторила вона.— Я не могла пригадати назви.

— Дуже гарна мелодія,— мовила Мері Джейн.— Шкода, що ви сьогодні без голосу.

— А зараз, Мері Джейн, — сказала тітка Кейт, — не дратуй містера Д'Арсі. Я не дозволю дратувати його.

Побачивши, що всі вже готові вирушати, вона провела їх до дверей, де були висловлені побажання доброї ночі:

— Що ж, на добраніч, тітонько Кейт, і дякую за приємний вечір.

— На добраніч, Гебріеле. На добраніч, Грето!

— Добраніч, тітонько Кейт, дуже вам дякую. Добраніч, тітонько Джуліє.

— О, на добраніч, Грето, я тебе не побачила.

— На добраніч, містере Д'Арсі. Добраніч, міс О'Калаган.

— Добраніч, міс Моркан.

— Ще раз добраніч.

— Усім на добраніч. Гарно дістатися додому.

— Добраніч. Добраніч.

* * *

Ніч була все ще темна. Тьмяне жовте світло нависало над будинками і річкою; здавалося, ніби небо опускається. Під ногами було ковзко; і лише смужки і шапки снігу лежали на дахах, на поруччі набережної й огорожах навколо. Ліхтарі червонясто світили в туманному повітрі, а на іншому березі річки на тлі похмурого неба загрозливо бовванів Палац чотирьох палат.

Вона йшла з містером Бартелом Д'Арсі, попереду нього; її черевички у коричневому згортку під пахвою, а руки підсмикують спідницю від сльоти. У ній більше не було граційності постави, але Гебріелові очі все ще сяяли від щастя. Кров стугоніла в його венах; а крізь його мозок неслись, баламутячись, думки — горді, радісні, ніжні, героїчні.

Вона йшла попереду нього так легко і трималася так прямо, що йому зажадалося безшумно підбігти до неї, схопити за плечі й сказати на вухо щось нерозважливе й ніжне. Вона видавалася йому такою тендітною, що він прагнув захистити її від чогось, а тоді залишитися з нею наодинці. Моменти їхнього спільного потаємного життя розсипалися по його пам'яті, ніби зорі. Біля його горня лежить фіалковий конверт, і він погладжує його рукою. У плющі щебечуть пташки, а вздовж підлоги мерехтить сонячна павутинка від завіси: від щастя він не може їсти. Вони стоять на переповненій платформі, й він кладе квиток у теплу долоню її рукавички. Він стоїть із нею на холоді, дивлячись крізь загразоване вікно на чоловіка, що видуває пляшки в гуркотливому горнилі. Дуже холодно. Її обличчя, духмяне у холодному

повітрі, наблизилось до його; він раптово гукає до чоловіка біля горнила:

— А вогонь гарячий, сер?

Але чоловік не почув його за шумом горнила. Це теж було добре. Він міг відповісти грубо.

Хвиля ще ніжнішої радості вилилася з його серця і потекла теплим потоком по венах. Ніби мерехтливе світло зірок, моменти їхнього спільного життя, про які ніхто не знав і ніколи не дізнається, осяювали його пам'ять. Він прагнув нагадати їй ті моменти, змусити її забути роки їхнього тупого існування разом і нагадати лише моменти екстазу. Бо ж роки, здавалося йому, ще не згасили його чи її душі. Їхні діти, його писанина, її побутові клопоти не загасили всього ніжного полум'я їхніх душ. В одному з листів він їй писав: «Чому ці слова здаються мені такими тупими й холодними? Може, тому, що немає слова, достатньо ніжного, щоби бути твоїм іменем?»

Ніби віддалена музика, ці слова, написані багато років тому, хлинули на нього з минулого. Він жадав лишитися з нею на самоті. Коли інші підуть, коли він і вона будуть у кімнаті свого готелю, вони залишаться на самоті. Він м'яко покличе її: «Грето!»

Може, вона й не почує відразу: вона буде роздягатися. Та її вразить щось у його голосі. Вона озирнеться і погляне на нього...

На розі Вайнтаверн-стрит вони знайшли кеб. Він зрадів його гуркоту, бо ж той врятував від розмови. Вона виглядала у вікно і здавалася стомленою. Решта промовили всього кілька слів, показуючи на якісь будинки чи вулиці. Кінь змучено скакав під похмурим ранковим небом, тягнучи за собою стару торохкотливу коробку, а Гебріел знову був із нею в кебі, вони мчали на корабель, мчали до свого медового місяця.

Коли кеб проїжджав через міст О'Коннелла, міс О'Каллаган сказала:

— Кажуть, що міст О'Коннелла не перетнеш, не побачивши білого коня.

— Цього разу я бачу білого чоловіка,— озвався Гебріел.

— Де? — спитав містер Бартел Д'Арсі.

Гебріел показав на пам'ятник, на якому лежали шапки снігу. Тоді він по-дружньому кивнув йому і помахав рукою.

— На добраніч, Дене,— весело мовив він.

Коли кеб спинився біля готелю, Гебріел вистрибнув і, незважаючи на протест містера Бартела Д'Арсі, заплатив візникові. Він дав чоловікові шилінг поверх плати за проїзд. Чоловік відсалютував і гукнув:

— Вдалого Нового року вам, сер.

— Навзаєм,— щиро побажав Гебріел.

Вона сперлася на його руку, коли вибиралася з кеба, стояла на кам'яному бордюрі й бажала всім на добраніч. Вона так само легко спиралася на його руку, коли танцювала з ним кілька годин тому. Тоді він був гордий і щасливий; щасливий, бо вона була його, гордий, бо вона була граційною та жіночною. Але тепер, знову розбурхавши стільки спогадів, перший дотик її тіла, музичного, дивного і запашного, пронизав його гострим нападом хіті. Під покровом мовчання він щільно притисну її руку до свого боку і, стоячи біля готельних дверей, відчув, що вони втекли від свого життя й обов'язків, втекли від дому і друзів, втекли разом, із дикими й променистими серцями назустріч новій пригоді.

У холі у величезному кріслі-куполі куняв старий. Він запалив свічку в комірчині й рушив сходами поперед них. Вони мовчки йшли услід, їхні ноги глухо ступали на сходи, вкриті товстим килимом. Вона підіймалася сходами позаду порт'є, її голова нахилилася, тендітні плечі зігнулися, ніби під тягарем, спідниця щільно оперізувала талію. Він міг би обхопити руками її стегна й міцно стиснути, бо ж його руки тремтіли від цього бажання, і лише нігті, що впилися в долоні, втримували дикий імпульс під контролем. Порт'є спинився на сходах, щоб дати лад своїй свічці, яка плавилася. Вони теж зупинилися на сходинках нижче. У тиші Гебріел чув, як віск скрапує на підставку і як його серце гукає в грудях.

Порт'є провів їх коридором і відчинив двері. Тоді поставив свою зрадливу свічку на туалетний столик і запитав, о котрій годині розбудити їх зранку.

— О восьмій,— відповів Гебріел.

Порт'є вказав на вмикач електричного світла і забурмотів вибачення, та Гебріел урвав його.

— Нам не потрібне світло. Досить світла з вулиці. І, якщо вже на те пішло,— додав він, вказуючи на свічку,— можете забрати і цю чудову річ, коли ваша ласка.

Портє знову підняв свою свічку, але повільно, бо ж він здивувався такій чудернацькій ідеї. Тоді промимрив «на добраніч» і вийшов. Гебріел клацнув замком.

Примарне світло від вуличного ліхтаря тяглося довгим променем від вікна до дверей. Гебріел скинув пальто й капелюх на диван і пройшов до вікна, перетнувши кімнату. Він виглянув на вулицю, щоб трохи заспокоїти свої почуття. Тоді розвернувся і сперся на комод, спиною до світла. Вона вже зняла свій капелюшок і манто, тепер стояла перед великим дзеркалом у рухомій рамі, розстібаючи корсет. Гебріел мовчав кілька хвилин, дивлячись на неї, а тоді сказав:

— Грето!

Вона повільно відвернулася від дзеркала і пройшлася смугою світла до нього. Її обличчя виглядало таким серйозним і стомленим, що слова завмерли на Гебріелових устах. Ні, момент ще не настав.

— Ти виглядаєш змученою,— сказав він.

— Я трохи втомилася,— погодилася вона.

— Ти не захворіла, не відчуваєш слабкості?

— Ні, стомилася, от і все.

Вона повернулася до дзеркала і стала там, дивлячись у нього. Гебріел знову почекав, боячись, що сором'язливість от-от здолає його, а тоді сказав різко:

— До речі, Грето!

— Що таке?

— Ти ж знаєш того бідолаха Малінса? — швидко мовив він.

— Так. А що з ним?

— Ну, цей бідолаха, він порядний малий, зрештою,— провадив Гебріел фальшивим голосом.— Він повернув мені соверен, який я йому позичив, а я, насправді, навіть не сподівався. Шкода, що він не тримається якнайдалі від того Брауна, бо він непоганий малий.

Його трусило від роздратування. Чому вона видається такою віддаленою? Він не знав, як почати. Чи вона також через щось драгується? Якби ж вона повернулася до нього чи підійшла з власної волі! Взяти її такою, як зараз, було би насиллям. Ні, він спершу мусить побачити пристрась в її очах. Він прагнув здолати її дивний настрій.

— А коли це ти позичав йому фунт? — спитала вона після паузи.

Гебріел намагався стримуватися і не вдаватися до брутальних слів про того п'яницю Малінса та його фунт. Відчайдушно прагнув

закричати до неї, притиснути її тіло до свого, оволодіти нею. Але відповів:

— О, на Різдво, коли він відкрив ту крамничку з різдвяними листівками на Генрі-стрит.

Його так лихоманило від гніву й бажання, що не почув, як вона підійшла від вікна. Стала прямо перед ним, дивно на нього поглядаючи. Тоді раптом, звівшись на кінчики пальців і поклавши руки йому на плечі, поцілувала його.

— Ти дуже щедра людина, Гебріеле,— сказала вона.

Гебріел, тремтячи від задоволення через раптовий поцілунок і несподівану фразу, почав гладити її волосся, ледь торкаючи пальцями. Через миття напередодні воно було м'яким і сяяло. Його серце переповнювалося щастям. Саме тоді, коли він того жадав, вона підійшла до нього з власної волі. Можливо, її думки пливли у тому ж руслі. Можливо, вона відчула його бурхливе бажання і має поступливий настрій. А зараз, коли вона пригорнулася до нього так легко, дивувався своїй нерішучості.

Він стояв, тримаючи її голову у своїх руках. Тоді, хутко ковзнувши рукою по її тілу і притягнувши до себе, він м'яко сказав:

— Грето, люба, про що ти думаєш?

Вона не відповіла, і не віддалася повністю його обіймам. Він знову м'яко сказав:

— Скажи мені, в чому річ, Грето. Гадаю, я знаю, в чому річ. Я ж знаю?

Вона не відповіла відразу. Тоді вибухнула слізьми:

— О, я думаю про ту пісню, «Дівчина з Аугріма».

Вона відсторонилася від нього, побігла до ліжка і, розкинувши руки на бильці, сховала обличчя. Гебріел з хвилину стояв як вкопаний, дивуючись, а тоді пішов за нею. Минаючи велике дзеркало, він побачив у ньому себе у повний зріст: широкі груди, які напинали сорочку, обличчя, вираз якого завжди спантеличував його, коли він дивився у дзеркало, блискучі окуляри у золотій оправі. Він зупинився за кілька кроків від неї і сказав:

— А що з піснею? Чому ти плачеш через неї?

Вона підняла голову і витерла очі тильним боком долоні, ніби дитина.

— Чому, Грето? — спитав він м'якше, ніж навіть хотів.

— Я думаю про людину, яка колись давно співала цю пісню.

— І хто ж ця людина з минулого? — спитав Гебріел, усміхаючись.

— Це людина, яку я знала у Голвеї, коли жила там з бабусею,— сказала вона.

З обличчя Гебріела зійшла усмішка. Тупа злість почала закрадатися в його розум, а пристрасть — розпалюватися в його жилах.

— Це хтось, у кого ти була закохана? — іронічно спитав він.

— Це був молодий хлопчина, на ім'я Майкл Ф'юрі,— відповіла вона,— якого я знала. Він співав цю пісню, «Дівчина з Аугріма». Був дуже тендітним.

Гебріел мовчав. Він не хотів, щоби здалося, ніби його цікавить цей тендітний хлопчина.

— Я так виразно бачу його,— сказала вона за якусь хвилю.— Очі, які він мав: великі, темні очі! А який вираз у них — вираз!

— О, то ти у нього закохана? — спитав Гебріел.

— Ми ходили з ним на прогулянки,— мовила вона,— коли я була у Голвеї.

Гебріелові саянула думка.

— То, може, саме тому ти хотіла поїхати у Голвей з тією Айворс? — поцікавився він холодно.

Вона подивилася на нього і спитала з подивом:

— Для чого?

Її погляд змусив Гебріела почуватися незручно. Він знизав плечима і сказав:

— Звідки мені знати? Може, щоб побачити його.

Вона відвернулася від нього, мовчки повела очима до вікна уздовж смуги світла.

— Він помер,— врешті мовила.— Він помер, коли йому було лише сімнадцять. Хіба не жахливо померти отак рано?

— Ким він був? — спитав Гебріел, все ще іронічно.

— Він працював на газовому заводі,— сказала вона.

Гебріел почувався приниженим через свою недоречну іронію, через те, що вона воскресила у пам'яті цього хлопця з газового заводу. Поки його переповнювали спогади їхнього спільного таємного життя, ніжність, радість і бажання, вона подумки порівнювала його з іншим. Його обсіли ганебні думки про себе. Сміховинна персона, хлопчик на побігеньках у своїх тіток, сентиментальний неврастенік з добрими

намірами, який ораторствує для хамів та ідеалізує власні клоунські бажання, жалюгідний дурник — таким він побачив себе у дзеркалі. Інстинктивно відвернувся спиною до світла, щоби вона не бачила сорому, який запалав у нього на чолі.

Спробував підтримати тон холодного допиту, але, коли заговорив, голос його був смиренний і байдужий.

— Гадаю, Грето, ти була закохана у того Майкла Ф'юрі,— сказав він.

— Мені тоді було чудово з ним,— промовила вона.

Говорила приглушено й сумно. Гебріел, відчувши, наскільки марно було намагатися привести її туди, куди він намітив, погладив її руку і сказав, також сумно:

— І від чого ж він помер так рано, Грето? Сухоти, так?

— Думаю, він помер через мене,— відповіла вона.

Від цієї відповіді Гебріелові стало моторошно, ніби в мить очікуваного тріумфу на нього напала невловима та мстива істота, збираючи проти нього сили у своєму туманному світі. Він стрепенувся, вольовим зусиллям відігнав страхіття й продовжив гладити її руку. Більше не розпитував, відчував, що вона й так розповість йому про себе. Її рука була тепла та волога, вона не відповідала на його дотик, але він все продовжував гладити її так само, як гладив її перший лист того весняного ранку.

— Це сталося взимку,— сказала вона,— десь на початку зими, коли я саме збиралася поїхати від бабусі, щоб прибути сюди, в монастирську школу. А він захворів у себе в Голвеї, і його не випускали, як написали його рідні в Оутерарді. Він зліг, так мені сказали, чи щось таке. Я ніколи не знала напевне.

Вона спинилася на хвилюку й зітхнула.

— Бідолашний,— сказала вона.— Він дуже любив мене, був таким чуйним хлопцем. Ми ходили гуляти разом, ну знаєш, Гебріеле, на прогулянку, як це роблять у селі. Він хотів вчитися співати, якби ж не його здоров'я. У нього був дуже гарний голос, бідний Майкл Ф'юрі.

— Так, а тоді? — спитав Гебріел.

— А тоді, коли настав час мені їхати з Голвея і йти до школи, йому стало набагато гірше, мені не дозволяли бачитися з ним, тож я написала йому листа, розповіла, що їду в Дублін, повернуся влітку і сподіваюся, що тоді йому буде краще.

Вона спинилася на хвильку, опанувала свій голос і повела далі:

— Увечері перед своїм від'їздом я була в будинку бабусі на острові Монахинь, пакувала речі й почула, як у вікно хтось кинув камінчик. Вікно було таке мокре, що я не могла нічого розгледіти, тож побігла донизу в чому була та вислизнула крізь задні двері у сад, де стояв той бідолаха на задвірках, тремтячи.

— І ти не звеліла йому повертатися? — спитав Гебріел.

— Я молила його негайно піти додому і сказала, що він помре через той дощ. Але він сказав, що не хоче жити. Я бачу його очі так виразно, так виразно! Він стояв у кінці стіни, де було дерево.

— І він пішов додому? — спитав Гебріел.

— Так, він пішов додому. І коли я провела у школі всього лише тиждень, він помер; його поховали в Оутерарді, звідки походив його рід. О, в день, коли я почула про те, він був уже мертвий!

Вона спинилася, задихаючись від ридань, і, здолана емоціями, впала долілиць на ліжко, схлипуючи в ковдру. Гебріел нерішуче потримав її руку ще хвилину, а тоді, присоромлений втручанням у її горе, легенько відпустив і тихо пішов до вікна.

Вона міцно заснула.

Гебріел, спершись на лікоть, декілька хвилин без образи дивився на її сплутане волосся і напіввідкритий рот, дослухався до глибокого дихання. Тож в її житті була романтика: заради неї помер чоловік. Йому вже мало боліло від того, яку жалюгідну роль він, її чоловік, зіграв у її житті. Він дивився на неї, поки вона спала, так, ніби він і вона ніколи й не жили разом, як чоловік із дружиною. Його допитливий погляд надовго затримався на її обличчі й волоссі, і коли він подумав про те, якою вона була тоді, у часи своєї першої дитячої краси, дивний, дружній жаль до неї пройняв його душу. Він не зізнався би навіть самому собі, що її обличчя більше не красиве, проте знав, що це вже не те лице, заради якого Майкл Ф'юрі кинув виклик смерті.

Можливо, вона й не розповіла йому всієї правди. Його погляд ковзнув на стілець, куди вона скинула свій одяг. Шнурок від нижньої спідниці звисав на підлогу. Один чобіток стояв, його халява опала, інший лежав збоку. Він здивувався своєму виру емоцій годину тому. Звідки він узявся? Від вечері у тітки, від власної дурної промови, від вина й танців, веселого прощання у залі, задоволення від прогулянки по снігу вздовж річки. Бідолашна тітка Джулія! Вона також скоро

перетвориться на тінь, як тінь Патріка Моркана і його коня. Коли вона співала «Вбрання Нареченої», він на хвильку упіймав цей змучений вираз на її обличчі. Можливо, вже скоро він сидітиме у тій самій вітальні, вбраний у чорне, з циліндром на колінах. Жалюзі опустять, а поряд тітка Кейт буде плакати, сякатися й розповідати йому, як померла Джулія. Він пошукає у себе в голові якісь слова розради, та знайде лише невдалі й слабкі. Так, так, це станеться дуже швидко.

Його плечі змерзли, в кімнаті було холодно. Він обережно простягнувся під ковдрою біля своєї дружини. Один за одним, усі вони перетворюються на тіні. Краще вже хоробро відійти в інший світ у повній славі якоїсь пристрасті, аніж сумно зів'янути й змарніти з віком. Він подумав про те, як та, що лежить біля нього, стільки років тримала замкненим у серці образ очей свого коханого, коли той сказав їй, що не бажає жити.

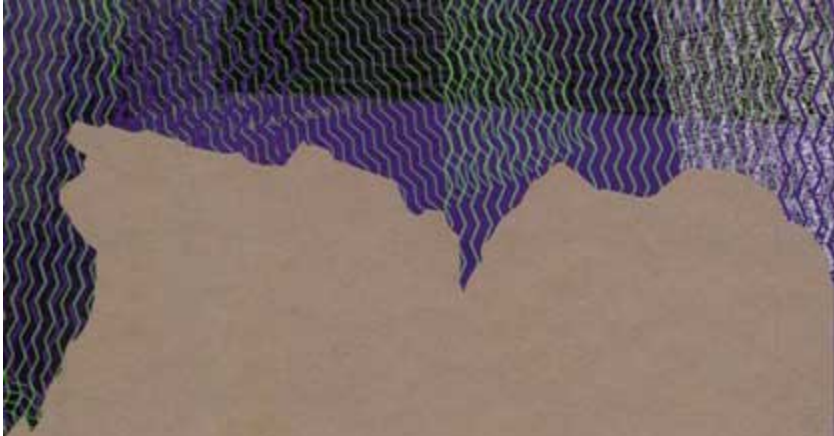
Рясні сльози наповнили очі Гебріела. Жодна жінка ніколи не будила у ньому таких почуттів, але він знав, що це, мабуть, і є кохання. Сльози збиралися ще швидше у нього в очах, і в напівтемряві він уявив, що бачить подобу молодого чоловіка, який стоїть під мокрим деревом. Інші обриси були поруч. Його душа наблизилася до того краю, де мешкають сонми мертвих. Він усвідомлював, але не міг досягнути їхнього мінливого й мерехтливого існування. Його сутність поступово відходила в сірий, невловимий світ, а справжній світ, який колись збудували і в якому колись жили ці мертві, розчинявся і марнів.

Кілька постуків у шибку змусили його повернутися до вікна. Знову пішов сніг. Він сонно дивився, як сніжинки, срібні й темні, косо падали у світлі ліхтаря. Настав його час вирушати в подорож на захід. Так, у газетах казали правду: сніг випав по всій Ірландії. Він падав у всіх частинах центральної рівнини, на безлісі пагорби, м'яко падав на болото Аллен і, далі на захід, легко падав у темні буйні хвилі Шеннону. Він також падав на кожен клаптик самотнього цвинтаря на горі, де лежав похований Майкл Ф'юрі. Він густо лягав, встеляв похилі хрести і надгробки, штирі маленьких воріт, голі терни. Його душа повільно зомлівала, поки він слухав, як сніг легко падає крізь все світ і встеляє, немов останній вирок, усіх живих і мертвих.

ВИДАННЯ ВИЙШЛО ДРУКОМ ЗА ПІДТРИМКИ

Івана Букреєва

У «Дублінцях» (1914) Джеймса Джойса (1882–1941) читач не знайде авангардного експериментаторства «Улісса» та безоглядної сповідальності «Портрета митця замолоду». Однак насичений психологізм оповіді, емоційність фрази, увага до компрометуючих деталей, небажання вдаватися в ідеалізацію та моралізаторство, готовність шокувати «набожних та благочестивих», як і усвідомлення того, що колір батьківщини — це не завжди блакитний відтінок неба, але й монотонна сірість дощового дня та брудно-коричнева багнюка дублінських вулиць — усе це дозволяє безпомилково упізнати стиль пізніше знаменитого на весь світ автора, а разом робить цю збірку малої прози Джойса визначним досягненням модерністської літератури.

М
К В
К ПЕРША
УКРАЇНСЬКА
ПЛАТФОРМА
КРАУДПЛАБЛІШИНГУ

www.komubook.com.ua

Примітки

1

Давній астрономічний інструмент для вимірювання часу, елементом якого є вертикальна жердина, що відкидає тінь на горизонтальну поверхню.

2

Продаж і купівля церковних посад або духовного сану, які практикувались середньовічною церквою (і католицькою, і православною).

3

Мається на увазі, що хлопчик є мрійником. *Розенкрейцери* — міжнародна асоціація християнських містиків.

4

Дуже бідна місцина (нині Парнелл-стрит).

5

Requiescat in Pace (лат.) — спочивай з миром.

6

Те, що отець Флінн здобув освіту в Ірландському коледжі, означає, що він був розцінений як видатний кандидат на священство, адже народився у бідній родині в околиці Айріштаун. Ірландська семінарія в

Римі була відкрита у 1628-му, тимчасово закрита Наполеоном у 1798 році, відновила діяльність у 1826 Р.

7

У 1900-х бідні робітничі нетрі на південь від гирла р. Ліффі й на схід від Грейт-Бритен-стрит.

8

Дуже популярні серед школярів Дубліна часописи того часу, які публікували пригодницькі та детективні історії.

9

Перевіряв переклад з латини.

10

Школи, які фінансував уряд, для дітей з бідних сімей, у них теж викладали духівники.

11

Назва походить від імені винахідливого комірника Джона Піджена, який здогадався продавати у складських приміщеннях прохолодні напої та перекуси для втомлених пасажирів. Згодом тут містився готель, військові казарми та навіть електростанція.

12

Боб (сленг) — шилінг (12 пенсів); *таннер (сленг)* — шестипенсова монета.

13

Хімічний завод на півночі Дубліна.

14

Зневажливий термін, яким католики називають протестантів.

15

У часи Джойса крикет вважали англійським, тобто протестантським, спортом.

16

Місце для купання на північному боці Дублінської затоки.

17

Одна з трьох головних річок Дубліна.

18

Круглий фетровий капелюх, схожий на горщик.

19

Школа для дітей з робітничого класу, названа на честь ірландського національного героя Деніела О'Коннела, в якій свого часу навчався Джеймс Джойс.

20

Єремія О'Донован (1831-1915) — ірландський революціонер на прізвисько Рудий Динаміт.

21

Мається на увазі *потир* — літургійна посудина для освячення вина і прийняття причастя у вигляді чаші на високій ніжці.

22

Назва ярмарку, рекламованого як *Grand Oriental Fete* («Велике східне свято»), що відбувався у Дубліні з 14 до 19 травня 1894 року.

23

Масони — міжнародне таємне товариство, ґрунтувалося на засадах братерства, милосердя й взаємодопомоги. Багато дублінських католиків вороже ставилися до масонів, які зазвичай були протестантами.

24

Використані поштові марки продавали колекціонерам, кошти йшли на благодійність (на церкву).

25

Суботнього вечора.

26

Вірш ірландської поетеси Кароліни Нортон (1808-1877).

27

На той час еквівалент двох шилінгів чи 24-х пенсів, для хлопчика значна сума.

28

Французька кав'ярня, де виконавці популярної музики розважали публіку — заклад не зовсім високого класу.

29

Універмаг на Саут-Грейт-Джордж-стрит, який належав родині Пім. Історик і знавець творчості Джойса Ден Гіффорд називав його «невеликою оптово-роздрібною імперією».

30

Опера М. Балфа.

31

Сукупна назва групи південноамериканських індіанців, розселених на території сучасної Аргентини.

32

Півострів на південний схід від Дубліна.

33

Дамський капелюшок без крис.

34

Перекручений вислів гельською, міг означати «кінець задоволення — біль» або «Deireadh Amrain SiaBran, -ain» — «кінець пісні — нестямне безумство».

35

Західне передмістя Дубліна.

36

Договір з урядом про забезпечення їжею поліцейських бараків і тюрем.

37

Коледж Стонігерст у Ланкаширі.

38

Коледж Святої Королеви Єлизавети та неподільної Трійці.

39

Після Першої світової війни практикувалося зарахування «молодих джентльменів» до навчальних закладів не задля наукового ступеня чи складання іспитів, а лиш для соціального статусу та корисних знайомств.

40

Найвища міра готельного достатку.

41

Саме Лондон, а не Дублін був політичною й економічною «столицею» Ірландії після того, як Актом про унію 1800 Р. ірландський парламент було приєднано до британського парламенту.

42

Великий громадський парк у фешенебельному центрально-східному районі Дубліна.

43

Версія рядків маршу Cadet Roussel: *Ah! Ah! Ah! oui vraiment, Cadet Rausselle est Bon enfant.*— «Ах! Ах! Ах! Насправді так, Кадет Русель таки добряк».

44

Натяк на Ньюпорт, Род-Айленд, центр вітрильного спорту, а також місце відпочинку американських багатіїв.

45

Жанр гумористичної поезії, що походить з Ірландії та Великої Британії. Жартівливі епіграми на будь-яку тему, для яких характерні комічні або гротескні елементи, параномазія, каламбури.

46

Вулиця з фешенебельними будинками та крамницями в південно-східній частині Дубліна.

47

Село в передмісті Дубліна, за дві милі від його центру, місце проведення щорічного ярмарку, горезвісне своїми бійками, груповими сутичками й дебошами.

48

Брати Пім і Ко — виробники ірландського попліну та льону, власники великого універмагу.

49

Флорентійці вимовляють латинську «с» ніби «h» із придихом. Тобто його прізвище звучало як «Whorely», від англ. *whore* — шльондра.

50

Південна кільцева дорога (*Sauth Circular Raad*) — популярна місцина для променадів серед незаміжніх панянок дрібної буржуазії.

51

Йдеться про 19:20. Позаяк це пізній серпень, то сонце в Дубліні сідає близько 19:00.

52

Протягом багатьох століть арфа була політичним символом Ірландії, з 1945 р. офіційно затверджена як зображення герба.

53

Ірландська патріотична балада на вірш «Пісня Фіоннуали» Томаса Мура (1779-1852).

54

Лондонська газета, у якій друкували скандальні новини.

55

Англійський ель.

56

Адвокатська палата в Ірландії.

57

Ці побудовані для багатіїв будинки на початку ХХ ст. зайняли біднота.

58

З грецької міфології: *Аталанта* — беотянка, донька Схенея, славилася красою і мала швидкі ноги.

59

В Англії (*ірландський сленг*).

60

Франсуа (*фр.*).

61

Слово честі (*франц.*).

62

Deoc an doruis (*ірл*) — на коня.

63

Мережа кав'ярень.

64

Тут і далі поетичні уривки наведені в перекладі Дмитра Шостака.

65

Механізм комунікації всередині будівлі.

66

5 шилінгів.

67

Німецька лікувально-столова мінеральна вода. Була дуже популярною на початку ХХ ст. у Великій Британії та США і вважалася «королевою мінеральних вод».

68

Украй щедро.

69

Віскі з водою і цукром.

70

Англійський сорт світлого елю.

71

Прибережний район Дубліна у передмісті.

72

Ірландський солодкий хліб з родзинками, традиційно подають на День усіх святих, усередині часом запікають символічні предмети, наприклад, каблучку.

73

Південне передмістя Дубліна.

74

Колона на честь британського адмірала Гораціо Нельсона (1758-

1805).

75

Північне передмістя *Дубліна*.

76

Протестантська організація, що давала роботу і притулок колишнім повіям і алкоголічкам.

77

Ворожіння на День усіх святих — кому випаде каблучка, запечена в бармбреку, та вийде заміж.

78

Мається на увазі традиційне ірландське ворожіння на Геловін. На стіл виставляли молитовник, воду, перстень та глину. Учасники мали підходити із зав'язаними очима до столу і навмання брати якийсь предмет. Вода означала довге життя, перстень — шлюб, молитовник — монаше життя, глина — смерть. У часи Джойса глину зазвичай не виставляли через її прикре значення.

79

Вид традиційного танцю, поширеного в Ірландії та Шотландії, а також музичний ритм, під який можна танцювати цей танець.

80

Селище на окраїні Дубліна, нині — частина міста, один з районів в адміністративному графстві Дублін.

81

Проносний засіб.

82

Печиво з крохмалю, який видобувають з коріння рослини *Maranta indica*.

83

Група будівель на площі Ратленд, серед них концертний зал.

84

Головні ворота в парк «Фенікс» у Дубліні.

85

Коронер (англ. *coroner*) — у деяких англо-саксонських країнах посадова особа, що розслідує випадки смерті, які трапились раптово або за незвичних обставин.

86

Організація, члени якої утримувались від вживання алкоголю.

87

Дублінський таблоїд, до 2013 р. мав назву Dublin Evening Herald.

88

Захисник «Закону про бідних» (Poor Law Guardian) — посадовець, відповідальний за дотримання «Закону про бідних», прийнятого в Ірландії в середині XIX ст. і спрямованого на боротьбу з бідністю.

89

Християнські брати — освітньо-релігійний рух за поширення народної освіти.

90

Ірландець, який наслідує англійців.

91

Мається на увазі король Едуард VII, німець за походженням.

92

Націоналісти ставили під сумнів Едуардове верховенство над Ірландією.

93

Мається на увазі, що він нелегально торгував алкоголем.

94

Бейліф — судовий пристав, представник короля, який здійснює судові вироки.

95

Протестантські повстанці та члени Ірландського братства, які боролися за незалежність Ірландії в кінці XIX — на початку XX ст.

96

Дублінський замок — будівля тогочасного британського уряду в Ірландії.

97

Генрі Чарльз Серр (1764-1841) — комендант Дубліна. Придушував повстання в 1798 та 1803 роках.

98

Офіційна резиденція мера Дубліна.

99

Чарльз Стюарт Парнелл (1846-1891) — лідер ірландських націоналістів у британському парламенті. На його честь 6 жовтня святкують День плюща.

100

Мати Едуарда VII, Вікторія, була при владі більше шістдесяти років, тож він успадкував трон у шістдесятирічному віці.

101

Кар'єра Парнелла пішла на спад у 1890 році після звинувачень у зв'язку із заміжньою жінкою.

102

Ерін (ір. *Eirinn*) — стародавня кельтська назва Ірландії.

103

Королівська музична академія.

104

Морські курорти поблизу Дубліна.

105

Кетлін, донька Гулігана — відомий персонаж драматичного твору Вільяма Батлера Єйтса «Кетлінні-Гуліган». У виразно націоналістичному творі Кетлін уособлює незалежну Ірландію.

106

Antient Concert Rooms — філармонія, існувала у Дубліні в XIX сторіччі. Заснована з метою ознайомлення жителів із хоровими композиціями митців давнини. Розташовувалась на Пірс-стрит, 52.

107

Feis Ceoil — фестиваль традиційної ірландської музики.

108

Популярна пісня М. В. Балфа.

109

Святе Серце — католицький культ вшанування серця Ісуса Христа як символу любові. Жінка мала ікону Святого Серця Ісуса вдома й кожної першої п'ятниці місяця ходила до причастя.

110

Привид плакальниці з ірландського фольклору.

111

Популярні ірландські газети протилежних політичних напрямків. «*Айріш Таймс*» (англ. *The Irish Times*) стояла на юніоністських позиціях, тоді як «*Фріменз Джорнал*» (англ. *Freeman's journal*) була націоналістичною.

112

У часи Джойса щонеділі готелі та паби мали право продавати алкоголь лише у певні години, на мандрівників це правило не поширювалося. Мандрівниками вважали тих клієнтів, які могли довести, що подолали п'ять миль або більше.

113

Оранжисти — північноірландські радикальні протестанти.

114

У бідних сільських школах обігрівали торфом, тож кожен учень мав приносити із собою брикет для обігріву класу.

115

З кафедри (лат.). За рішенням Ватиканського собору 1870 Р., коли Папа говорить *ex cathedra*, він непогрішний.

116

Вірую! (*лат.*).

117

«Відійди, сатано!» — Євангеліє від Матвія, розділ 4 (*переклад І. Огієнка*).

118

Перефразований текст із Євангелія від Луки, розділ 16. За основу взято український переклад Івана Огієнка.

119

Простонародна назва Церкви Непорочного Зачаття у центрі Дубліна.

120

Роберт Браунінг (1812-1889) — один із провідних вікторіанських поетів Англії.

121

Збірка Томаса Мура «Ірландські мелодії».

122

Нині морський порт Дубліна.

123

Популярна американська театральна трупа, артисти якої фарбували обличчя, зображуючи темношкірих людей. Вочевидь, слово «калоші» асоціюється у Грети із голівом — популярною у ХІХ — на початку ХХ сторіччя лялькою, що зображувала темношкіру людину.

124

Зневажлива назва ірландця, який вважав Ірландію західним регіоном Великої Британії.

125

У часи Джойса — низка питань стосовно вищої освіти. Зокрема, проблематика освіти для жінок, культурного націоналізму та релігії.

126

Пісня з опери Вінченцо Белліні (1802-1835) «Пуритани».

127

У 1903 році Папа Пій Х заборонив жінкам співати в церковному хорі. Багато хто сприйняв це як велику образу, до того ж це негативно вплинуло на фінансове забезпечення багатьох хористок.

128

До побачення (*ірл.*).

129

Комедійна опера Амбруаза Тома (1811-1896).

130

Назва поля у парку «Фенікс» в Дубліні.